整理者：胡振华　黄润华

高昌馆杂字

ئۇدۇقۇت مەھكىمىسى سۆزلۈگى

ره تلمگۇچىلەر:

خۇجىنىخۇا

خۇالۇرۇنخۇا

中央民族大学图书馆

高昌馆杂字

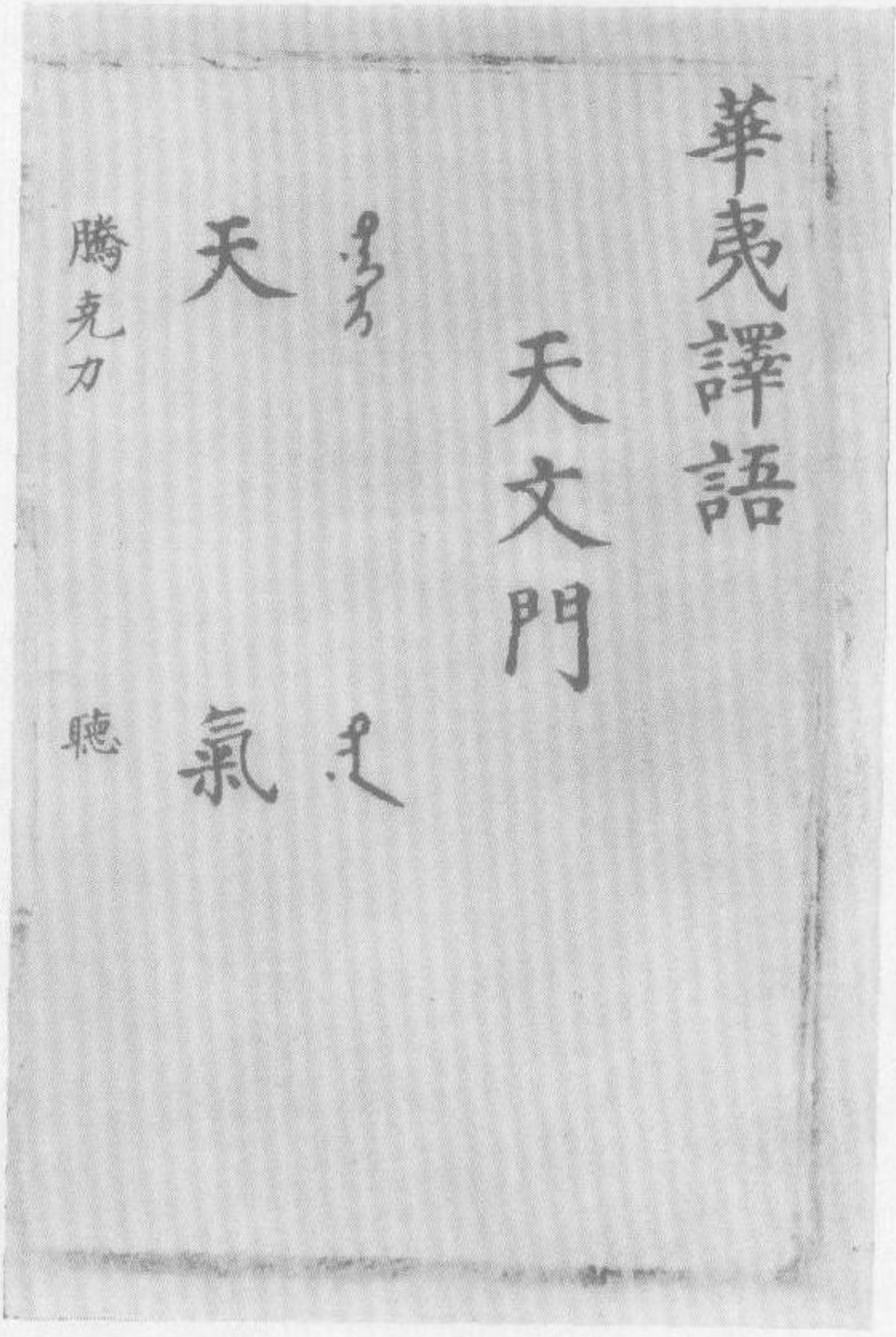
ئىدىقۇت ھەكمىسى سوزلۇگى

——明代汉文回鹘文分类词汇

ـــمىڭ سولالىسى دەۋرىدە تۇزۇلگەن خەنزۇ تىلى بىلەن
قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىدىكى تۇرلەرگە ئايرىلغان
سوزلەرنىڭ سېلىشتۇرمىسى

مىللەتلەر نەشرىياتى

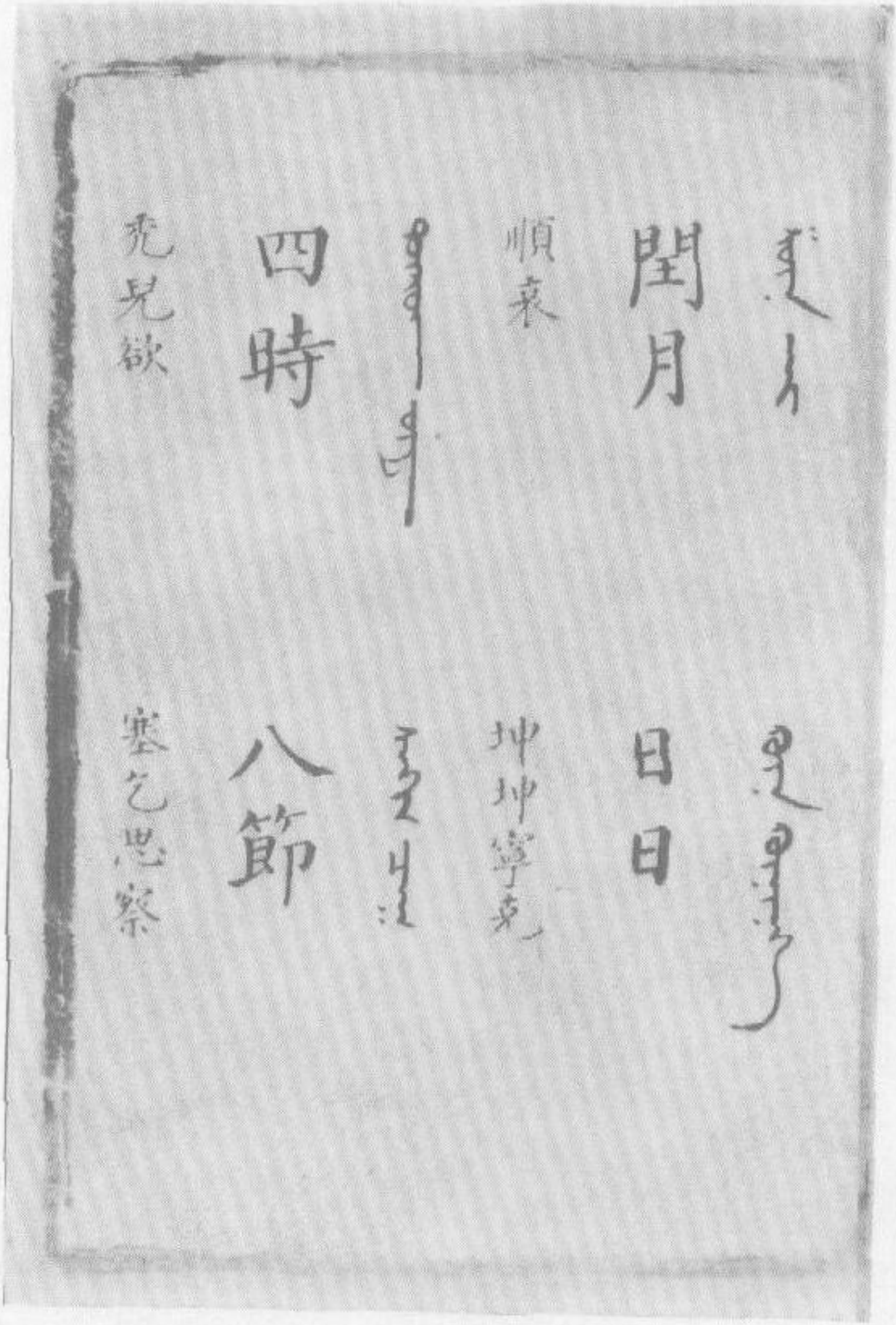
中央民族大学图书馆

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》之首页。

مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان يازما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىدىقۇت ھەھ-كەمسى سوزلۇگى»نىڭ بىرىنچى بېتى.

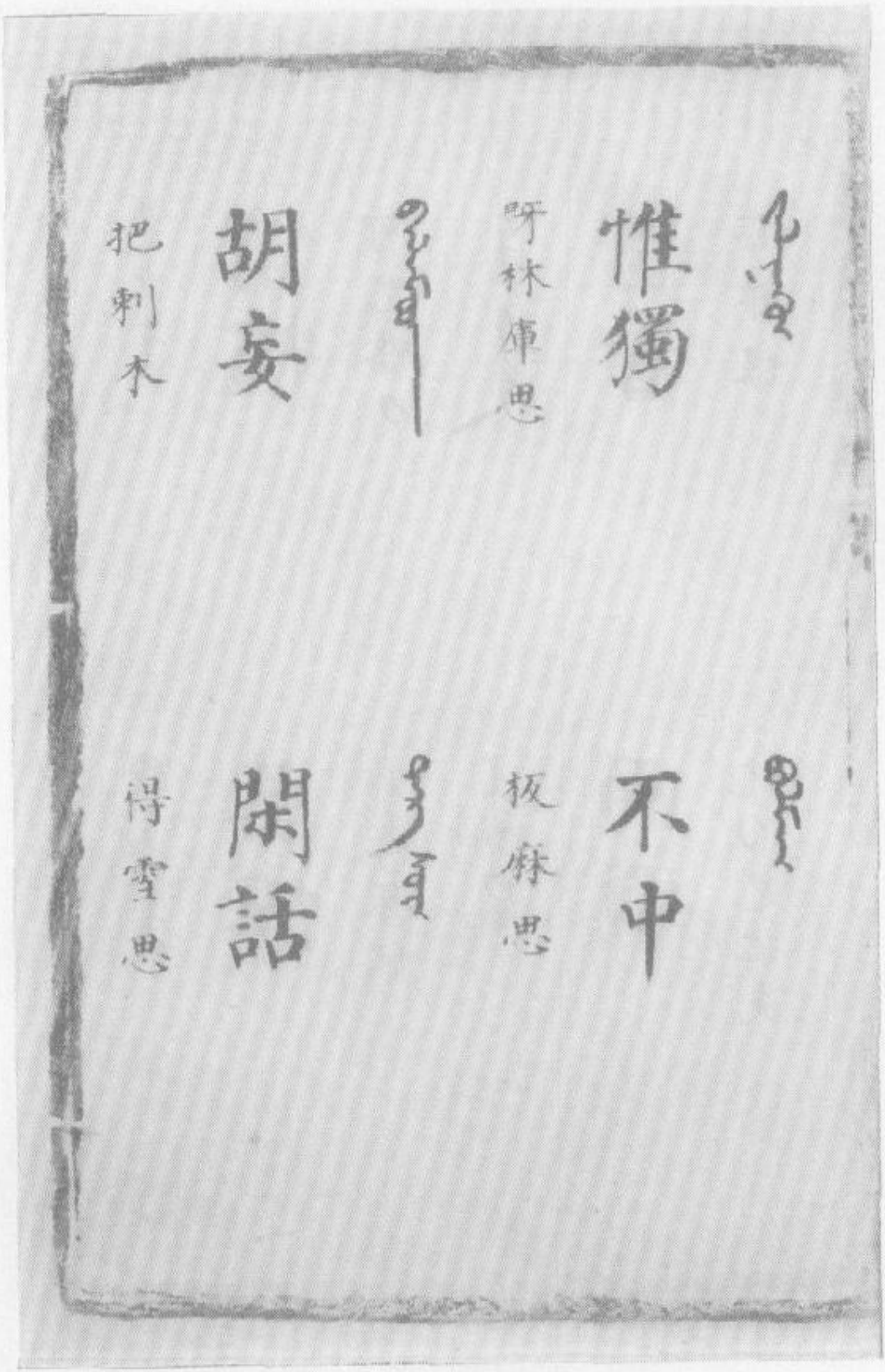
中央民族大学图书馆

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》时令门之一页。

مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان يازما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»دىكى ۋاقىت قىسمىنىڭ بىر بېتى

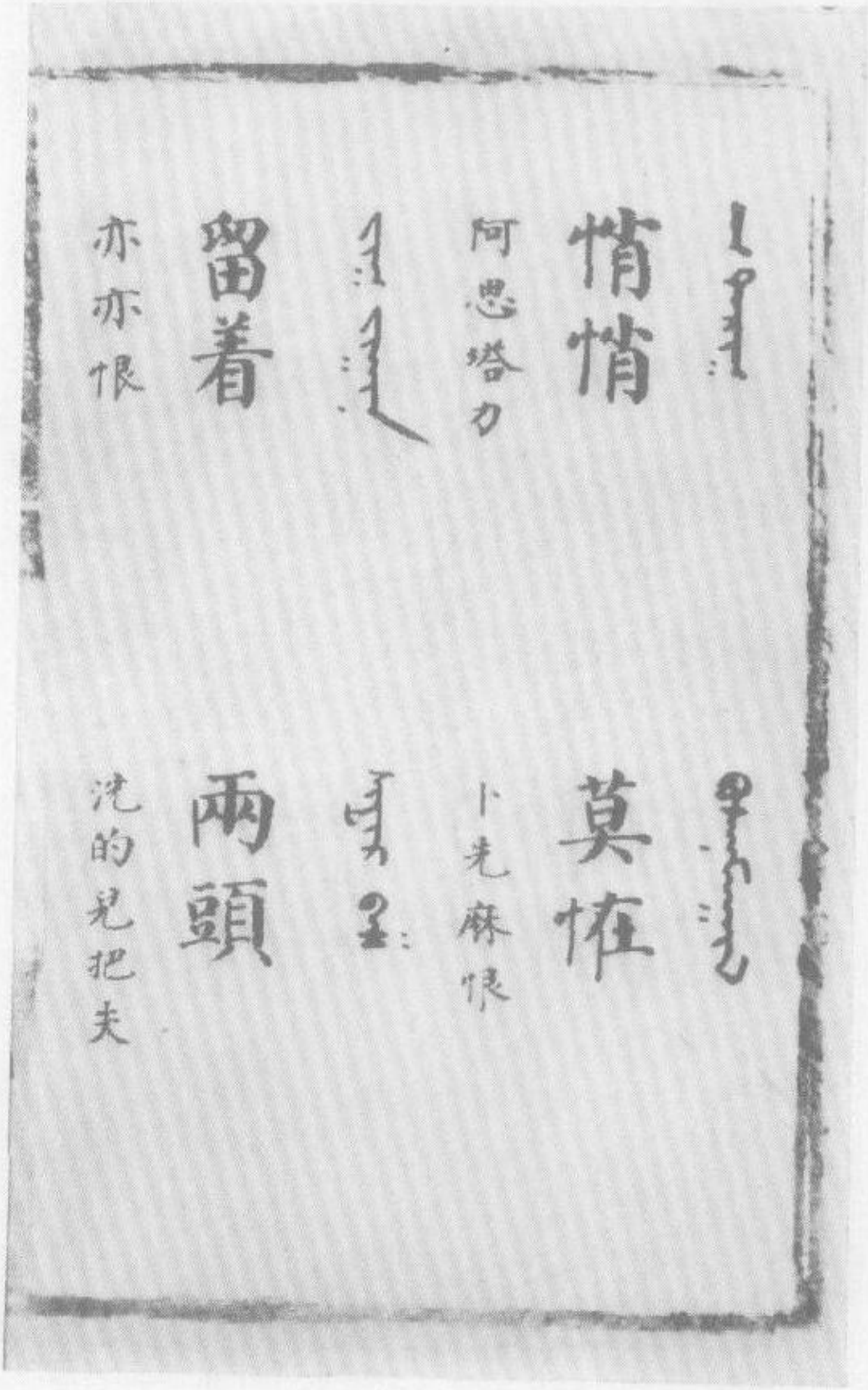
中央民族大学图书馆

惟獨 呼林庫思 胡妄 把剌木
不中 扳麻思 閑話 得雲思

15. 明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》之一页。

15. مك سولالسى دەۋربده چىقردلغان يازما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»نىڭ بىر بېتى.

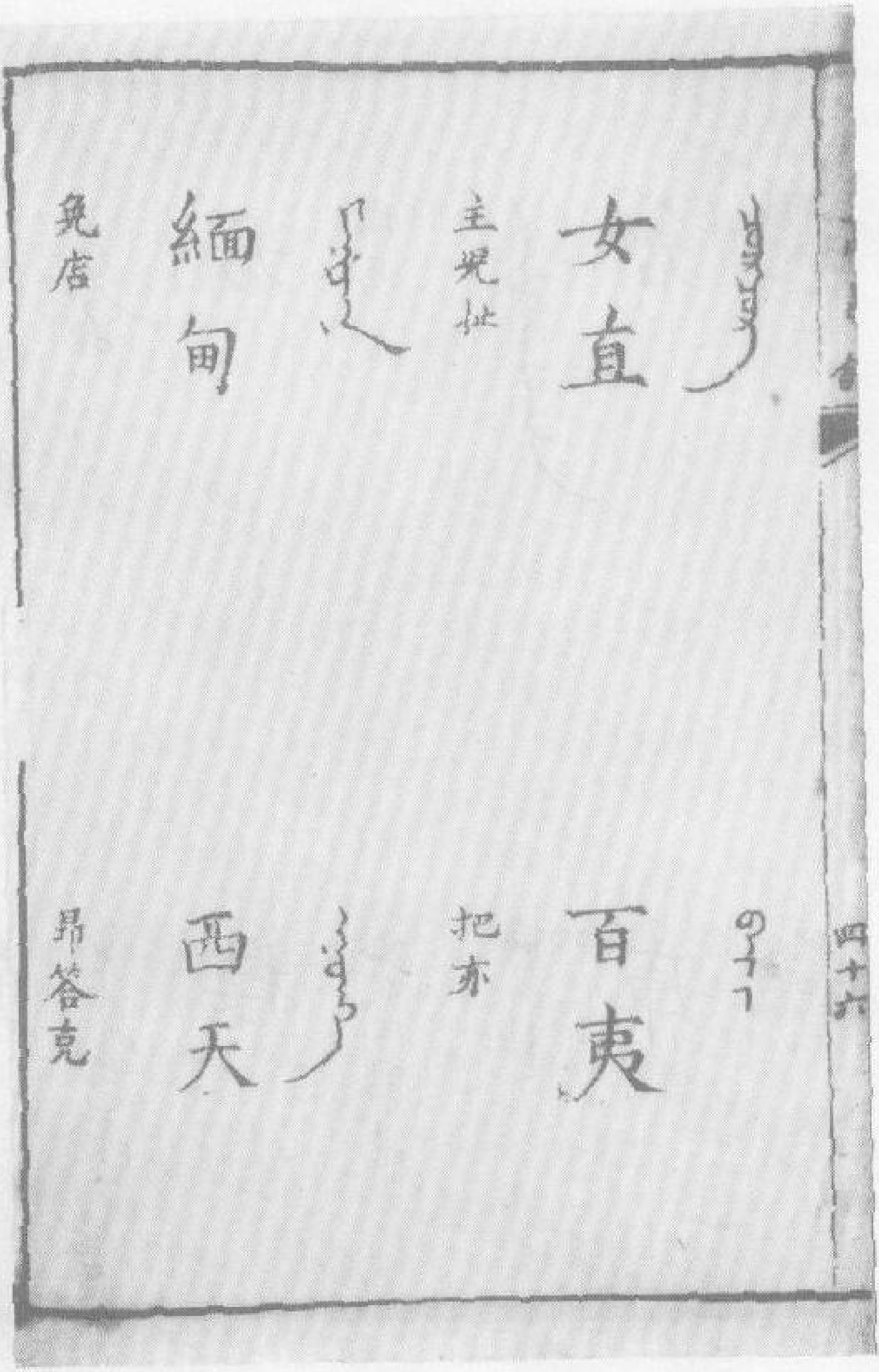
中央民族大学图书馆

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》之一页。

مىڭ سولالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان يازما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»نىڭ بىر بېتى.

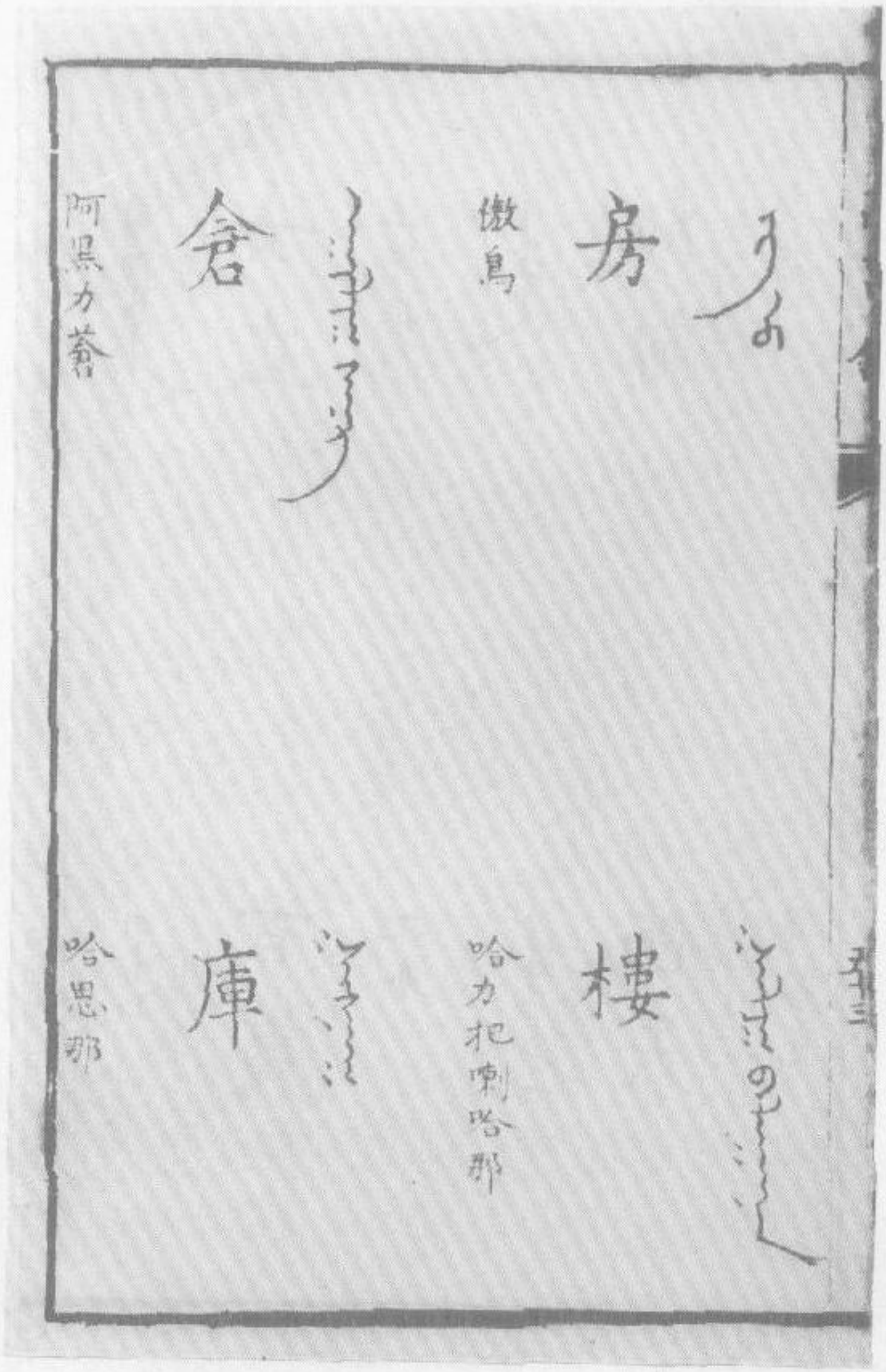
中央民族大学图书馆

清刻本《高昌馆译书》人物门之一页。

چىك سولالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان ياغاچ باسما نۇسخا:
«ئىدىقۇت مەھكىمىسى تەرجىمە كىتاۋى»دىكى كىشىلەر قىسمىنىڭ
بىر بېتى.

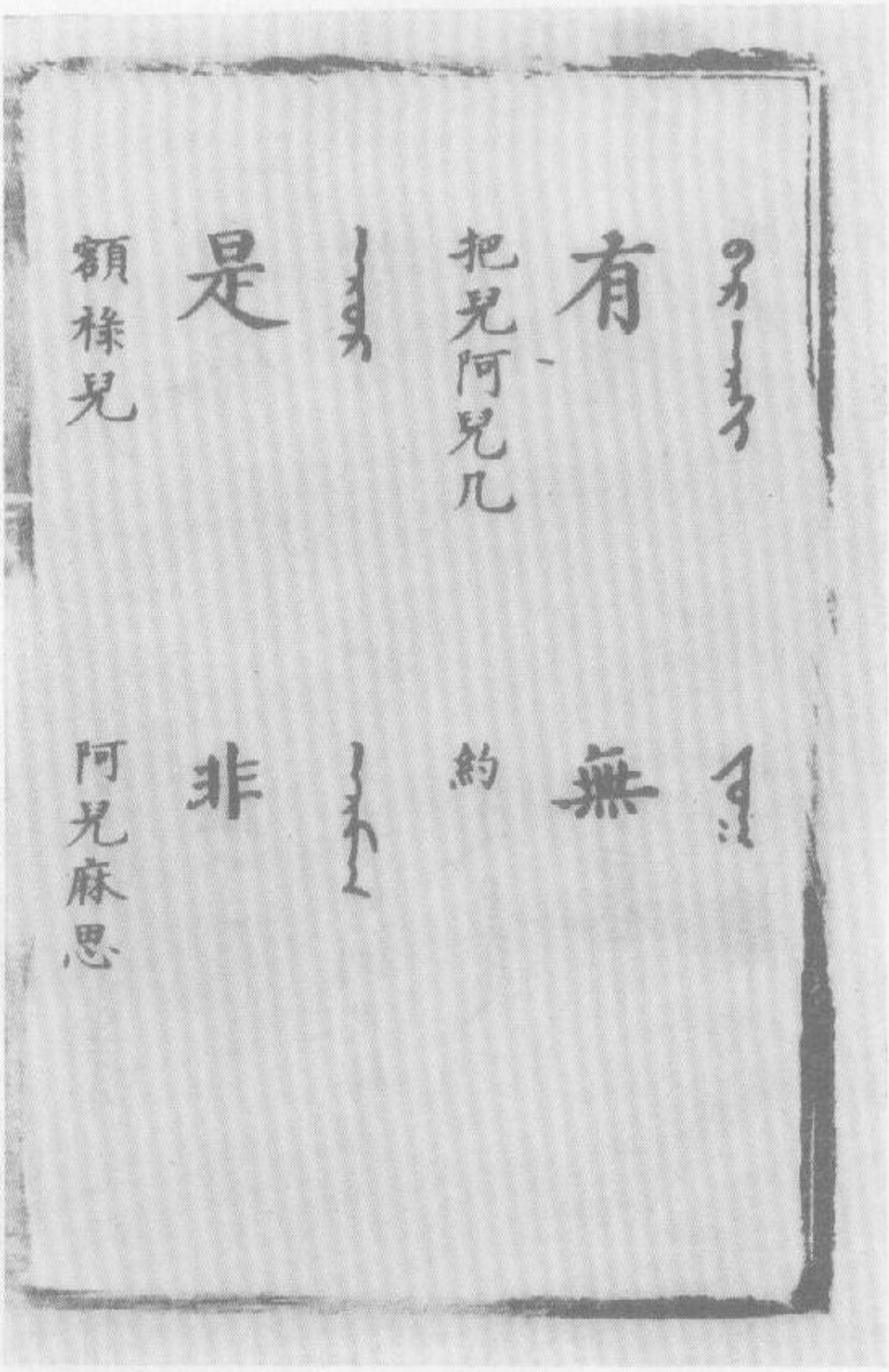
中央民族大学图书馆

清刻本《高昌馆译书》宫殿门之一页。

چىك سولالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان ياغاچ باسما نۇسخا: «ئىدىقۇت مەھكىمىسى تەرجىمە كىتاۋى»دىكى ئوردا قىسمىنىڭ بىر بېتى.

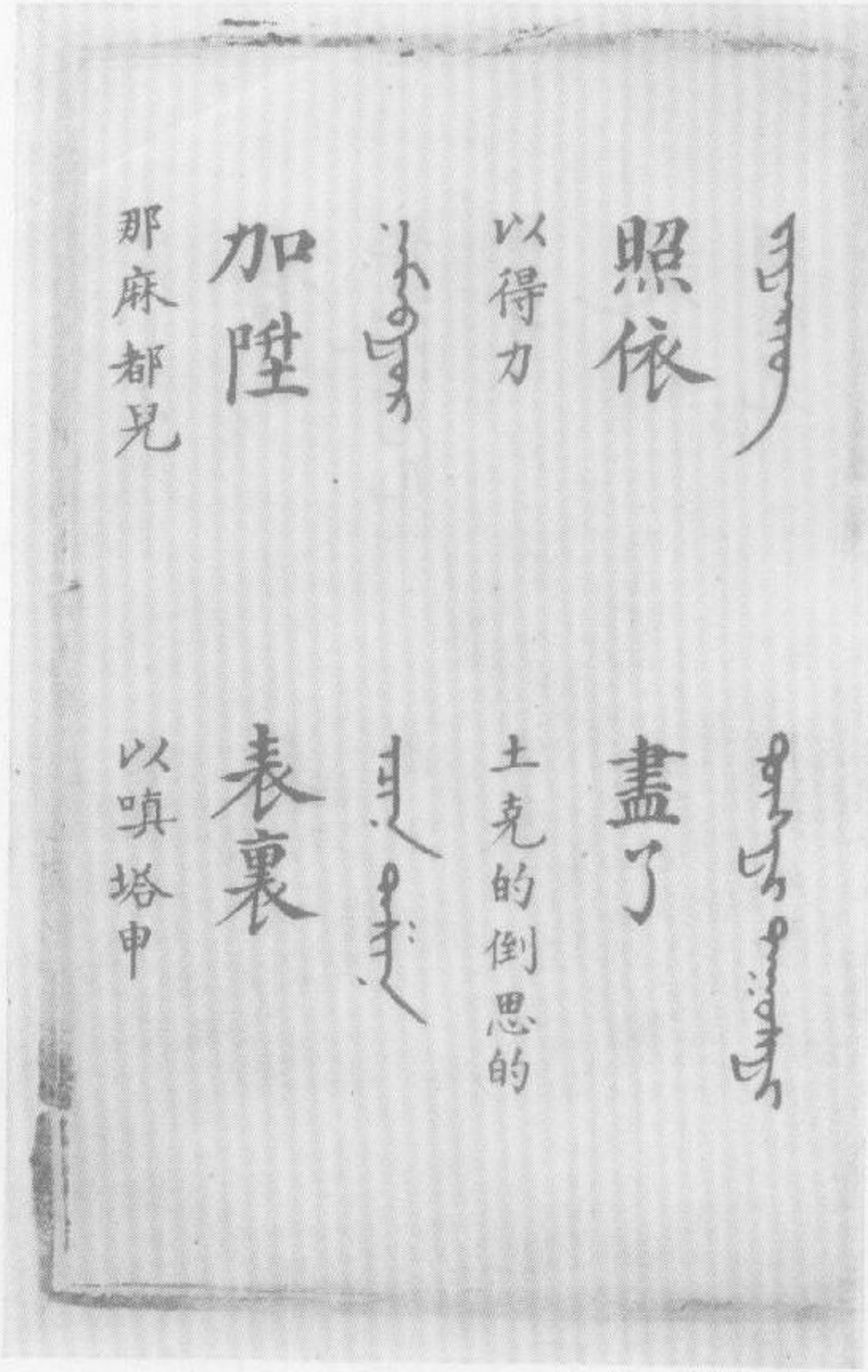
中央民族大学图书馆

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》人事兼通门之一页。

مدك سولالسى دەۋرىده چىقىرىلغان يارما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىددىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»دىكى يۇرۇش ـ تۇرۇش قىسمىنىڭ بىر بېتى.

中央民族大学图书馆

照依
以得力
加陞
那麻都兒
盡了
土克的倒思的
表裏
以唜塔申

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》续增部分之一页。

مك سولالسى دەۋرىدە چىقىرىلىغان يازما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇكى. ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇكى»نىڭ تولۇقلىما قىسمىنىڭ بىر بېتى.

中央民族大学图书馆

職事

捌喇即

因此

毋佞得

往来

把力失克力失

土産

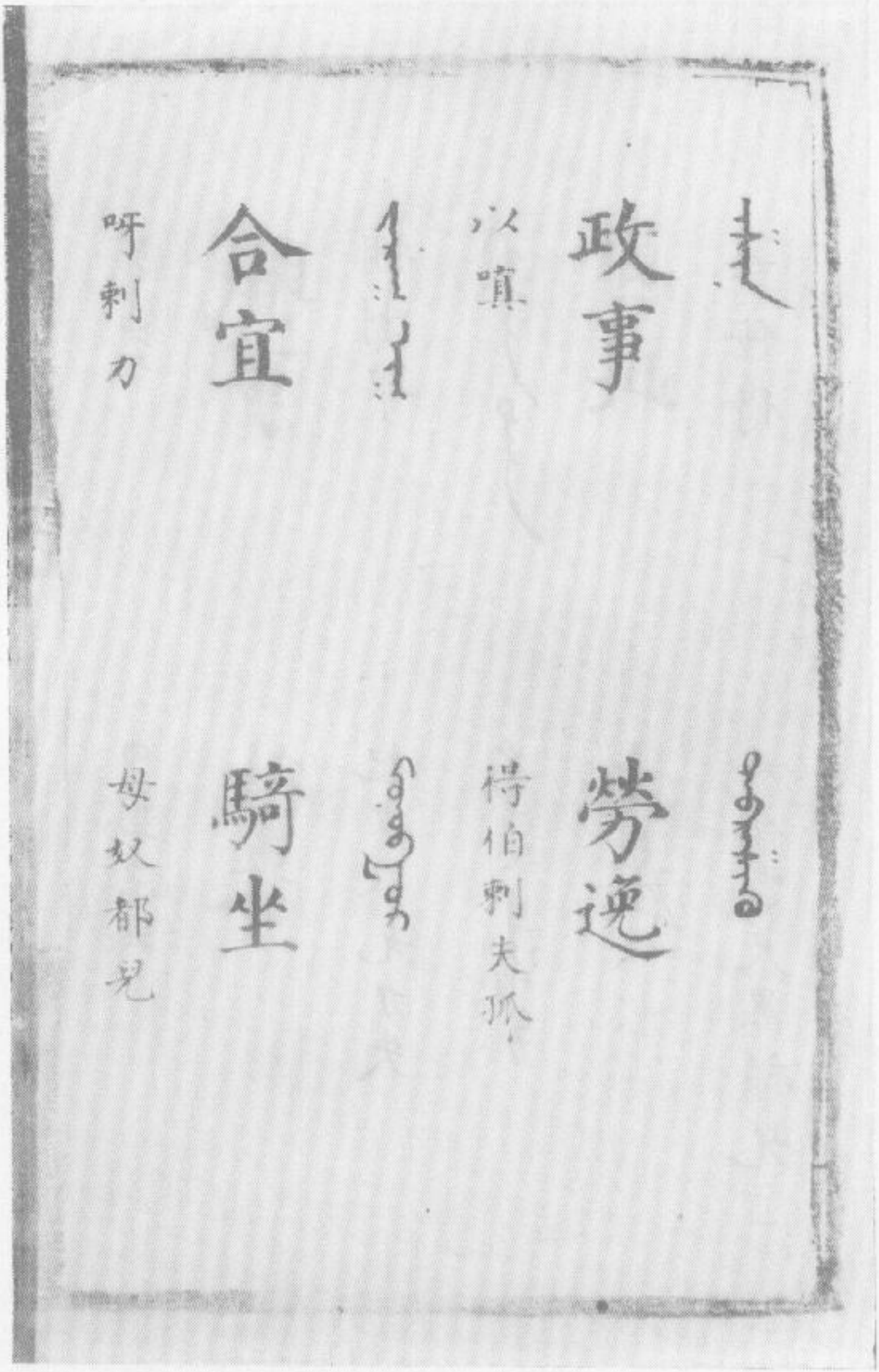
禿伯喇尺黑

兄

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》续增部分之一页。

مك سولالسى دەۋرىدە چىقىرىلغان يارما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىددىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»نىڭ تولۇقلىما قىسمىنىڭ بىر بېتى.

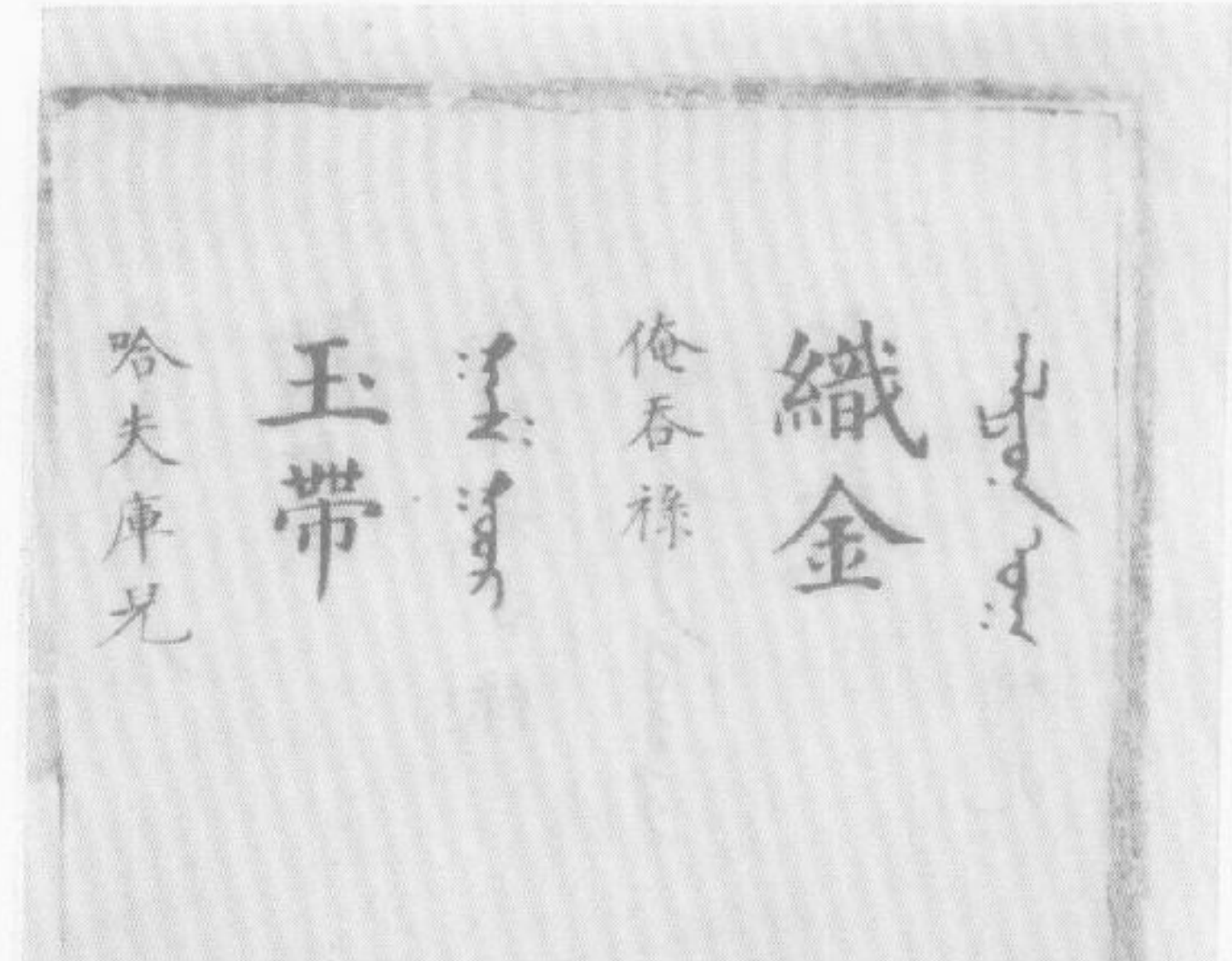
中央民族大学图书馆

政事
以順
合宜
呼剌力
勞逸
得伯剌夫孤
騎坐
母奴都兒

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》之一页。

مىڭ سولالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان يازما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»نىڭ بىر بېتى.

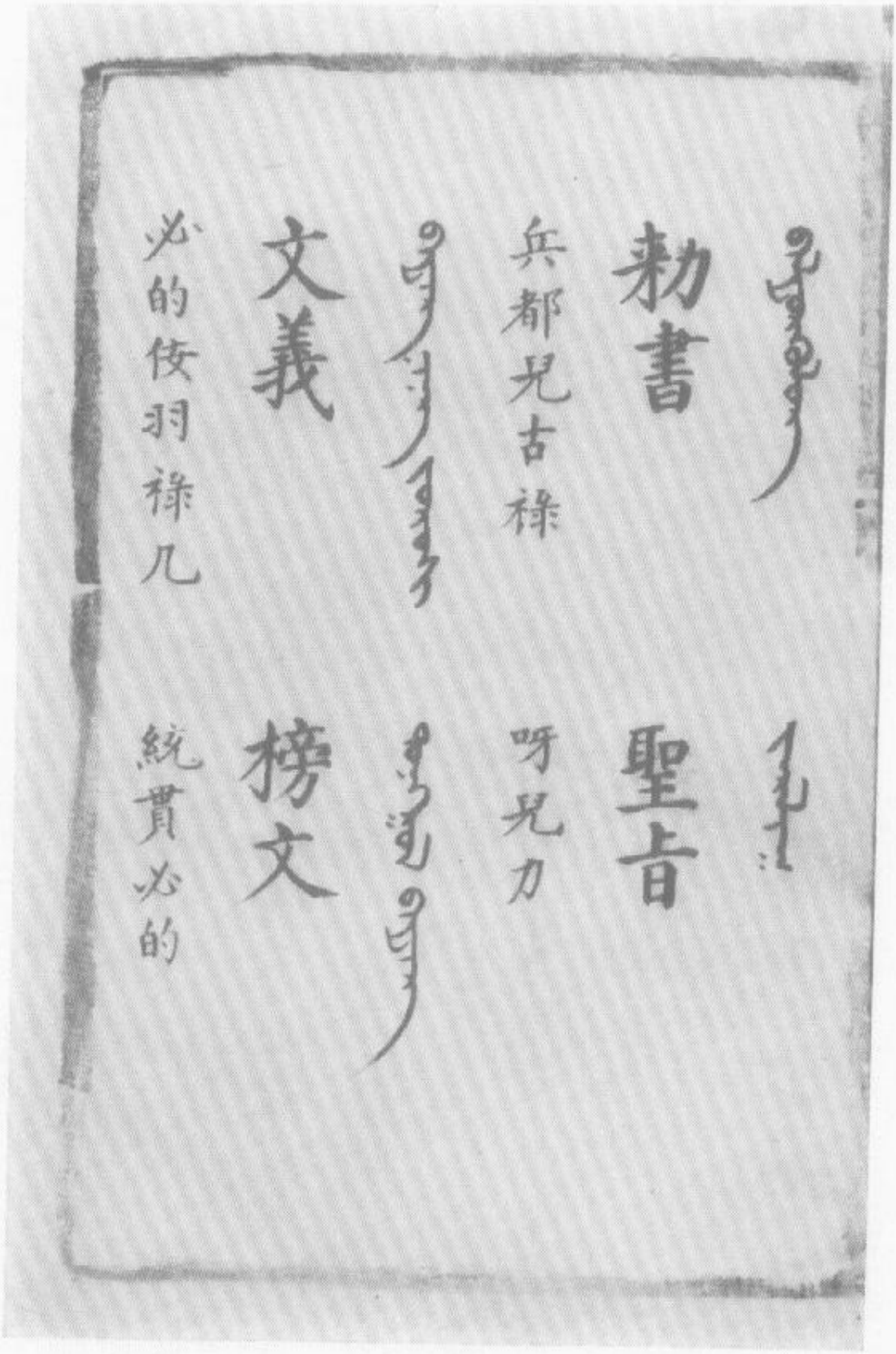
中央民族大学图书馆

織金 俺吞禄 哈夫庫兒
玉帶 圖們禄 俺吞庫兒
胸背 苦庫思禄 俺吞庫兒
金帶 圖們禄 俺吞庫兒

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》衣服门之一页。

مىڭ سولالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان يازما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»دىكى كېيىم ـ كېچەك قىسمىنىڭ بىر بېتى.

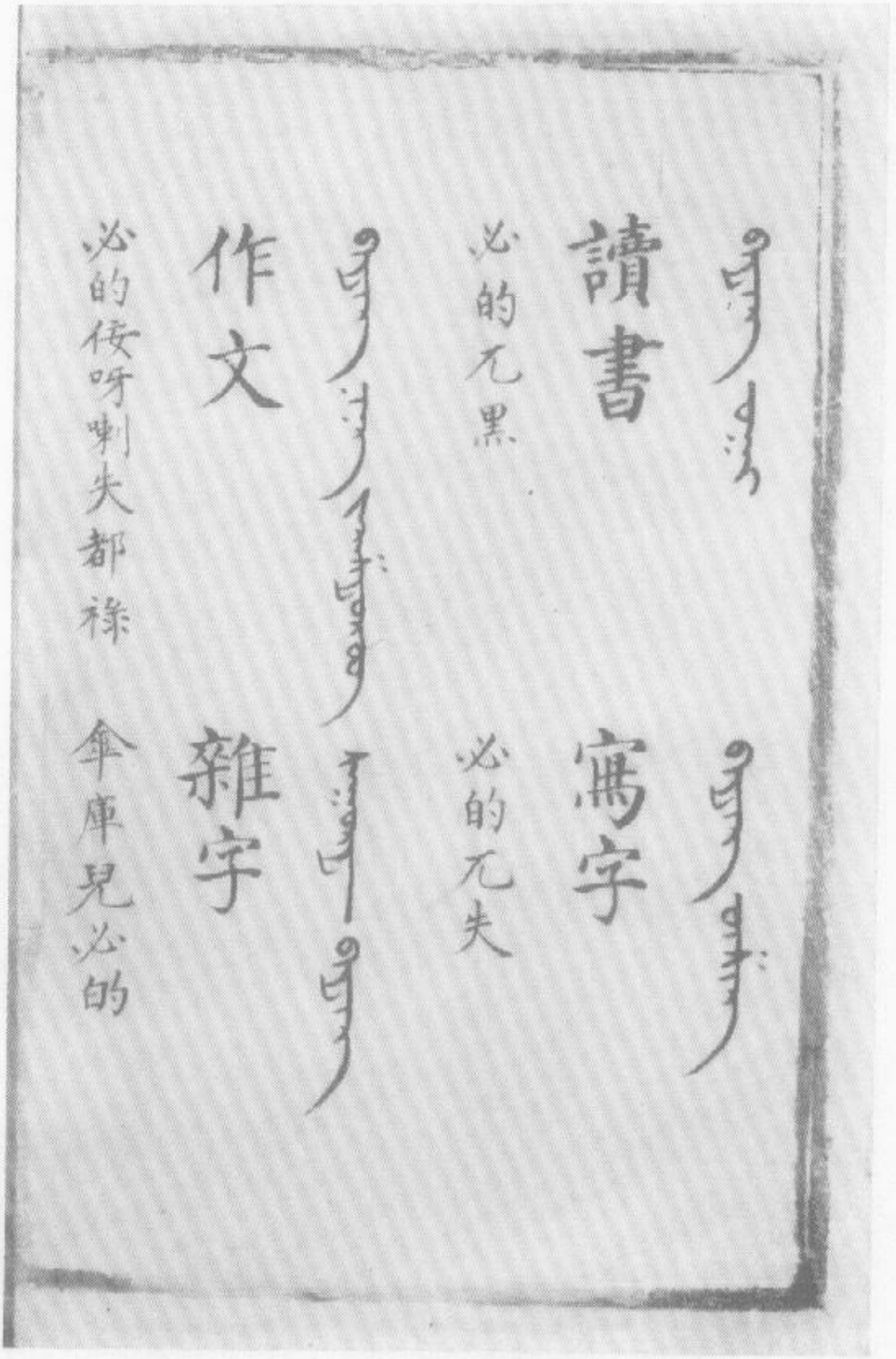
中央民族大学图书馆

勅書
兵都兒古禄
文義
必的攸羽禄
聖旨
呀兒力
榜文
統貫必的

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》文史门之一页。

مىڭ سولالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان يازما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»دىكى يېزىق-سىزىق قىسمىنىڭ بىر بېتى.

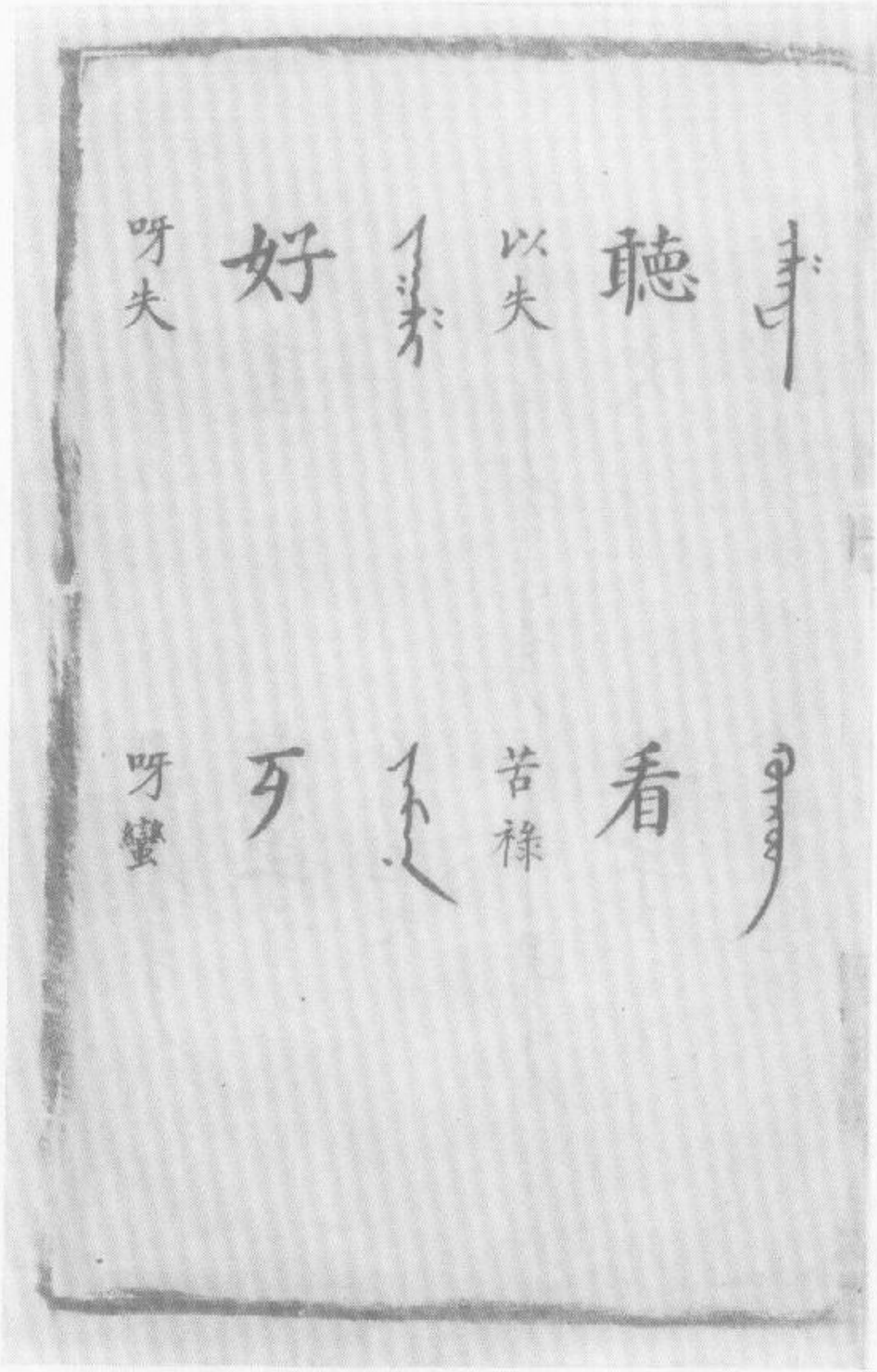
中央民族大学图书馆

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》文史门之一页。

مىڭ سولالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان يارما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»دىكى يېزىق ـ سىزىق قىسمىنىڭ بىر پۈتۈن.

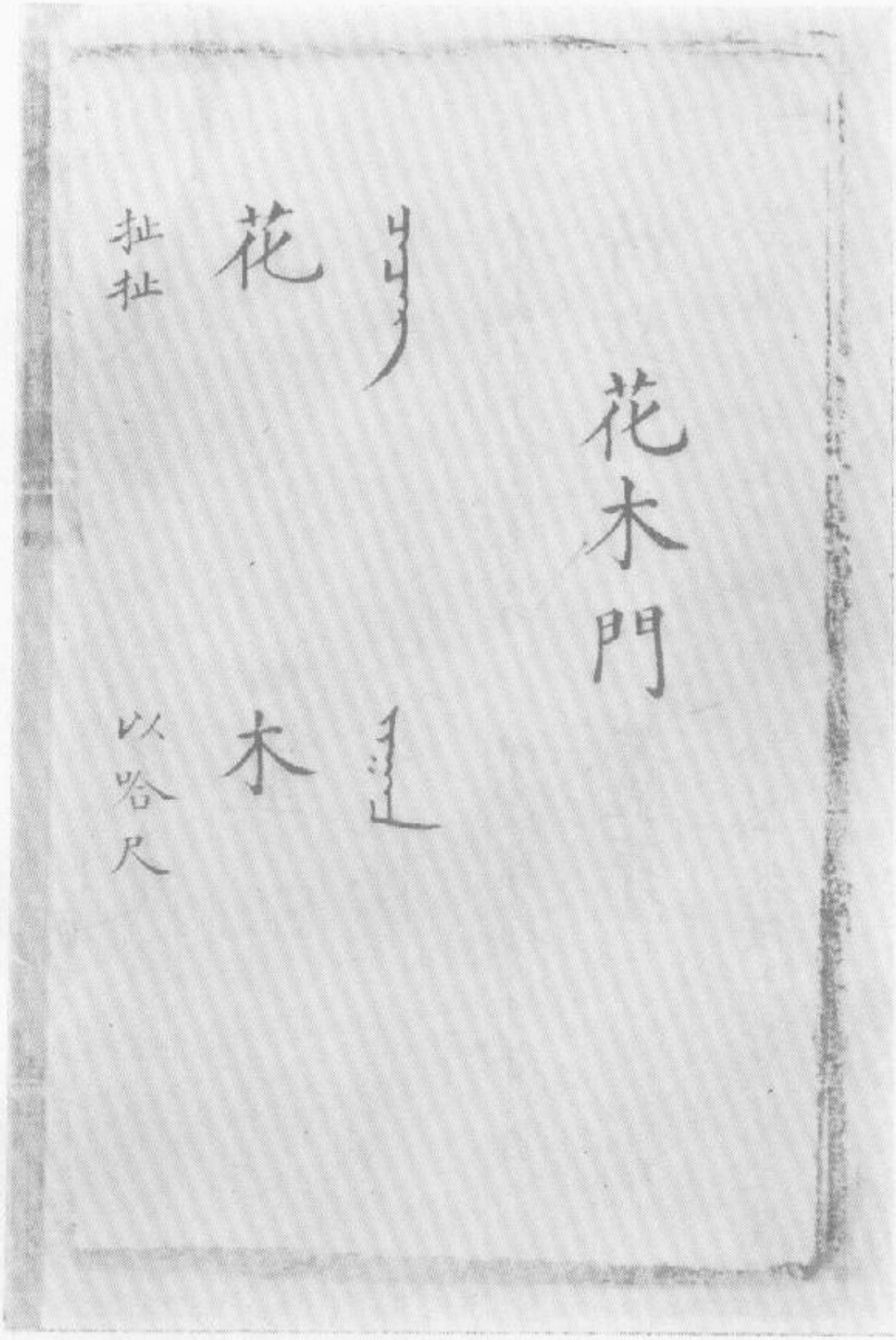
中央民族大学图书馆

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》人事兼通门之一页。

مىڭ سولالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان يارما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىددىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»دىكى يۇرۇش - تۇرۇش قىسمىنىڭ بىر بېتى.

中央民族大学图书馆

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》花木门之一页。

مىڭ سولالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان يازما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىددىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»دىكى گۈل ـ گىيا قىسمىنىڭ بىرىنچى بېتى.

中央民族大学图书馆

蒜

撒敦

竹笋

韭

吼兒得

蘆芽

哈密失佞土思哈黑

哈密失佞土苦兒主黑

明抄本《华夷译语·高昌馆杂字》花木门之一页。

مك سۆلالىسى دەۋردە چىقىرىلغان يازما نۇسخا: «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»دىكى گۈل ـ گىيا قىسمىنىڭ بىر بېتى.

中央民族大学图书馆

目　录

《高昌馆杂字》及有关资料介绍 …… 1
《高昌馆杂字》（附词语序号）
天文门（1—42）……32
地理门（43—80）……33
时令门（81—126）……35
花木门（127—186）……36
鸟兽门（187—244）……38
人物门（245—348）……40
身体门（349—380）……43
宫室门（381—400）……44
器用门（401—444）……45
衣服门（445—472）……47
珍宝门（473—492）……48
饮馔门（493—512）……48
文史门（513—532）……49
方隅门（533—548）……50
声色门（549—566）……51
数目门（567—598）……51
人事兼通用门（599—716）……52
续增（177—794）……56
“华夷译语”
（人事门）（795—832）……59
（通用门）（833—940）……60
（方物门）（941—1002）……64

中央民族大学图书馆

索引（按字母顺序排列）

A ……67
B ……70
D ……73
E ……74
G ……74
I ……74
J ……75
K ……76
L ……78
M ……78
N ……79
O ……80
Q ……81
S ……82
T ……84
U ……89
X ……89
Y ……90
Z ……93
Ķ ……93
Ə ……97
Ɵ ……97
Ü ……98

中央民族大学图书馆

مۇندەرىجە

«ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى» ۋە ئۇنىڭغا قېتىشلىق ماتېرىياللار ئۇستىدە تونۇشتۇرۇش..... 12

«ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى» (قوشۇمچە: سوز ـ ئىبارە ـ لەرنىڭ تەرتىۋى نومۇرى)

ئاسمان قىسمى (1 ـــ 42)..... 32

يەر قىسمى (43 ـــ 80)..... 33

ۋاقىت قىسمى (81 ـــ 126)..... 35

گۈل ـ گىياھ قىسمى (127 ـــ 186)..... 36

جانىدارلار قىسمى (187 ـــ 244)..... 38

كىشىلەر قىسمى (245 ـــ 348)..... 40

بەدەن قىسمى (349 ـــ 380)..... 43

ئوردا قىسمى (381 ـــ 400)..... 44

جابدۇقلار قىسمى (401 ـــ 444)..... 45

كىيىم ـ كېچەك قىسمى (445 ـــ 472)..... 47

چېنتاشلار قىسمى (473 ـــ 492)..... 48

يىمەك ـ ئىچمەك قىسمى (493 ـــ 512)..... 48

يېزىق ـ سىزىق قىسمى (513 ـــ 532)..... 49

تەرەپ ـ تامان قىسمى (533 ـــ 548)..... 50

بوياق قىسمى (549 ـــ 566)..... 51

中央民族大学图书馆

سان قسمی (567ـــ598)..... 51
یۇرۇش-تۇرۇش قسمی (599ـــ716)..... 52
تولۇقلىما (717ـــ794)..... 56
"خەنزۇتىلى بىلەن باشقاتىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى"
یۇرۇش-تۇرۇش قسمی (795ـــ832)..... 59
ئادەتتىكى سوزلەر قسمی (833ـــ940)..... 60
تۇرلۇك سوزلەر قسمی (941ـــ1002)..... 64
كورسەتكۇچ (ھەرپلەر تەرتىۋی بويىچە تىزىلدی)
A..... 67
B..... 70
D..... 73
E..... 74
G..... 74
I..... 74
J..... 75
K..... 76
L..... 78
M..... 78
N..... 79
O..... 80
Q..... 81
S..... 82
T..... 84
U..... 89

中央民族大学图书馆

89 X
90 .....Y
93 .....Z
93 .....Ķ
97 .....Ə
97 .....Ɵ
98 .....Ü

中央民族大学图书馆

《高昌馆杂字》及有关资料介绍

一

维吾尔族是我国的少数民族之一，具有悠久的历史和灿烂的文化，人口5,957,112人（1982年），主要居住在新疆维吾尔自治区境内。“维吾尔”意为“团结”、“联合”。在不同时期的汉文史籍中，曾被译作“袁纥”、“韦纥”、“回纥”、“回鹘”、“畏兀儿”等。长期以来，维族人民与我国各族人民一起，共同开拓、保卫和建设了祖国的边疆，在创造中华民族悠久历史和灿烂文化的伟大事业中，作出了重要贡献。

维吾尔语属阿尔泰语系突厥语族。维族人民在九世纪以前的几个世纪里曾使用过突厥文，大约从九世纪下半叶开始改用了以粟特文字母为基础的回鹘文，从十一世纪起，因受伊斯兰教的影响，新疆南部的维族人民开始转用阿拉伯文字母，而吐鲁番、哈密一带的维族人民因信仰伊斯兰教较晚，差不多直到十六世纪仍使用着回鹘文。之后，这些地区的维族人民也逐步改用了阿拉伯文字母。用突厥文、回鹘文、阿拉伯文等字母保存下来的有价值的维语文献，需要我们加以认真研究。

我国史书上，很早以前就有了关于回鹘文的记载，例如宋人彭大雅在《黑鞑事略》中写道：“回回（指畏兀儿）字只有二十一个字母，其余只就偏旁上凑成”（参看《问影楼舆地丛书》）。宋代维吾尔语言学家麻赫穆德·喀什噶里在其《突厥语大词典》里也介绍了回鹘文，他写道：“诸突厥语中使用的基本字母数目为十八”。

中央民族大学图书馆

麻赫穆德·喀什噶里除了用阿拉伯文字母逐个地标出了回鹘文字母的读音外，还举了一些回鹘文的例词。元人陶宗仪在《书史会要》中写道："畏吾儿字虽有二十余母，除重名外，止有一十五音。因此，应声代用者多矣。"他还以八思巴字母标出了回鹘文字母的读音，并列出了字母在词中不同位置的各种写法。明人王宗载的《四夷馆考》和清人江繁的《四译馆馆则》等书中，都提到类似"字书亦有真草，颇似鞑靼字，亦常用回回语音"这样的意思。清人陆次云的《译史记余》和文廷式的《纯常子枝语》等书中，也都举例介绍过回鹘文字母。

明洪武十五年（公元1382年），翰林院侍讲火源洁与编修马沙亦黑奉皇帝命编纂《华夷译语》。他们参照《元朝秘史》的编纂办法，用汉字标蒙古语音，对照汉义、无蒙古文。永乐五年（公元1407年），正式开设四夷馆，分鞑靼、女直、西番、西天、回回、百夷、高昌、缅甸等八个馆，后又增设八百、暹罗等馆。四夷馆有少卿一人主事，另置译字生、通事等，专门从事外国和国内少数民族语文的翻译工作。四夷馆各馆编出了这些民族语言与汉语对照的分类词汇《杂字》，又把上述地区的奏摺及有关文书写成了汉文并附上了民族文字译文，这便是所谓的《来文》，由各馆自行保管。清顺治元年（公元1644年）　四夷馆改名为四译馆，又为《华夷译语》增补了几种民族语言、《华夷译语》就成为包括朝鲜、琉球、日本、安南、占城、暹罗、鞑靼、高昌、西番、满剌加、百夷等十几种语言的《杂字》。

二

《高昌馆杂字》是明代编纂的一部汉文回鹘文对照的分类词汇集。其版本很多，我们在北京看到的就有四种：

中央民族大学图书馆

1.《高昌馆译书》，藏北京图书馆，清刻本，书高27．6 cm，宽17.8cm，板框高21.3cm，宽14.5cm，骑缝上印有“高昌馆”三字。

2.《高昌馆杂字》，藏北京图书馆，清抄本，书高 29.3cm，宽17.4cm，朱丝栏，板框高22.7cm，宽15cm，书口上朱印“同文堂”三字。

3.《华夷译语·高昌馆杂字》，藏北京图书馆，本书分十册，包括蒙古、女真等几种语文，其中有三册是高昌馆杂字。这是一部明抄本，书写精美，装演考究，所用是白绵纸，有青丝栏，书高32cm，宽19.7cm，板框高23cm，宽15.2cm，首册封面钤有“张瑗若章”、“玉堂侍御”两方印章；首页钤“御赐三长并擅之斋”、“尊孟阁”、“云中白雀”和“北京图书馆”四印。由此可知此书与另一部《高昌馆课》曾同属清代康熙朝御史张瑗若所藏。这部《高昌馆杂字》不但抄写时间早，而且比上述两种版本的716个词语多224个，共有940个词语。

4.《高昌馆杂字》，藏中央民族学院图书馆，是东洋文库藏本的晒兰本。所收词语很少，只有208个，但其中有62个词语是《华夷译语·高昌馆杂字》中所缺少的。

我们以《华夷译语·高昌馆杂字》(以下简称作《杂字》）为底本，校勘了北京图书馆藏的其他两种版本和中央民族学院图书馆藏的另一种版本，把以上各种版本中的词语汇编了这一本包括1002个词语的词汇资料。*

《杂字》的抄写格式是每半页四个单词，分上下两排，每个回鹘文单词及其汉义和标音从右至左分三行竖写。

---

* 因374与496均为“肉”（ət），204与242均为“彪”（kara kulak）故本书实际上只有1000个词语。

中央民族大学图书馆

腾克力 天雪

全书中的词语分为十七门类（附词语数目），计有：

天文门	（42 个）	地理门	（38 个）
时令门	（46 个）	花木门	（60 个）
鸟兽门	（58 个）	人物门	（104 个）
身体门	（32 个）	宫室门	（20 个）
器用门	（44 个）	衣服门	（28 个）
珍宝门	（20 个）	饮馔门	（20 个）
文史门	（20 个）	方隅门	（16 个）
声色门	（18 个）	数目门	（32 个）
人事兼通用门	（118个）		

第三种版本，除上述内容与第一、二两种版本相同外，还有十页“续增”，收词78条。另又在“华夷译语”的题名下，增加十九页，收词146条。

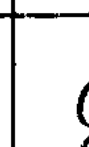
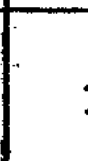
过去，国外虽有人研究过《高昌馆杂字》，但他们所收集的材料，都没有这一份资料全。前几年，匈牙利突厥语学家李盖提发表的《高昌馆杂字》也是不全的。

三

《杂字》对我们研究明代吐鲁番、哈密一带维吾尔人使用的回鹘文字及其语言特点都是很有帮助的。

《杂字》是楷书书写体，共使用了十八个字母，这十八个字母表示二十八个音，有的一个字母表示两个或三个音，有的两个字母表示一个音，还有的两个字母可以互相通用。根据以上情况，我们整理出了如下的回鹘文字母表：

中央民族大学图书馆

回鹘文字母			拉丁字母转写	回鹘文字母			拉丁字母转写
词首	词中	词尾		词首	词中	词尾	
			a.ə				l
			i.e.y				w
			o.u				g.k
			θ.ü				m
			b.p				K.ɑ
			q.j				r
			d				s
			t				x
			n				z

中央民族大学图书馆

从《杂字》中，我们可看出它使用的回鹘文字母有以下特点：

1．a 与 ə，e 与 i 以及 y 都分别用一个字母表示。

2．o 与 u，ɵ 与 ü 也都分别各用一个字母表示。这些音如在词的第一个音节中，写法有区别，但在词的第二个音节中以及其后的各个音节中的写法相同，这可以根据元音和谐律来鉴别；ɵ、ü 虽然在第一个音节中，但是在 g、k、y 起首时，一般也写作 o、u。

3．除借词外，一般以 p 起首的词很少，所以在词首的 p 多解读作 b，词尾的 b 多解读作 p。

4．q 与 j，k 与 g 都各用一个字母来表示。t 与 d 有时彼此不分，互相通用，但 t 与 d 仍算两个字母。

5．ng 用 n 与 g 两个字母连写表示，不另算一个字母。

6．n 与 a 或 ə 之区别，在于 n 的左前方有一小点，而在较早的回鹘文文献中，也有 n 与 a 或 ə 字母不分的，即 n 的左前方不写一点。

7．在以 a 或 ə 结尾的词中，如 a 与 ə 之前为 m、r、y、k、等字母时，多为分写。同样 e 在 k 字母后时，也多为分写。词的附加成分也多与词干分写。

从《杂字》里的1002个词语来看，明代吐鲁番、哈密一带的维吾尔语语音有以下特点：

1．有八个元音、二十个辅音。

元音：a、ə、e、i、o、ɵ、u、ü.

辅音：b、p、m、w、d、t、n、l、r、s、z、j、q、y、g、k、ng、ƙ、x、ɑɣ。

2．元音和谐律表现为部位和谐，即前元音和谐和后元音和谐较严密，而唇状和谐不够严密。例：

yerak	远	(e、a 都是展唇后元音)
yaken	近	(a、e 都是展唇后元音)
əski	旧	(ə、i 都是展唇前元音)
jəmix	果	(ə、i 都是展唇前元音)

中央民族大学图书馆

yultuz　　星　　(u、u 都是圆唇后元音)
kündüz　　白天　　(ü、ü 都是圆唇前元音)
bulet　　云　　(u、e 都是后元音)
yamoqur　　雨　　(a、u 都是后元音)
kəraw　　霜　　(e、a 都是后元音)
ən'gi　　其他的　(ə、i 都是前元音)
xiküdərin　　露　　(i、ü、ə、i 都是前元音)

3．在某些词的音节首或音节尾上，有 d 音，它反映了明代吐鲁番、哈密一带的维语中仍保留了古代维语的这个特点。例：

bədük　高大（现代维语中为 büyük）
kod-　放　（现代维语中为 koy-）

4．音节结构主要有以下六种形式：

Y 表示元音　F 表示辅音

Y　　a-yak　（碗　）中的 a
YF　　al-te　（六　）中的 al
FY　　bu-let　（云　）中的 bu
FYF　　qol-pan（明星）中的 qol、pan
FYFF　tart-　（进贡）
YFF　　inq-kə　（细　）中的 inq

从《杂字》中出现的词语，也可看出明代吐鲁番、哈密一带维语的如下一些语法特点：

1．名词格的变化，《杂字》中出现了—ning（所有格）、—ne（宾格）。例：

bitig-ning yürügi　　（文义）
tamoqa-ne kadakalaoqu　（掌印）

也出现了名词领属人称的变化，但仅出现了领属第三人称附加成分。例：

kəz-i　　（他的眼）

中央民族大学图书馆

uruk-e//uruoqe （他的种子）等。

2．关系形容词是由名词加上附加成分—lüg,—təg 等构成。例：

kəküs-lüg （带前胸的），

inq-təg （好似平安的）等。

3．数词中的基数词和序数词基本上与现代维语相同，但也有些基数词保存了古代维语的特点。例：

sekiz on （八十）

tooquz on （九十）等。

4．代词除出现了人称代词、疑问代词外，还出现了带有所有格附加成分的人称代词。例：

mən-ning （我的），

sən-ning （你的），

ane-neng （他的）。

5．动词多是以副动词、形动词、动词第三人称过去时和动词命令式等形式出现的。例：

asep	（悬挂）＜as + ep,
baxlap	（引领）＜bax + lap,
bolmas	（不中）＜bol + mas,
bütti	（完成）＜büt + ti,
yaxursun	（藏 ）＜yaxur + sun,
towrak baroqen	（快去）＜bar + oqen

另外也出现了加附加成分—mex 构成的动名词。例：

kadamex （嵌）＜kada + mex。

《杂字》还提供了明代吐鲁番、哈密一带维语在词汇方面的某些特点：

1．保存了不少古代维语词。例：

təngri （天 ）现代维语为 asman

中央民族大学图书馆

mərən	（江 ）现代维语为	dəriyа
taluy	（海 ）现代维语为	dengiz
ɵgüz	（河 ）现代维语为	dəriya
balek	（城 ）现代维语为	xəhər
ayel	（乡 ）现代维语为	yeza
yaz	（春 ）现代维语为	bahar
yay	（夏 ）现代维语为	yaz
ɵt	（时 ）现代维语为	wakit
biqin	（猴 ）现代维语为	maymun
adek	（熊 ）现代维语为	eyik
bakxe	（老师）现代维语为	muəllim
satekqe	（商人）现代维语为	sodigər
kütən	（客人）现代维语为	mehman
bitig	（书 ）现代维语为	kitap

2．阿拉伯语借词很少，而汉语借词较多。例：

məqit	（寺，阿拉伯语）
ixing	（升，汉语，以下均为汉语借词）
kuping	（壶 ）＜（壶瓶）
linhuwa	（莲花）
luw	（龙 ）
bənding	（凳 ）＜（板凳）
qa	（茶 ）
manglung	（蟒龙）
gunglaw	（功劳）
zəy	（哉 ）
mək	（墨 ）
tayxe	（太师）

中央民族大学图书馆

zungbing　（总兵）
jekuy　（指挥）
sangjem　（参政）
samxe　（佥事）
samku　（千户）
jenwou　（镇抚）等。

汉语借词如此之多，说明了当时新疆地区与内地在政治、经济和文化等方面的关系是十分密切的，而阿拉伯语借词却很少，则说明了当时伊斯兰教势力尚未到达吐鲁番、哈密一带或至少还没有在那里大盛。明代陈诚著的《西域番国志》中说："吐鲁番……居人信佛法，多建僧寺"。这也说明至迟到十五世纪上半叶，吐鲁番、哈密一带还较普遍地信奉佛教。这一带改奉伊斯兰教，当是稍后的事了。与《杂字》差不多同一时期的《高昌馆课》（即《高昌馆来文》）的奏摺中，出现的一些国主名字伊斯兰教化的情况，如"火只"、"阿黑麻"、"依思麻因"等，就是在稍后逐渐接受了伊斯兰教的佐证。

《杂字》不仅是一份研究明代回鹘文和当时吐鲁番、哈密一带维语的重要依据，而且也是研究当时汉语语音的重要参考资料。例如，samxe（佥事）、samku（千户）等词，可以证明当时的汉语仍可能有 -m 韵尾。这对古汉语音韵研究提供了参考材料。

另外，《杂字》中还收进了一些民族名称，例如"鞑靼"、"回回"、"西番"、"高昌"、"女直"、"百夷"、"缅甸"、"西天"、"八百"、"河西"等。其中的"鞑靼"译为 mongoɣul，"忙湾"即蒙古，"回回"译为 musulman "木速儿蛮"即穆斯林，"西番"译为 Tübət "土伯"即藏族，"高昌"译为 Uyoɣur，"畏兀儿"即维吾尔，"女直"译为 jürqək（jurqən），"主儿扯"即女真，"百夷"译为 Bayi，"把亦"即摆夷（傣），"西天"译为 Andəkə，"昂答克"即印度，"河西"译为 Tangut，"倘骨"即唐古特（建

中央民族大学图书馆

立西夏的党项族)。这几个民族名称的译法给了我们新的启示。例如，“回回”当时仍是泛指伊斯兰教徒的一个名称，这对研究我国回族名称在不同时期的涵义是有帮助的。又如“河西”这一名称的出现，是否说明在明代还有西夏党项族的后裔呢？因此，《杂字》的学术价值远远不应局限于语言文字方面。

《杂字》是新疆地区与明王朝在政治、经济等方面关系密切的产物，是汉、维两族人民文化交流的记录。《杂字》经过几百年流传至今，弥足珍贵。它雄辩地说明了我们祖国自古以来就是一个多民族的大家庭，“各少数民族对中国的历史都作过贡献。”（毛泽东同志语）

本文只是对《杂字》及有关资料作一简略介绍。希望能引起有关科研工作者的兴趣，并结出更加丰硕的成果，从而推动民族语文研究工作的发展，增进我国各民族人民之间的大团结。

1972年10月初稿

1981年12月修改

中央民族大学图书馆

«ئىددىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى» ۋە ئۇنىڭغا دائىر ماتېرىياللار ئۇستىدە تونۇشتۇرۇش

1

ئۇيغۇر مىللىتى مەملىكىتىمىزدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەردىن بىرى بولۇپ، ئۇزۇن تارىخقا ۋە شانلىق مەدەنىيەتكە ئىگە، ئۇيغۇرلار نىڭ سانى 5 مىليون 957 مىڭ 112 (1982-يىلى)، ئۇلار ئاساسەن شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونىدا. "ئۇيغۇر" دېگەن سوزنىڭ مەنىسى "ئىتتىپاق"، "ئۇيۇشقاق" دېگەنلىك بولىدۇ. "ئۇيغۇر" دېگەن ئاتالما تۇرلۇك دەۋرلەردىكى خەنزۇچە تارىخىي كىتاپلاردا "袁纥" (يۇەنخې)، "韦纥" (ۋېيخې)، "回纥" (خۇيخې)، "回鹘" (خۇيگۇ)، "回兀儿" (ۋېيۋۇر) دەپ تۇرلۇك-تۇرلۇك تەرجىمە قىلىنىپ كەلگەن. ئۇيغۇر خەلقى ئۇزاقتىن بۇيان مەملىكىتىمىزدىكى ھەر مىللەت خەلقى بىلەن بىرلىكتە، ۋەتىنىمىزنىڭ چېگرا رايونىنى ئوزلەشتۇرۇپ، قوغداپ ۋە گۈللەندۇرۇپ كەلگەن. ئۇيغۇر خەلقى جۇڭخۇا مىللەتلىرىنىڭ ئۇزاق تارىخىنى ۋە شانلىق مەدەنىيىتىنى يارىتىشتەك ئۇلۇغ ئىشتا مۇھىم توھپىلەرنى قوشقان.

ئۇيغۇر تىلى ئالتاي تىللىرىنىڭ تۇركى تىللار تۇركۈمىگە كىرىدۇ.

中央民族大学图书馆

ئۇيغۇر خەلقى 9-ئەسردىن بۇرۇنقى بىرنەچچە ئەسىر ئىچىدە تۈرك يېزىقىنى قوللانغان، تەخمىنەن 9-ئەسىرنىڭ كېيىنكى يېرىمىدىن باشلاپ سوغدى ھەرپىنى ئاساس قىلغان قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىقىنى قوللانغان. 11-ئەسردىن باشلاپ، ئىسلام دىنىنىڭ تەسىرى بىلەن، جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئۇيغۇر خەلقى ئەرەپ يېزىقىنى قوللىنىشقا باشلىغان، تۇرپان ۋە قۇمۇل ئۇيغۇرلىرى بولسا ئىسلام دىنىغا كېيىنرەك كىرگەچكە، تاكى 16-ئەسىرگىچە قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىقىنى قوللىنىپ كېلىۋەرگەن، تاكى 16-ئەسىرگىچە قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىقىنى قوللىنىپ كېلىۋاتقان بۇ جايلاردىكى ئۇيغۇرلارمۇ ئاستا-ئاستا ئەرەپ يېزىقىنى قوللىنىشقا كىرىشكەن. دېمەك، تۈرك يېزىقى، قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىقى، ئەرەپ يېزىقى قاتارلىق يېزىقلار بىلەن يېزىلىپ ساقلىنىپ كەلگەن قىممەتلى بار ئۇيغۇرچە ھوججەتلەرنى ئەستايىدىل تەتقىق قىلىشىمىزغا توغرا كېلىدۇ.

مەملىكىتىمىزنىڭ تارىخىي كىتابلىرىدا، ناھايىتى بۇرۇندىنلا قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىقى توغرىسىدا خاتىرىلەر يېزىلىپ كەلگەن، مەسىلەن، سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئوتكەن پېڭ دايا دېگەن كىشى «قارا تاتارلار تەزكىرىسى» دېگەن ئەسىرىدە مۇنداق دەپ يازغان: "خۇيخۇي (ئۇيغۇر دېمەكچى) يېزىقىدا پەقەت 21 ھەرپ بار، قالغان ھەرپلەر ئەسلى بار ھەرپلەرگە بەلگە قويۇش ئارقىلىق ھاسىل قىلىنغان" («ۋېنىيىڭلۇ نامىدىكى جۇغراپىيە كىتابلىرى»غا قاراڭ). سۇڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئوتكەن تىلشۇناس مەھمۇت قەشقىرى ئۇزىنىڭ «تۈركى تىللار دىۋانى» دېگەن ئەسىرىدىمۇ قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىقىنى تونۇشتۇرۇپ كېلىپ: "تۈركى تىللاردا ئاساسەن 18 ھەرپ قوللىنىلىدۇ" دەپ يازغان. مەھمۇت قەشقىرى

中央民族大学图书馆

قەدىمقى ئۇيغۇر ھەرپلىرىنىڭ ئوقۇلۇشىنى ئەرەپ ھەرپى بىلەن بىرمۇ-بىر كورسىتىپ بەرگەندىن تاشقىرى، يەنە قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىغدىكى بەزى سوزلەرنى مىسال قىلىپ كەلتۇرگەن. يۇەن سۇلالىسى دەۋرىدە ئوتكەن تاۋ زۇڭيى دېگەن كىشى «يېزىق تەزكىرىسى»دە مۇنداق دەپ يازغان: "ئۇيغۇر يېزىغىدا 20 نەچچە ھەرپ بار بولسىمۇ، لېكىن تەكرار ھەرپلەردىن تاشقىرى، 15 لا تاۋۇش بار. شۇڭا، تاۋۇشقا قاراپ سەپلەنگەنلىرى كوپ." ئۇ يەنە قەدىمقى ئۇيغۇر ھەرپلىرىنىڭ ئوقۇلۇشىنى موڭغۇل باسما ئېلىپبەسى بىلەن كورسىتىپ بەرگەن، شۇنىڭدەك ھەرپلەرنىڭ سوزلەردە كېلىدىغان باشقا-باشقا ئورۇنلاردىكى تۇرلۇكچە يېزىلىشلىرىنى كورسىتىپ بەرگەن. مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئوتكەن ۋاڭ زۇڭزەي دېگەن كىشىنىڭ «باشقا تىللار مەھكىمىسىنىڭ ئېنىقلىمىسى» دېگەن كىتاۋىدىمۇ، چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئوتكەن جياڭ فەن دېگەن كىشىنىڭ «باشقا تىللار مەھكىمىسى نىزامى» دېگەن كىتاۋىدىمۇ ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش باشقا كىتاپلاردىمۇ "تاتار (مۇڭغۇل) يېزىغىغا ئوخشاپ كېتىدىغان قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىغىنىڭ يازما شەكلىمۇ بار بولۇپ، بۇلار تاتار (مۇڭغۇل) يېزىغىغا خېلى ئوخشاپ كېتىدۇ، خۇيخۇيلارنىڭ تاۋۇشلىرىدىنمۇ پايدىلىنىپ تۇرىدۇ" دېگەن مەزمۇن چىقىپ تۇرىدۇ. چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە ئوتكەن لۇ سيۇن دېگەن كىشىنىڭ «تارىخ تەرجىمىسىدىنە خاتىرە» دېگەن كىتاۋىدىمۇ، ۋېن تىڭشى دېگەن كىشىنىڭ «چۇن چاڭزى توپلىغان يېزىق ئۇلگىلىرى» دېگەن كىتاۋىدىمۇ ۋە شۇنىڭغا ئوخشاش باشقا كىتاپلاردىمۇ مىسالىلار ئارقىلىق قەدىمقى ئۇيغۇر ھەرپلىرى تونۇشتۇرۇلغان.

مىڭ سۇلالىسىنىڭ خۇڭ-ۋۇ 15-يىلى (مىلادى 1382-يىلى)

中央民族大学图书馆

خەنلىيۇەندىكى ئوردا مۇئەللىمى خو يۇەنجيپ ۋە مۇھەررىر ما شايىخ پادىشانىڭ بۇيرۇغىغا بىنائەن، «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سىلىشتۇرما سوزلۇكى»نى تۇزۇشكە كىرىشكەن. ئۇلار «يۇەن سۇلالىسى-نىڭ مەخپى تارىخى»نىڭ تۇزۇلۇش ئۇسۇلىدىن پايدىلىنىپ، موڭغۇلچە سوزلەرنىڭ ئوقۇلۇشىنى خەنزۇچە خەتلەر بىلەن كورسەتكەن، ئۇنىڭغا خەنزۇچە مەنىسىنى بېرىپ، موڭغۇلچە يېزىلىشىنى بەرمىگەن. يۇكلىپ 5-يىلى (مىلادى 1407-يىلى) باشقا تىللار مەكتىپلىرى رەسمىي قۇرۇلغان بولۇپ، ئۇلار تاتار (موڭغۇل) تىلى، جۇرچۇن تىلى، تىبەت تىلى، ھىندى تىلى، خۇيخۇي تىلى، بەييى (دەي قەۋمى) تىلى، ئىدىقۇت تىلى، بىرما تىلى مەكتىپلىرى قاتارلىق سەككىز مەكتەپكە بولۇنگەن، كېيىن يەنە بابەي تىلى، سىيام تىلى مەكتەپلىرى قاتارلىق مەكتەپلەر قۇرۇلغان. باشقا تىللار مەكتەپ-لىرىگە بىرلا كىشى باشلىق بولغان، ئۇنىڭدىن باشقا يەنە ئۇگەنچ تەرجىمانلار، تۇڭچىلار ئورۇنلاشتۇرۇلغان، ئۇلار مەخسۇس چەتئەللەر ۋە دولەت ئىچىدىكى ئاز سانلىق مىللەتلەر تىل-يېزىقلىرىنى تەرجىمە قىلىش ئىشى بىلەن شۇغۇللانغان. باشقا تىللار مەكتەپلىرى ھەممىسى ئوز ئالدىغا ئوز تىللىرى بىلەن خەنزۇ تىلىنىڭ تۇرلەرگە ئايرىلغان سىلىشتۇرمىلىق «سوزلۇك»لىرىنى تۇزۇپ چىقىقان ھەم يۇقۇرىدا ئېيتىلغان جايلاردىن كەلگەن پۇكلىمە مەكتۇپلار بىلەن مۇناسىۋەتلىك خەت-ئالاقىلەرنى خەنزۇچە يېزىپ چىققان ۋە ئۇنىڭغا مىللى تىللارچە تەرجىمىسىنى قوشۇپ قويغان، «كەلگەن خەت-ئالاقىلەر» دىگىنىمىز مانا مۇشۇ، بۇلار ھەرقايسى مەكتەپلەرنىڭ ئوزىدە ساقلانغان. چىڭ سۇلالىسىنىڭ شۇنجۇ بىرىنچى يىلى (مىلادى 1644-يىلى) باشقا تىللار مەكتىپى دىگەن نام تەرجىمە مەكتىپى قىلىپ ئوزگەر-

中央民族大学图书馆

تىلىگەن، شۇنىڭ بىلەن «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇكى»گە يەنە بىرنەچچە خىل مىللى تىل قوشۇلغان، شۇنداق قىلىپ، «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇكى» چاۋشيەن، لیۇچیۇ، ياپون، ئانىنام (ۋيېتنام)، جەنچېڭ، سىيام، تاتار (مۇڭغۇل)، ئىدىقۇت، تىبەت، مالاكا، بەييى (دەي قەۋمى) تىلى قاتارلىق ئون نەچچە تىلنى ئوز ئىچىگە ئالغان «سوزلۇك» بولۇپ قالغان.

2

«ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇكى» مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە تۇزۇلگەن خەنزۇ تىلى بىلەن قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىدىكى تۇرلەرگە ئايرىلغان سوزلەرنىڭ سېلىشتۇرمىسى. ئۇنىڭ نۇسخىلىرى ناھايىتى كوپ، بىز بېيجىڭدىنلا ئۇنىڭ توۋەندىكى توت خىل نۇسخىسىنى ئۇچراتتۇق.

بىرىنچى، «ئىدىقۇت مەھكىمىسى تەرجىمە كىتاۋى» بېيجىڭ كۇتۇپخانىسىدا ساقلانماقتا، چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان ياغاچ باسما نۇسخا، بۇ كىتاپنىڭ ئىگىزلىگى 27.6 سانتىمېتر، كەڭلىگى 17.8 سانتىمېتر، بەت كېشىگىنىڭ ئىگىزلىگى 21.3 سانتىمېتر، كەڭلىگى 14.5 سانتىمېتر، بەتنىڭ قاتلانغان يېرىگە "高昌馆" (ئىدىقۇت مەھكىمىسى) دېگەن تامغا بېسىلغان.

ئىككىنچى، «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇكى» بېيجىڭ كۇتۇپخانىسىدا ساقلانماقتا، چىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان يازما نۇسخا، بۇ كىتاپنىڭ ئىگىزلىگى 29.3 سانتىمېتر، كەڭلىگى 17.4

中央民族大学图书馆

سانتىمېتر، بېتىدە قىزىل جىبەكلىك ماۋزۇ بار، بەت كېشىگىنىڭ ئىگىزلىگى 22.7 سانتىمېتر، كەڭلىگى 15 سانتىمېتر، بەتنىڭ قاتلانغان يېرىگە "同文堂" (تۇڭۇبنىتاڭ مەتبەئەسى) دېگەن قىزىل تامغا بېسىلغان.

ئۇچىنچى، «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سىلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى» بېيجىڭ كۇتۇپخانىسىدا ساقلانماقتا، بۇ كىتاپ ئون قىسىمغا بولۇنگەن بولۇپ، موڭغۇل، جۇرچۇن تىللىرى قاتارلىق بىرنەچچە خىل تىلنى ئوز ئىچىگە ئالىدۇ، بۇنىڭ ئۇچ قىسمى ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى ئىكەن. بۇ مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە چىقىرىلغان يازما نۇسخا بولۇپ، ئۇنىڭ خەتلىرى ناھايىتى چىرايلىق يېزىلغان، كىتاپنىڭ مۇقاۋىسى "ناھايىتى ياخشى ئىشلەنگەن، ئاق يۇمشاق قەغەز ئىشلىتىلگەن، بېتىدە كوك جىبەكلىك ماۋزۇ بار، كىتاپنىڭ ئىگىزلىگى 32 سانتىمېتر، كەڭلىگى 19.7 سانتىمېتر، بەت كېشىگىنىڭ ئىگىزلىگى 23 سانتىمېتر، كەڭلىگى 15.2 سانتىمېتر، بىرىنچى قىسمىنىڭ مۇقاۋىسىغا "张璦若章" (جاڭ ئەيرو تامغىسى)، "玉堂侍御" (يۈيتاڭ سىيۈي) دېگەن ئىككى تامغا بېسىلغان؛ بىرىنچى بېتىگە "御赐三长并擅之斋" (خان بەخش ئەتكەن تەھسىلخانا)، "尊孟阁" (مېڭزى راۋنغى)، "云中白雀" (كوكىتىكى تورغاي) ۋە "北京图书馆" (بېيجىڭ كۇتۇپخانىسى) دېگەن توت تامغا بېسىلغان. بۇنىڭدىن بۇ كىتاپ بىلەن «ئىدىقۇت مەھكىمىسى ئالاقىلىرى» دېگەن يەنە بىر كىتاپنىڭ چىڭ سۇلالىسىنىڭ كاڭشى خانلىغى دەۋرىدە ئوتكەن مۇپەتتىش جاڭ ئەيرونىڭ قولىدا ساقلانغانلىغى ئايان بولدى. بۇ «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»نىڭ يېزىلىش ۋاقتى بۇرۇن بولۇپلا قالماستىن،

中央民族大学图书馆

به‌لكى ئۇنىڭدا يۇقۇرىدا كورسىتىلگه‌ن ئىككى خىل نۇسخىدىكى 716 سوز-ئىبارىدىن 224 سوز-ئىبارە ئارتۇق بولۇپ، ئۇنىڭغا جه‌مى 940 سوز-ئىبارە كىرگۈزۈلگه‌ن.

توتىنچى، «ئىدىقۇت مه‌ھكىمىسى سوزلۇگى»ـ"ياپونىيە كۇتۇپ غه‌زنىسى"نىڭ سىنىڭ نۇسخىسى بولۇپ، ئۇ مه‌ركىزىي مىلله‌تلە‌ر ئىنىستىتۇتىنىڭ كۇتۇپخانىسىدا ساقلانماقتا. بۇ كىتاپقا كىرگۈزۈلگه‌ن سوز-ئىبارە به‌كمۇ ئاز بولۇپ، ئۇنىڭدا ئاران 208 سوز-ئىبارە بار. لېكىن ئۇنىڭدىكى 62 سوز-ئىبارە ده‌ل «خه‌نزۇ تىلى بىله‌ن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىدىقۇت مه‌ھكىمىسى سوزلۇگى»ده يوق سوزله‌ردۇر.

بىز «خه‌نزۇ تىلى بىله‌ن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى. ئىدىقۇت مه‌ھكىمىسى سوزلۇگى» (توۋه‌نده قىسقارتىلىپ «سوزلۇك» ده‌پ ئېلىندى)نى ئاساس قىلىپ، بېيجىڭ كۇتۇپخانىسىدا ساقلانغان باشقا ئىككى خىل نۇسخا بىله‌ن ۋه مه‌ركىزىي مىلله‌تله‌ر ئىنىستىتۇتىنىڭ كۇتۇپخانىسىدا ساقلانغان يه‌نه بىر خىل نۇسخا بىله‌ن سېلىشتۇرۇپ كوردۇق، بىز يۇقۇرىدا ئېيتىلغان تۇرلۇك نۇسخىلاردىكى سوز-ئىبارىله‌رنى توپلاپ، بىر مىڭ ئىككى سوز-ئىبارىنى* ئۇز ئىچىگه ئالغان بۇ سوزلۇك ماتېرىيالىنى تۇزۇپ چىقتۇق.

«سوزلۇك»نىڭ يېزىلىش شه‌كلى مۇنداق: هه‌ر بىر به‌تكه توت سوز ئۇستى-ئاستى ئىككى ره‌ت قىلىپ يېزىلغان: هه‌ر بىر سوز ۋه

---

* 374 ـ ۋه 496 ـ سوزنىڭ هه‌ر ئىككىلىسى "ئه‌ت" سوزى بولغانلىغى، 204 ـ ۋه 242 ـ سوزنىڭ هه‌ر ئىككىلىسى "قارا قۇلاق" سوزى بولغانلىغى ئۈچۈن، بۇ كىتاپتىكى بارلىق سوز-ئىبارە ئه‌مىلىيه‌تته بىر مىڭدىنلا ئىبارە‌ت.

中央民族大学图书馆

ئۇنىڭ خەنـزۇچە مەنـسى ھەم ئاھاڭى ئوڭـدىن سولـغا ئۇچ قۇر قىلىپ، يۇقۇرىدىن تۆۋەنگە يېزىلغان. مەسىلەن:

腾
克
力 天

پۈتۈن كىتاپتىكى سوز-ئىبارىلەر 17 تۈرگە ئايرىلغان (قوشۇمچە: سوز-ئىبارىلەر سانى)، تۆۋەندىكىلەرگە قارىڭ:

ئاسمان قىسمى	(42)
يەر قىسمى	(38)
ۋاقىت قىسمى	(46)
گۈل-گىيا قىسمى	(60)
جاندارلار قىسمى	(58)
كىشىلەر قىسمى	(104)
بەدەن قىسمى	(32)
ئوردا قىسمى	(20)
جابدۇقلار قىسمى	(44)
كىيىم-كېچەك قىسمى	(28)
چىنتاشلار قىسمى	(20)
يىمەك-ئىچمەك قىسمى	(20)
يېزىق-سىزىق قىسمى	(20)
تەرەپ-تامان قىسمى	(16)
بوياق قىسمى	(18)
سان قىسمى	(32)
يۇرۇش-تۇرۇش قىسمى	(118)

中央民族大学图书馆

ئۇچىنچى خىل نۇسخىدىكى يۇقۇرىدا بايان قىلىنغان مەزمۇنلار بىرىنچى، ئىككىنچى خىل نۇسخىلارنىڭكىگە ئوخشاش بولغاندىن تاشقىرى، ئۇنىڭدا يەنە 78 سوز-ئىبارىنى ئوز ئىچىگە ئالغان ئون ۋاراقلىق "تولۇقلىما" بار. شۇنىڭدەكلا، «خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللار سېلىشتۇرما سوزلۇگى» دىگەن ماۋزۇ ئاستىدا ئۇنىڭغا يەنە 146 سوز-ئىبارىنى ئوز ئىچىگە ئالغان 19 ۋاراق قوشۇلغان.

بۇرۇن، چەتئەللەردە بەزىلەر «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»نى تەتقىق قىلغان بولسىمۇ، لېكىن ئۇلارنىڭ توپلىغان ماتېرىياللىرى بىزدىكى بۇ نۇسخىدىكىدەك تولۇق ئەمەس. بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل ئىلگىرى ۋېنگرىيىلىك تۇركشۇناس لېيگىت ئېلان قىلغان «ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى»نىڭكىمۇ تولۇق ئەمەس.

3

«سوزلۇك»نىڭ مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى تۇرپان ۋە قۇمۇل ئۇيغۇرلىرىنىڭ قوللانغان قەدىمقى يېزىق ۋە تىل خۇسۇسىيەتلىرىنى تەتقىق قىلىشىمىز ئۇچۇن كوپ ياردىمى تېگىدۇ.

«سوزلۇك» ناھايىتى ئېنىق ھەم رەتلىك يېزىلغان، ئۇنىڭدا جەمى 18 ھەرپ ئىشلىتىلگەن، بۇ 18 ھەرپ بىلەن 28 فونېما ئىپادىلىنىدۇ، بەزى ھەرپلەر ئىككى ياكى ئۇچ فونېمىنى ئىپادىلەيدۇ، بەزىدە ئىككى ھەرپ بىر فونېمىنى ئىپادىلەيدۇ، يەنە ئىككى ھەرپ ئالماشتۇرۇلۇپ ئىشلىتىلىدىغان ئەھۋاللارمۇ بار. بىز يۇقۇرقى ئەھۋالغا ئاساسەن، قەدىمقى ئۇيغۇر ئېلىپبەسى جەدۋىلىنى توۋەندىكىچە رەتلەپ چىقتۇق:

中央民族大学图书馆

قەدىمقى ئۇيغۇر ھەرپلىرى			لاتىنچە يېزىلىشى	قەدىمقى ئۇيغۇر ھەرپلىرى			لاتىنچە يېزىلىشى
سوز ئايغىدا	سوز ئوتتۇرىسىدا	سوز بېشىدا		سوز ئايغىدا	سوز ئوتتۇرىسىدا	سوز بېشىدا	
ᠠ	ᠡ	ᠢ	a . ə	ᠤ	ᠥ	ᠦ	1
ᠨ	ᠩ	ᠣ	i . e . y	ᠪ	ᠫ	ᠬ	w
ᠭ	ᠮ	ᠯ	o . u	ᠰ	ᠱ	ᠲ	g . k
ᠴ	ᠵ	ᠶ	θ . ü	ᠸ	ᠹ	ᠺ	m
ᠻ	ᠼ	ᠽ	b . p	ᠾ	ᠿ	ᡀ	k . q
ᡁ	ᡂ	ᡃ	j . j		ᡄ	ᡅ	r
ᡆ	ᡇ	ᡈ	d	ᡉ	ᡊ	ᡋ	s
ᡌ	ᡍ	ᡎ	t	ᡏ	ᡐ	ᡑ	x
ᡒ	ᡓ	ᡔᡕ	n			ᡖ	z

中央民族大学图书馆

بىز «سوزلۇك»تىن قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىغىدا ئىشلىتىلگەن ھەرپ-لەرنىڭ تۈۋەندىكىچە خۇسۇسىيەتلىرىنى كۆرىمىز:

1. a بىلەن ə، e بىلەن i ۋە y ئايرىم-ئايرىم ھالدا بىرلا ھەرپ بىلەن ئىپادىلىنىدۇ.

2. o بىلەن u، ɵ بىلەن ü مۇ ئايرىم-ئايرىم ھالدا بىرلا ھەرپ بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. بۇ فونېمىلار سوزنىڭ بىرىنچى بوغۇمىدا كەلگەن بولسا، يېزىلىشى پەرقلىق بولىدۇ، لېكىن سوزنىڭ ئىككىنچى بوغۇمىدا ۋە ئۇنىڭدىن كېيىنكى بوغۇملىرىدا كەلگەن بولسا، يېزىلىشى پەرقسىز بولىدۇ، بۇنى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قانۇنىيىتىدىن پەرق ئەتكىلى بولىدۇ؛ ɵ، ü بىرىنچى بوغۇمىدا كەلگەن بولسىمۇ، لېكىن g, k، y بىلەن باشلانغان بوغۇملاردا كەلگەندە o، u قىلىپ يېزىلىدۇ.

3. قوبۇل قىلىنغان سوزلەردىن باشقا، ئۇمۇمەن p بىلەن باشلانغان سوز ناھايىتى ئاز ئۇچرايدۇ، شۇ سەۋەپتىن، سوز بېشىدىكى p كۆپىنچە b دەپ ئوقۇلىدۇ، سوز ئايىغىدىكى b كۆپىنچە p دەپ ئوقۇلىدۇ.

4. q بىلەن j، k بىلەن g تاۋۇشلىرىنىڭ ھەرقايسىسى بىرلا ھەرپ بىلەن ئىپادىلىنىدۇ. t بىلەن d بىر-بىرىدىن پەرقلەنمەي، ئالماشتۇرۇلۇپ ئوقۇلسىمۇ، لېكىن t بىلەن d يەنىلا ئىككى ھەرپ ھىساپلىنىدۇ.

5. ng ھەرپى n بىلەن g نىڭ قوشۇلۇپ يېزىلىشى بىلەن ئىپادىلىنىدۇ، ئۇ ئايرىم بىر ھەرپ ھىساپلانمايدۇ.

6. n بىلەن كەلگەن a ياكى ə نىڭ ئوتتۇرىسىدىكى پەرق n نىڭ سول ئالدىنقى تەرىپىدە بىر چېكىتنىڭ بولغان-بولمىغانلىغىدا كورۇلىدۇ، قەدىمقى ئۇيغۇر يېزىلغان خېلى بۇرۇنقى ھوججەت-

中央民族大学图书馆

لەردە n بىلەن كەلگەن a ياكى ə بىر بىرىدىن پەرقلەنمەيدىغان ئەھۋالمۇ ئۇچرايدۇ، يەنى n نىڭ سول ئالدىنقى تەرىپىگە چېكىت قويۇپ يېزىلمايدۇ.

7. a ياكى ə بىلەن ئاياقلاشقان سوزلەردە ئەگەر a ياكى ə نىڭ ئالدىدا m، r، y، k ھەرپلىرى كېلىپ قالسا، كوپىنچە ئايرىم-ئايرىم يېزىلىدۇ. e، k ھەرپلىرىنىڭ كەينىدە كەلگەندىمۇ ئايرىم-ئايرىم يېزىلىدۇ. سوزنىڭ قوشۇمچىلىرىمۇ كوپىنچە سوز يىلتىزىدىن ئايرىپ يېزىلىدۇ.

«سوزلۇك»تىكى 1002 سوز-ئىبارىدىن قارىغاندا، مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى تۇرپان ۋە قۇمۇل ئۇيغۇر تىلى فونېتىكىسىنىڭ توۋەندىكى ئۆزگۈچىلىكلەرگە ئىگە ئىكەنلىگىنى كۆرگىلى بولىدۇ.

1. 8 سوزۇق تاۋۇش فونېمىسى، 20 ئۈزۈك تاۋۇش فونېمىسى بار.

سوزۇق تاۋۇشلار: a، ə، e، i، o، ɵ، u، ü؛

ئۈزۈك تاۋۇشلار: b، p، m، w، d، t، n، l، r، s، z، j، q، y، g، k، ng، k، x، oq.

2. سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىش قانۇنىيىتى تاۋۇشلارنىڭ تاۋۇش چىقىرىش ئورنىدىكى ماسلىشىدا ئىپادىلىنىدۇ، دېمەك، ئالدى سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى ۋە ئارقا سوزۇق تاۋۇشلارنىڭ ماسلىشىشى چىڭراق، لەۋلىشىشى بوشراق بولىدۇ. مەسىلەن:

"يېراق"تىكى ئې، ئا ھەر ئىككىلىسى لەۋلەشمىگەن ئارقا سوزۇق تاۋۇش،

"ياقېن"دىكى ئا، ئې مۇ يۇقۇرقىغا ئوخشاش.

"ئەسكى"دىكى ئە، ئى ھەر ئىككىلىسى لەۋلەشمىگەن ئالدى سوزۇق تاۋۇش.

中央民族大学图书馆

"جەمىش"تىكى ئە، ئى مۇ يۇقۇرقىغا ئوخشاش.
"يۇلتۇز"دىكى ئۇ، ئۇ ھەر ئىككىلىسى لەۋلەشكەن ئارقا سوزۇق تاۋۇش.
"كۇندۇز"دىكى ئۇ، ئۇ ھەر ئىككىلىسى لەۋلەشكەن ئالدى سوزۇق تاۋۇش.
"بۇلبۇت"تىكى ئۇ، ئې ھەر ئىككىلىسى ئارقا سوزۇق تاۋۇش.
"يامغۇر"دىكى ئا، ئۇ مۇ يۇقۇرقىغا ئوخشاش.
"قىراۋ"دىكى ئې، ئا مۇ يۇقۇرقىغا ئوخشاش.
"ئونگى"دىكى ئو، ئى ھەر ئىككىلىسى ئالدى سوزۇق تاۋۇش.
"شكۇدەرىن"دىكى ئى، ئۇ، ئە، ئى مۇ يۇقۇرقىغا ئوخشاش.

3. بەزى سوزلەردە بوغۇمنىڭ بېشىدا ياكى ئايىغىدا د دىگەن تاۋۇشىنىڭ بولۇشى مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى تۇرپان ۋە قۇمۇل ئۇيغۇر تىلىدا قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىدىكى بۇ ئوزگۇچىلىكىنىڭ يەنىلا ساقلانغانلىغىنى ئەكس ئەتتۇرىدۇ. مەسىلەن:

"بەدۇك" دىگەن سوز ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا "بۇيۇك" دىيىلىدۇ.

"قود" دىگەن سوز ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدا "قوي" دىيىلىدۇ.

4. بوغۇم تۇزۇلۇشىدە، ئاساسەن، توۋەندىكى ئالتە شەكىل بار:

(س—سوزۇق تاۋۇش، ئۇ—ئۇزۇك تاۋۇش)

س—"ئاياق"تىكى ئا

س ئۇ—"ئالتې" (ئالتە)دىكى ئال.

ئۇس—"بۇلبۇت" (بۇلۇت)تىكى بۇ.

ئۇ س ئۇ—"چولپان"دىكى چول، پان.

中央民族大学图书馆

ئۇ س ئۇ ئۇ ــ تارت
س ئۇ ئۇ ــ "ئىنچكە" دىكى ئىنچ-
«سوزلۇك» تە كورۇلگەن سوز-ئىبارىلەردىن مىك سۇلالىسى دەۋ-رىدىكى تۇرپان ۋە قۇمۇل ئۇيغۇر تىلىنىڭ توۋەندىكىدەك گىرامما-تىكىلىق خۇسۇسىيەتلىرىنىمۇ كورگىلى بولىدۇ.

1. ئىسىم كېلىشىنىڭ ئۆزگىرىشىدە-نىڭ (ئىگىلىك كېلىش)، -نې (نى ــ چۇشۇم كېلىش) كورۇلىدۇ. مەسىلەن:

بىتىگ-نىڭ يۇرۇگى (پۇتۇكنىڭ مەزمۇنى)

تامغا-نې قاداقالاغۇ (تامغا قارماماق) شۇنداقلا ئىسىملارنىڭ ئىگىلىك شەخس ئۆزگىرىشىمۇ كورۇلىدۇ، لېكىن پەقەت ئۇچىنچى شەخسلىك قوشۇمچىسىلا كورۇلىدۇ. مەسىلەن:

كوز-ى (ئۇنىڭ كوزى)

ئۇرۇق-ې ــ ئۇرۇغې (ئۇنىڭ ئۇرۇغى) ۋە باشقىلار.

2. مۇناسىۋەت سۇپەتلىرى ئىسىمغا-لۇگ-لۇك، ــ تەگ (-تەك) قوشۇمچىلىرى قوشۇلغاندا ھاسىل بولىدۇ. مەسىلەن:

كوكۇس-لۇگ (كوكسلۇك)،

ئىنچ-تەگ (تىنچتەك) ۋە باشقىلار.

3. سانلاردىكى تۇپ سانلار ۋە دەرىجىلىك سانلار ئاساسەن ھازىرقى زامان ئۇيغۇر تىلىدىكىگە ئوخشاش بولسىمۇ، لېكىن بەزى تۇپ سانلاردا قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىنىڭ خۇسۇسىيىتىمۇ ساقلانغان. مەسىلەن:

سېكىز ئون (سەككىز ئون ــ سەكسەن)،

توغۇز ئون (توققۇز ئون ــ توقسان) ۋە باشقىلار.

4. ئالماشلاردىن شەخس ئالماش، سوراق ئالماش كورۇلگەندىن

中央民族大学图书馆

باشقا، ئىگىلىك كېلىش قوشۇمچىسى بولغان شەخس ئالماشمۇ كورۇ-لىدۇ. مەسىلەن:

مەن ـ نىڭ (مېنىڭ)،

سەن ـ نىڭ (سېنىڭ)،

ئانې ـ نېڭ (ئۇنىڭ).

5. پېئىللارنىڭ كوپىنچىسى ھال پېئىل، سۇپەت پېئىل، ئۇچىنچى شەخس ئوتكەن زامان پېئىلى، پېئىلنىڭ بۇيرۇق شەكلى قاتارلىق شەكىللەردە كورۇلىدۇ. مەسىلەن:

ئاسپې (ئېسىپ)،

باشلاپ (باشلاپ)،

بولماس (بولماس).

بۇتتى (پۇتتى)،

ياشۇرسۇن (يوشۇرسۇن)،

توۋراق بارغىن (تېزرەك بارغىن).

بۇنىڭدىن باشقا، ـ مېش (ـ مىش) قوشۇلۇپ ھاسىل بولغان ھەرىكەت نامىمۇ كورۇلىدۇ. مەسىلەن:

قادامېش (قاداش).

«سوزلۇك»تىن يەنە مىڭ سۇئالىسى دەۋرىدىكى تۇرپان ۋە قۇمۇل ئۇيغۇر تىلىنىڭ لېكسىكا جەھەتتىكى بەزى ئوزگۇچىلىكلىرىنى كورگىلى بولىدۇ.

1. قەدىمقى ئۇيغۇر تىلىدىكى نۇرغۇن سوزلەر ساقلىنىپ قالغان. مەسىلەن:

قەدىمقى	ھازىرقى
تەڭرى	ئاسمان

中央民族大学图书馆

مورەن	دەريا
تالۇي	دېڭىز
ئوگۇز	دەريا
بالېق	شەھەر
ئايپل	يېزا
ياز	باھار
ياي	ياز
ئوت	ۋاقىت
بىچىن	مايمۇن
ئادېق	ئېيىق
باقشي	مۇغەلىم
ساتېقچي	سودىگەر
كۇتەن	مېھمان
بىتىگ	كىتاپ

2. ئەرەپچىدىن قوبۇل قىلىنغان سوزلەر ناھايىتى ئاز، خەنزۇچىدىن قوبۇل قىلىنغان سوزلەر كۆپرەك.

ئەرەپچىدىن: مەجىت (مېچىت)

خەنزۇچىدىن: ئىشىك (شىك)

قۇپۇق (چوگۇن)

لىنخۇۋا (لەنخوا)

لۇۋ (ئەجدىھا)

بەندىك (بەندۇك)

چا (چاي)

中央民族大学图书馆

ماڭلۇڭ (ئەجدىها)
گۈڭلاۋ (توھسپە)
زەي (ئىنتوناتسىيە ئۇلانمىسى)
مەك (مىكە، سىياھ)
تايشې (تەيسى)
زۇڭبىك (لەشكەر بېشى)
جېڭۋي (قوماندان)
ساڭجېم (سەنىي)
سامشې (مۇپەتتىش)
سامقۇ (مىلك بېشى)
جېنۋۇ (باسقاق بەگ)

خەنزۇچىدىن قوبۇل قىلىنغان سوزلەرنىڭ شۇنچە كوپ بولۇشى ئۇ چاغدا شىنجاڭ رايونىنىڭ ئىچكى جايلار بىلەن بولغان سىياسى، ئىقتىسادىي ۋە مەدەنىيەت قاتارلىق جەھەتلەردىكى مۇناسىۋىتىنىڭ ئىنتايىن قويۇقلۇغىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. ئەرەپچىدىن قوبۇل قىلىنغان سوزلەرنىڭ ناھايىتى ئاز ئىكەنلىگى ئۇ چاغدا ئىسلام دىنىنىڭ تۇرپان ۋە قۇمۇل ئەتراپلىرىغا تېخى يېتىپ كەلمىگەنلىگىنى چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ. مىلك سۇلالىسى دەۋرىدە ئوتكەن چېن چېڭ ئوزىنىڭ «غەربىي رايون ئەللىرى تەزكىرىسى» دىگەن ئەسىرىدە مۇنداق دىگەن: "تۇرپان.....ئاھالىسى بۇددا دىنىغا ئېتىقات قىلغاچقا، بۇتخانىلارنى كوپ سالغان". بۇمۇ تاكى 15-ئەسىرنىڭ ئالدىنقى يېرىمىغىچە تۇرپان ۋە قۇمۇل ئاھالىسىنىڭ يەنىلا بۇددا دىنىغا بىر قەدەر ئومۇمى يۈزلۈك ئېتىقات قىلىپ كەلگەنلىگىنى چۈشەندۈرۈپ

中央民族大学图书馆

بېرىدۇ. بۇ جايلاردىكى ئاھالىنىڭ ئىسلام دىنىغا ئېتىقات قىلىشى كېيىنرەك بولغان ئىش، ئەلۋەتتە. «سوزلۇك» بىلەن بىر مەزگىلدە دېگۈدەك بولغان «ئىدىقۇت مەھكىمىسىنىڭ خەت-ئالاقىلىرى» (يەنى "ئىدىقۇت مەھكىمىسىدە ساقلانغان خەت-ئالاقىلەر") نىڭ پۈكلىمە مەكتۇپلىرىدا كورۇلگەن بەزى پادىشالار ئاتىلىرىنىڭ ئىسىلاملاشتۇرۇلغانلىغى، مەسىلەن "خوجا"، "ئىسمائىل"، "ئاخمات" دېگەنلەر كېيىنرەك ئىسلام دىنى تەسىرىنىڭ ئاستا-ئاستا قوبۇل قىلىنغانلىغىنىڭ دەلىلىدۇر.

«سوزلۇك» يالغۇز مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدىكى ئۇيغۇر تىلىنى ۋە شۇ چاغدىكى تۇرپان ۋە قۇمۇل شىۋىسىنى تەتقىق قىلىش ئۈچۈن مۇھىم ئاساس بولۇپلا قالماي، بەلكى شۇ چاغدىكى خەنزۇ تىلىنىڭ فونېتىكىسىنى تەتقىق قىلىش ئۈچۈنمۇ مۇھىم پايدىلىنىش ماتېرىيالى بولۇپ قالىدۇ. مەسىلەن، "سامشې" (會事)، "سامقۇ" (三月) دېگەندەك سوزلەردىن شۇ چاغدىكى خەنزۇ تىلىدا يەنىلا-م بىلەن ئاياقلاشقان يۇنمۇنىڭ بارلىغىنى ئىسپاتلىغىلى بولىدىغاندەك تۇرىدۇ. بۇ ھال قەدىمقى زامان خەنزۇ تىلىنىڭ فونېتىكىسىنى تەتقىق قىلىش ئىشىنى پايدىلانما ماتېرىياللار بىلەن تەمىنلەيدۇ.

بۇنىڭدىن باشقا، «سوزلۇك»كە يەنە مىللەتلەر نامىمۇ، مەسىلەن: "百夷"، "女直"، "高昌"، "西番"، "回回"، "鞑靼"، "缅甸"، "西天"، "八百"، "河西" دېگەنلەر كىرگۈزۈلگەن. بۇلار-نىڭ ئىچىدىكى "鞑靼" "موڭغۇل" دەپ تەرجىمە قىلىنغان، "回回" "مۇسۇرمان" (مۇسۇلمان) دەپ تەرجىمە قىلىنغان، "西番" "تۇبەت (تىبەت) دەپ تەرجىمە قىلىنغان، "高昌" "ئۇيغۇر" دەپ تەرجىمە قىلىنغان، "女直" "جۇرچەك" (جۇرچەن) (يەنى "女真")

中央民族大学图书馆

دەپ تەرجمە قىلىنغان، "百夷" "بايى" (يەنى "摆夷" ـــدەي قەۋمى) دەپ تەرجىمە قىلىنغان، "天西" "ئاندەكە" (ھىندى) دەپ تەرجىمە قىلىنغان، "河西" "تاڭغۇت" "شىيا خاندانلىغى" قۇرغان تاڭغۇت) دەپ تەرجىمە قىلىنغان. بۇ مىللەتلەر نامىنىڭ تەرجىمىسى بىزدە يېڭى پىكىر ئويغاتتى. ئۇيغۇرلار، "回回" (خۇيخۇي) دېگەن نام شۇ چاغدىلا ئىسلام دىنى مۇرتلىرىنى كورستىدىغان بىر نام ئىكەن، بۇنىڭ ئېلىمىزدىكى خۇيزۇ دېگەن مىللەت نامىنىڭ تۇرلۇك دەۋرلەردىكى مەنىلىرىنى تەتقىق قىلىشىمىزغا ياردىمى بولىدۇ. يەنە ئۇيغۇرلار، "河西" (خېشى) دېگەن نامنىڭ كورۇلۇشى مىڭ سۇلالىسى دەۋرىدە يەنە تاڭغۇت ئەۋلاتلىرىنىڭ بارلىغىنى ئۇقتۇرامدۇ، يوق؟ شۇڭا، «سوزلۇك»نىڭ ئىلمىي قىممىتى ھەرگىز تىل-يېزىق بىلەنلا چەكلىنىپ قالمايدۇ.

«سوزلۇك»ـــشىنجاڭ رايونىنىڭ مىڭ خاندانلىغى بىلەن سىياسى، ئىقتىسادىي ۋە باشقا جەھەتلەردە زىچ ئالاقىدا بولغانلىغىنىڭ مەھسۇلى، خەنزۇ خەلقى بىلەن ئۇيغۇر خەلقى ئوتتۇرىسىدىكى مەدەنىيەت ئالماشتۇرۇشنىڭ خاتىرىسى. «سوزلۇك»نىڭ نەچچە يۈز يىلدىن بۇيان تا ھازىرغىچە ساقلىنىپ كەلگەنلىگى ئىنتايىن قىممەتلىك ئىش. ئۇ ۋەتىنىمىزنىڭ قەدىمدىن بۇيان كوپ مىللەتلىك چوڭ ئائىلە ئىكەنلىگىنى، "ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ھەممىسى جۇڭگو تارىخىغا توھپە قوشقان" (يولداش ماۋ زېدۇڭنىڭ سوزى)لىغىنى قايىل قىلارلىق دەرىجىدە چۈشەندۈرۈپ بېرىدۇ.

بىز بۇ ماقالىدا «سوزلۇك»نى ۋە ئۇنىڭغا چېتىشلىق ماتېرىياللارنى قىسقىچىلا تونۇشتۇرۇپ ئوتتۇق، بىز ئۇنىڭ چېتىشلىق پەن تەتقىقات خادىملىرىنى قىزىقتۇرۇپ، تېخىمۇ مول مۇنەرىنى بېرىش بىلەن

中央民族大学图书馆

مىللى تىل ـ يېزىقلارنى تەتقىق قىلىش خىزمىتىنى يۇكسەلدۇرۇشنى ۋە ھەر مىللەت خەلقلىرىنىڭ بۇيۇك ئىنتىپاقلىغىنى كۈچەيتىشنى ئۇمۇت قىلىمىز.

1972 ـ يىل 10 ـ ئايدا يېزىلدى
1981 ـ يىل 12 ـ ئايدا تۈزىتىلدى

(تەرجىمە قىلغۇچى: فۇ تىڭشۇن،
بېكىتكۈچى: غۇلام غۇپۇرى)

中央民族大学图书馆

高昌馆杂字

ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇگى

天文门

ئاسمان قىسمى

1．天	腾克力	t(ə)ngri
2．气	听	tin
3．日	坤	kün
4．月	哀	ay
5．星	允秃思	yultus
6．辰	脉尺	məqit
7．风	烟	yəl
8．云	卜力	bulet
9．雷	苦儿起列的	kərkirədi
10．电	傲察恨的	oot qaqelde
11．雨	呀木儿	yaqmur
12．雪	哈儿	qar
13．冰	木思	muz
14．雹	满都儿	məndür
15．霜	起劳	qeraw
16．露	守得林	xiküdərin
17．雾	马南	manan
18．虹	羽喇	yulaq
19．烟	土敦	tutun
20．蚀	秃吞的	tutulde
21．日蚀	坤秃吞的	kün tutulde

中央民族大学图书馆

22. 月蚀	哀秃吞的	ay tutulde
23. 阴了	卜力板的	bulet bolde
24. 晴了	阿嗔的板的	aqelde bolde
25. 燥了	苦儿哈板的	kuroqak bolde
26. 湿了	湾板的	el bolde
27. 天晓	汤阿的	tang atte
28. 天黑	卜儿孤板的	bürküt bolde
29. 天亮	汤阿儿得	tang ərtə
30. 天晴	哈朗呼板的	karangoqu bolde
31. 日出	坤尺的	kün qekte
32. 日落	坤把的	kün batte
33. 刮风	烟得伯喇的	yəl təbrətti
34. 落雨	呀木儿呀的	yaoqmur yaoqde
35. 细风	额信板的	əsin bolde
36. 狂风	卜儿罕	bəroqan(boroqan)
37. 青空	渴哈力	kək kalek
38. 光明	呀禄呀淑	yaruk yaxuk
39. 明星	喘班	qolpan
40. 众星	忒林允秃思	talem yultuz
41. 攒昴①	兀格儿	əkər
42. 紫微星	俺吞哈足	altun kazuk

地 理 门

يەر قىسمى

43. 地	叶儿	yir
44. 土	秃伯喇	toprak
45. 山	塔	taoq
46. 水	苏	suw
47. 沙	坤	kum
48. 江	莫连	mərən
49. 湖	宽	kəl

① 攒 cuán. 聚集、集中，昴 mǎo，星名，二十八宿之一。

中央民族大学图书馆

50. 海	塔雷	taluy
51. 河	兀库思	өgüz
52. 井	苦都	kuduk
53. 路	渊	yol
54. 泉	卜喇	bulak
55. 城	把力	balek
56. 国	兀禄思	ulus
57. 乡	霭因	ayel
58. 村	审得安	xildəgən
59. 石	塔失	tax
60. 坑	歪忙	oymang
61. 高	阿的思	adez
62. 低	卜的	bədi
63. 远	以喇	yerak
64. 近	呀恨	yaken
65. 尘	秃土蛮	tok təməl
66. 岭	塔班	daban
67. 池	训麻	kəlmək
68. 坟	信	sin
69. 园圃	把卜儿禄	bak burluk
70. 市廛	把撒儿	bazar
71. 郡县	霭麻①	aymak
72. 藩篱	阿必	abek
73. 田地	塔力叶儿	tarek yir
74. 野地	呀即叶儿	yazi yir
75. 高地	可期	kətki
76. 边地	起的叶儿	kedek yir
77. 墙垣	丹	tam
78. 流水	阿哈儿苏	aqar suw
79. 冰消	木思夕思的	muz sezde
80. 关口	塔佞阿黑思②	taqneng aqez

① 霭 ǎi
② 佞 nìng

中央民族大学图书馆

时 令 门

ۋاقىت قسمى

81. 春	呀思	yaz
82. 夏	埃	yay
83. 秋	曲思	küz
84. 冬	乞失	kex
85. 年	因	yel
86. 时	欲	ɵt
87. 昼	坤都思	kündüz
88. 夜	克扯	kəqə
89. 凉	以良板的	yelang bolde
90. 热	以夕板的	isik(esek) bolde
91. 晨	阿儿得	ərtə
92. 夕	克扯	kəqə
93. 新	养儿	yange
94. 旧	阿思儿	əski
95. 温和	卜力烟板的	buleyan bolde
96. 寒冷	琐约板的	soyuk bolde
97. 晚暮	克扯哈朗呼	kəqə karangoqu
98. 夜晦	克扯列板的	kəqərək bolde
99. 冷冻	琐约董的	soyuk tongde
100. 旱了	苦禄的	kurude
101. 古昔	卜伦黑阿儿得儿	burunke ərdiki
102. 如今	俺的黑	amde－ke
103. 今日	卜坤	bu kün
104. 明日	倘答坤	tangda kün
105. 今年	卜因	bu yel
106. 明年	倘答因	tangda yel
107. 新年	养儿因	yange yel
108. 旧年	阿思儿因	əski yel
109. 来年	克力儿儿因	kəlirki yel
110. 前年	板都儿儿因	bulturki (bulturke) yel

中央民族大学图书馆

111. 正月	阿兰哀	aram ay
112. 二月	以谨的哀	ikindi ay
113. 三月	羽顺尺哀	üqünq ay
114. 四月	土儿钝尺哀	tərtünq ay
115. 五月	必甚尺哀	bixinq ay
116. 六月	俺定尺哀	altenq ay
117. 七月	以定尺哀	yitinq ay
118. 八月	塞信尺哀	sekzinq ay
119. 九月	土蒜尺哀	toɳ(u)zunq ay
120. 十月	我难尺哀	onunq ay
121. 十一月	必儿以起儿命尺哀	bir iqirminq ay
122. 十二月	察沙卜哀	qaqxabut ay
123. 闰月	顺哀	xün ay／zün ay
124. 日日	坤坤宁克	kün küningə
125. 四时	秃儿欲	tərt ət
126. 八节	塞乞思察	sekiz qaq

花 木 门

گۈل ـ گىيا قىسمى

127. 花	扯扯	qəqək
128. 木	以哈尺	yeɳaq
129. 树(柳树)	琐各	səgət
130. 果	者密失	jəmix
131. 竹	哈密失	qamex
132. 草(麦草)	撒蛮	saman
133. 豆	卜儿察	burqaq
134. 麦	阿儿把	arpa
135. 松	哈炒喇	qaqaura
136. 柏	阿儿都尺	arduq
137. 蒲	列干	ləgən
138. 榧	把丹	badam
139. 桑	搠拴	qoxum

中央民族大学图书馆

140. 榆	哈儿哈尺	karoɋaq
141. 槐	哈的儿罕	ƙaderƙan
142. 柳	坍	tal
143. 桃	土禄	tәlük
144. 杏	额禄	ərük
145. 椿	暑怒	sünük
146. 枣	搠卜罕	qobukan
147. 梨	卜尊喇	buzumla
148. 橘	那力尺	nared
149. 根	影的思	yeldez
150. 枝	尺必黑	qebeƙ-e
151. 稍	兀尺	üqi
152. 叶	叶必儿哈	yaberƙaƙ
153. 种	兀禄黑	uruƙ-e
154. 苗	土苦儿主黑	tuƙurquƙ-e
155. 麻	遣的儿	kəndir
156. 谷	苦那	ƙonaƙ
157. 香	苦失	küxi
158. 菜	考喇	ƙawla
159. 姜	察思克	qəskə
160. 葱	苏坤	soɋon
161. 蒜	撒敦	sadun
162. 韭	吼儿得	kəkürttə
163. 竹笋	哈密失佞土思哈黑	ƙamexneng tuskaƙ-e
164. 芦苇	哈密失佞土苦儿主黑	ƙamexneng tuƙurquƙ-e
165. 芝麻	坤尺	künqit
166. 马莲	顺都儿哈	xoldurƙa
167. 松子	撒木儿	samur
168. 胡桃	影克	yengaƙ
169. 石榴	那喇	nar-a
170. 葡萄	兀尊	üzüm
171. 西瓜	哈儿卜思	ƙarbuz
172. 甜瓜	哈温	ƙaoɋun
173. 稍瓜	把的喇	baderaƙ

中央民族大学图书馆

174. 糜子	玉儿	yor
175. 胡椒	母儿察	murq
176. 花椒	牙儿麻	yarma
177. 棉花	克得思	kədəz(kəbəz)
178. 棉子	必答都	bedadu
179. 桂花	哈的思扯扯	kadez qəqək
180. 莲花	廉化	linhuwa
181. 苏木	把干	baoɣam
182. 桦木	哈英	kayeng
183. 乌木	阿必怒思	abenuz
184. 沉檀	真谈	qintən
185. 豆蔻	苦儿思阑	kurslang
186. 药材	兀答禄	ot taluk

鸟 兽 门

جاندارلار قسمى

187. 鸟	库失	kux
188. 兽	克叶	kəyik
189. 鼠	洗尺罕	seqkan
190. 牛	兀	ud
191. 虎	把儿思	bars
192. 兔	倒失罕	tayexkan (tawexkan)
193. 龙	庐	luw
194. 蛇	以阑	yelan
195. 马	额	at
196. 羊	淮	koy
197. 猴	必嗔	biqin
198. 鸡	塔号	takaw
199. 狗	亦	it
200. 猪	统库思	tonguz
201. 鹤	兀哈儿	ukar
202. 鹿	卜呼	buoɣu

中央民族大学图书馆

203. 熊	阿的	adeq
204. 彪	哈喇虎喇	qaraqulaq
205. 驼	得歪	təw-ə
206. 象	养克	yənkə
207. 鹅	哈思	qaz
208. 鸭	兀儿得	ərdək
209. 驴	以设	ixək
210. 骡	哈的儿	qader
211. 狼	卜力	bəri
212. 豹	失喇孙	xelasun
213. 雌	脉尺烟	məqiyən (məkiyən)
214. 雄	苦喇思	qulaz (quraz)
215. 乳牛	以那	inək
216. 毛牛	兀答思	otaz (qotaz)
217. 凤凰	洗母儿哈	xemurqa
218. 麒麟	哈	qat
219. 大鹏	克禄的	kərüdi
220. 狮子	阿儿思阑设儿	arslang xir
221. 鹦鹉	土的	tute (təti)
222. 犀牛	克儿思	kərs
223. 海青	耸哈儿	xungqar
224. 天鹅	苦乎	ququ
225. 麋鹿	马阑	maral
226. 貂鼠	乞失	kix
227. 银鼠	阿思	as
228. 青鼠	塔英	tayeng
229. 青马	卜思	bəz
230. 黄马	苦喇	qula
231. 赤马	尺儿得	qirdə
232. 白马	卜儿得	bərdə
233. 黑马	哈喇额	qar-a at
234. 骟马	阿答	aqta
235. 儿马	镬黑儿	ayqer
236. 野马	苦阑塔泥	qulan tane (qulan taye)

中央民族大学图书馆

237.	骒马	摆丹	baytal
238.	驹儿	苦伦	kurun (kulun)
239.	大西马	土必察	tubeqak
240.	小西马	阿儿苦麻	arqumak
241.	阿鲁骨马	阿鲁骨马	arqumak
242.	哈喇虎喇	哈喇虎喇	kar-a kulak
243.	金钱豹	俺吞呀儿麻力把儿思	altun yarmak-lek bars
244.	花豹	阿喇把儿思	ala bars

人 物 门

كىشىلەر قىسمى

245.	君	罕	kan
246.	臣	土失蛮	tüximəl
247.	父	阿答	ata
248.	子	祆力	oqle (<oqul+e)
249.	夫	额儿	ər
250.	妇	阿伯尺	abqe
251.	长	兀禄	uluk
252.	幼	以儿	yigit
253.	兄	阿哈	aq-a
254.	弟	以泥	ini
255.	祖	阿卜更	abukəng
256.	伯	兀禄阿答	uluk ata
257.	叔	阿卜哈	abuka-a
258.	母	阿那	ana
259.	姑	哈哈脉克只	kak-a məkqi
260.	嫂	影克即	yingəzi
261.	姐	脉克只	məkəqi
262.	妹	省儿	singi
263.	姨	那哈只	nakaqe
264.	儿	兀温	oqul
265.	女	乞思	kez

中央民族大学图书馆

266. 蛮	囊克起呀	nankəkiya
267. 师	把失	bakxe
268. 徒	沙必	xabe
269. 释	土因	tuyen
270. 道	倘几	tange
271. 神	乃凹洗几	nəywəsigi
272. 鬼	兀夕	əsit
273. 佛	卜儿罕	burkan
274. 儒	影尺克	inqkə
275. 官	伯	bəg
276. 军	扯力	qərik
277. 老	哈力	kare
278. 少	以几	yigit
279. 我	绵	mən
280. 你	先	sən
281. 谁	钦	kim
282. 他	阿泥	ane
283. 贼	袄力	oqɹe
284. 盗	哈喇只	karakqe
285. 亲戚	兀禄塔力	uruk tarek
286. 朋友	以失喇力	ixləri
287. 老人	哈力起失	kare kixi
288. 小儿	起尺兀温	kiqik oqul
289. 家小	阿鲁公	aylu küng
290. 奴婢	宽起失	kul kixi
291. 皇帝	哈罕	kakan
292. 朝廷	玉思敦几	üstünki
293. 宰相	哈喇诸	karaqu
294. 贤人	兵古只	bilgüqi
295. 圣人	卜答思	buktaz
296. 仙人	阿儿即	arze
297. 能人	尺答古只	qedaquqe
298. 智者	傲古只	ukkuqe
299. 主人	以克即	igəsi

中央民族大学图书馆

300. 郡主	阿哈察	akąqa
301. 农人	塔力古只	tareǫuqe
302. 商人	撒的只	satekqe
303. 主儿	兀莫	umuk
304. 客人	苦丹	kütən
305. 伴当	努库儿	nəkər
306. 马夫	兀喇只	ulakqe
307. 通事	克列脉尺	kələməqi
308. 使臣	因只	ilqi
309. 恩主	兀力只	utleqe
310. 善人	土尊起失	tüzün kixi
311. 好人	呀失起失	yakxe kixi
312. 歹人	呀蛮起失	yaman kixi
313. 野人	兀者亦	ɵqəyit
314. 愚人	母儿几	murgi
315. 卜者	撒那只	sanakqe
316. 医者	兀者	otqe
317. 人民	因坤	il kün
318. 匠人	兀思起失	us kixi
319. 曾祖	俺林主几阿卜更	əlinqüg-i abukəm
320. 舅舅	那哈诸	nakąqu
321. 外父	哈丁阿答	kaden ata
322. 外母	哈丁阿那	kaden ana
323. 妇人	哈吞起失	katun kixi
324. 媳妇	歇林	kəlin
325. 妈妈	阿卜失哈	abuxk-a
326. 妗子	那哈诸歇林	nakąqu kəlin
327. 姨夫	把察	baja
328. 女婿	坤得苦即	kütəgüsi
329. 姐夫	呀思那	yazna／yəznə
330. 外甥	尺呀	qey-a
331. 君子	土尊	tüzün
332. 我每①	必思喇儿	bizlər

① 即我们。“每”为明代口语

中央民族大学图书馆

333. 你每	塞宁	səning
334. 他每	兀喇儿	ular
335. 汉人	起答起失	ḳetat kixi
336. 夷人	塔失哈力起失	taxḳare kixi
337. 酋长	把失喇古只	baxlaquqe
338. 头目	头目	tawmu
339. 鞑靼	忙湾	mongqul
340. 回回	木速儿蛮	musurman (musulman)
341. 西番	土伯	tübət
342. 高昌	畏兀儿	uyoqur
343. 女直①	主儿扯	jürqək (jurqən)
344. 百夷②	把亦	bay-i
345. 缅甸	免店	məndən
346. 西天③	昂答克	əndəkə
347. 八百④	把把	baba
348. 河西⑤	倘骨	tangut

身 体 门

بەدەن قسمى

349. 身	卜丁	buden
350. 心	羽列	yürək
351. 头	把失	bax
352. 脸	玉思	yüz
353. 面	养阿	yangaḳ
354. 发	撒尺	saq

① 即女真，古代居住在东北的少数民族，是今日满族的先人。
② 又称摆夷，即今日的傣族。
③ 即印度。
④ 又称八百媳妇国，今属泰国。
⑤ 一般译称唐古特，即西夏之党项族。甘肃河西是其主要活动地区之一，故以其族名译之。

中央民族大学图书馆

355. 眉	哈失	kax
356. 眼	苦即	kɵz-i
357. 鼻	卜伦	burun
358. 口	阿黑思	aoqez
359. 耳	苦喇	kulak
360. 齿	替失	tix
361. 舌	听	til
362. 唇	阿林	ərin
363. 手	以力	ilik
364. 腿	卜	but
365. 脚	阿答黑	adak
366. 骨	耸故黑	sɵnggɵg-i
367. 肩	俺斤	əngil
368. 胸	苦酸	kɵksɵm
369. 腰	判	bəl
370. 背	兀察	ɵqə
371. 肠	以扯孤	iqəkü
372. 腹	哈林	karen
373. 皮	塔力	təri
374. 肉	额	ət
375. 毛	秃土隆	tük tulung
376. 汗	塔儿塔儿喇的	tər tərlədi
377. 血	罕	kan
378. 指甲	挺喇	tengrak
379. 大牙	塔替失	taoq tix
380. 股肱	撒恨都儿古只	saoqenduroquqe

宫 室 门

ئوردا قسمى

381. 宫	兀儿都	ordo
382. 殿	哈儿失	karxe
383. 房	傲乌	əw

中央民族大学图书馆

384. 楼	哈力把喇哈那	kalek balakana
385. 仓	阿黑力苍	akelek sang
386. 库	哈思那	kaznak
387. 门	哈必	kabe
388. 窗	统禄	tünglük (tünlük)
389. 寺	卜哈儿	bukar
390. 灶	哈呼	kaoqu
391. 桥	苦禄	kөprөk
392. 柱	体喇几	tirək-i
393. 大门	把都哈必	bədük kabe
394. 二门	以几哈必	iki kabe
395. 金殿	俺吞哈儿失	altun karxe
396. 金阙	俺吞哈必	altun kabe
397. 铺面	克必	kəbit
398. 厨房	阿失力傲	axlek au
399. 驿站	眼哈	yam-ka
400. 礼拜寺	脉尺卜哈儿	məqit bukar

器 用 门

جابدۇقلار قسمى

401. 床	兀儿纳	ornok
402. 桌	失列	xir-ə
403. 车	杭力	kangle
404. 凳	板凳	bandeng
405. 盔	土禄哈	tukluk-a
406. 甲	苦牙	kuyak
407. 枪	尺答	qeda
408. 刀	必扯	bedak (beqak)
409. 弓	呀	ya
410. 箭	傲	ok
411. 旗	秃	tuoq
412. 牌	坎罕	kalkan

中央民族大学图书馆

413. 锁	撒	sa
414. 钥	呀失	yaqxe
415. 印	坦哈	tamoq-a
416. 镜	苦耸孤	küzünggü
417. 扇	影必孤	ilbigü
418. 伞	苦沙的力	küxədiri
419. 帘	尺	qeoq
420. 盆	鞯	qəm
421. 盘	哈班	qaban
422. 碗	霭呀	ayaq
423. 升	以申	ixing
424. 斗	苦力	küri
425. 秤	把蛮	batman
426. 针	影那	yingnə
427. 壶	胡平	quping
428. 碟	得失	təpxi
429. 锅	以尺以尺	iqiq
430. 箸	搠儿	qəgi
431. 钟	冲	jung
432. 鼓	苦儿卜	kürbük
433. 鞍	以得儿	idər
434. 鞯	塔兵孤	təbinkü
435. 瓶	陇哈	lungq-a
436. 桶	撒呼	saoqu
437. 物	那麻	nəmə
438. 件	土儿禄	türklük
439. 磁器	尺泥哈呼	qene qapqu
440. 钟子	哈丁	qadeng
441. 汤瓶	阿卜察麻	abqam-a
442. 琵琶	苦卜儿	qubur
443. 金汤瓶	俺吞阿卜察麻	altun abqam-a
444. 玉汤瓶	哈失阿卜察麻	qax abqam-a

中央民族大学图书馆

衣 服 门

كىيىم ـ كىچەك قسمى

445.	衣	吞	ton
446.	帽	卜儿克	bürkə
447.	靴	额都	ətük
448.	袜	兀搠	oqoq
449.	鞋	黑	kew
450.	带	库儿	kuur
451.	布	卜思	bəz
452.	绢	土儿呼	torku
453.	被	苦拴搠	kəxünqük
454.	褥	土设	təxək
455.	缎子	塔凹儿	tawar
456.	金绣	俺吞禄三尺八	altun-luk sanqba
457.	锦绣	哈儿苦密三尺八	karkume sanqba
458.	蟒龙	蟒龙	manglung
459.	织金	俺吞禄	altun-luk
460.	胸背	苦库思禄	kəküz-luk (-lük)
461.	玉带	哈失库儿	kax kuur
462.	金带	俺吞库儿	altun kuur
463.	帐幔	苦失克	küxikə
464.	帐房	察的儿	qater
465.	手巾	呀力	yaqlek
466.	合包	合搠	kapquk
467.	布衫	扯列	qəkrək
468.	皮衣	塔力吞	təri ton
469.	系腰	兵把	belbak
470.	罟罟帽①	土马哈卜儿克	tumak bürkə
471.	通袖膝襕	呀罕土禄	yakal turuk
472.	貂鼠皮袄	乞失塔力吞	kex təri ton

① 罟罟帽，贵族妇女所戴的一种帽子，金元时盛行。

中央民族大学图书馆

珍 宝 门

چىنتاشلار قسمى

473. 金	俺吞	altun
474. 银	苦木失	kümüx
475. 宝	阿儿的泥	ardene
476. 珠	永诸	ünjü
477. 铜	把黑儿	baker
478. 铁	帖木儿	təmür
479. 玛瑙	失失儿	xixir
480. 珊瑚	马儿毡	marjan
481. 玉石	哈失塔失	kax tax
482. 珲琚①	扯孤	qəgü
483. 琥珀	苦必	kubek
484. 水晶	卜禄儿	bolur
485. 琉璃	察兵乞儿	qəbinkir
486. 金钢钻	俺麻思	almas
487. 镔铁	卜禄	bolot
488. 石青②	那尺凹儿	naqewar
489. 朱砂	洗省乞儿	sipsingkir
499. 水银	苦怒苏	künük suw
491. 大珠	塔那	tana
492. 鸦鹘石③	呀库塔失	yakut tax

饮 馔 门

يىمەك ـ ئىچمەك قسمى

493. 酒	琐儿麻	sorma (sürmə)
494. 饭	阿失	ax

① 珲琚似为车渠，一种宝玉。
② 一种颜料。
③ 宝石的名称。

中央民族大学图书馆

495. 米	土几	tɵgi
496. 肉	额	ət
497. 油	呀	yaoɳ
498. 盐	秃思	tuz
499. 面	喇沙	lakx-a
500. 醋	洗儿克	sirkə
501. 茶	察	qa
502. 汤	淑儿伯	xorpa
503. 生	亦	yik
504. 熟	必失	bexek
505. 稀	洗亦	seyek (suyuk)
506. 稠	苦欲	kuyuk
507. 酸	洗儿克	sirkə
508. 咸	淑儿塔儿哈	xor tark-a
509. 炒面	坦罕	talkan
510. 烧饼	兀麻	ɵtmək
511. 下程①	守尊	xiküsün
512. 滋味	尺必烟	qibiyən

文 史 门

يېزىق ـ سىزىق قىسمى

513. 经	暖	nom
514. 书	必的	bitig
515. 史	土尺烟	tupqeyan
516. 册	察即	qakze
517. 纸	哈哈	kaoɳat (kaoɳaz)
518. 墨	脉克	məkə
519. 笔	起阑	kiləm (kələm)
520. 砚	脉克力	məklik
521. 文	必的	bitig
522. 章	卜禄	bətək (bəlük)

① 饯别。

中央民族大学图书馆

523. 勅书	兵都儿古禄	bildürgülük
524. 圣旨	呀儿力	yarlek
525. 文义	必的佞羽禄儿	bitig-ning yürügi
526. 榜文	统贯必的	tongkul bitig
527. 读书	必的兀黑	bitig oke
528. 写字	必的兀失	bitig өxik
529. 作文	必的佞呀喇失都禄	bitig-ning yaraxturup
530. 杂字	伞库儿必的	sakurt bitig
531. 译文书	必的阿答儿的	bitig aqdarde
532. 读杂字	伞库儿必的兀黑	sakurt bitig oke

方 隅 门

تەرەپ-تامان قسمى

533. 东	翁敦	өngdün (ongdun)
534. 西	克丁	kədin
535. 南	坤丁	kündin
536. 北	塔丁	taoqden
537. 左	酸	sol
538. 右	翁	ong
539. 前	塔卜恨答	tabuoqenda
540. 后	耸起喇	songer-a
541. 上	玉恩敦	üstün
542. 下	俺丁	alden
543. 内	以尺克力	iqkəri
544. 外	塔失哈力	taxkare
545. 中间	阿喇信答	arasenda
546. 四隅	秃儿卜隆	tөrt bulung
547. 四方	秃儿撒力	tөrt sare
548. 八面	塞乞思养阿	sekiz yangak

中央民族大学图书馆

声 色 门

بویاق قسمی

549. 青	渴	kɵk
550. 黄	撒力	sarek
551. 赤	起新	kezel
552. 白	羽隆	yorung (yoruk)
553. 黑	哈喇	kar-a
554. 红	俺	al
555. 蓝	伞克力	səngkəri
556. 绿	呀深	yaxel
557. 紫	失斤	xipkin
558. 素	洗丹	sidam
559. 花	阿喇	ala
560. 桃红	搠失	qɵpxik
561. 闪色	陕设翁禄	xəmxə ɵnglük
562. 艳色	尺斤察恨	qigil qaoɣel
563. 葱白	苏坤佞羽隆	sooɣun-neng yorung
564. 柳黄	坍佞撒力	tal-neng sarek
565. 柳青	坍佞渴	tal-neng kɵk
566. 颜色	翁禄	ɵnglük

数 目 门

سان قسمی

567. 一	必儿	bir
568. 二	以几	iki
569. 三	玉尺	üq
570. 四	秃儿	tɵrt
571. 五	必失	bix
572. 六	俺的	alte
573. 七	以的	yiti

中央民族大学图书馆

574. 八	塞乞思	səkiz
575. 九	土库思	toɋuz
576. 十	湾	on
577. 一十	必儿湾	bir on
578. 二十	以起儿密	igirmi
579. 三十	兀都思	otuz
580. 四十	起喇	kerk
581. 五十	俺力	əllik
582. 六十	俺的密失	altmex
583. 七十	以的密失	yitmix
584. 八十	塞乞思湾	səkiz on
585. 九十	土库思湾	toɋuz on
586. 百	玉思	yüz
587. 千	民	ming
588. 万	土蛮	tümən
589. 亿	欵的	kəldi
590. 兆	那欲	nayot
591. 两	洗的儿	sidir
592. 斤	把蛮	batman
593. 数	撒宁	sanen (<san+en)
594. 几	那扯	nəqə
595. 钱	把黑儿	baɋer
596. 几十	那扯湾	nəqə on
597. 几百	那扯玉思	nəqə yüz
598. 无数	撒那古禄雪思	sanaɋ uluɋsuz

人 事 兼 通 用 门

يۇرۇش-تۇرۇش قسمى

599. 喜	塞问尺	səwinq
600. 怒	尺麻	qemat
601. 忧	慨呼	kayoɋu
602. 乐	蟒儿	mange

中央民族大学图书馆

603. 愁	卜淑失	boxox
604. 苦	俺克	əmgə (əmgək)
605. 行	悦力	yüri
606. 住	土喇因	turayen
607. 坐	兀禄儿	olur
608. 卧	呀	yat
609. 恼	傲伯克喇	ɵpkələp
610. 怪	呀满喇	yamanlap
611. 笑	训	kül
612. 哭	洗答以喇	seoɳdap yeoɳlap
613. 跳	塞力	səkrip
614. 舞	卜的	bukte
615. 拜	羽恭	yükün
616. 跪	搠	qək
617. 听	以失	ixit
618. 看	苦禄	kərüp
619. 好	呀失	yakxe
620. 歹	呀蛮	yaman
621. 有	把儿阿儿几	bar ərki
622. 无	约	yok
623. 是	额禄儿	ərür
624. 非	阿儿麻思	ərməs
625. 虚	眼罕	yaloqan
626. 实	马哈	makat
627. 真	阿麻省乞儿	amasenger
628. 假	必思恨喇	bezoqenlap
629. 收	以黑	yeoqep
630. 放	苦托	kodup
631. 多	忒林	talem
632. 少	阿思	az
633. 难	伯儿克	bərkə
634. 易	翁该	ongay
635. 奏	兀尺	ɵqip
636. 常	兀撒	ɵzə

中央民族大学图书馆

637. 大	把都	bədük
638. 小	起尺	kiqik
639. 深	塔林	təring
640. 浅	眼把	yalbaq
641. 动	得伯喇	təbrəp
642. 静	淑卜禄	xük bolup
643. 斜	塔儿思	tərs
644. 正	苦泥	küni
645. 厚	哈林	qalen
646. 薄	羽哈	yuq-a
647. 长	兀尊	uzun
648. 短	起思哈	keskak (keska)
649. 姓	兀麻	omaq
650. 名	阿的	ate (at-e)
651. 诸	哈麻	qamaq
652. 补	呀麻	yamaq
653. 天覆	腾克力兀儿敦密失	t(ə)ngri ərdünmix
654. 地载	叶儿坤都儿密失	yir kündürmix
655. 晓谕	兵都儿尊	bildürsün
656. 抚安	影尺阑都儿密失	inqləndürmix
657. 爱军	扯力泥胆喇	qərik-ni təbləp
658. 惜民	因坤泥阿夕喇	il kün-ni aserap
659. 禁约	克塞孤	kəsətkü
660. 考试	苦失喇呼	qoxelaqu
661. 赏赐	琐约儿哈	soyurqap
662. 赐宴	推必儿的	toy birdi
663. 和好	必儿喇阿米喇板的	birlə amerak bolde
664. 乞讨	体喇都儿	tiləptür
665. 引领	把失喇	baxlap
666. 进贡	塔儿的	tartep
667. 仰望	以那呀	enayat
668. 管事	以失哈答哈喇	ix kadaqalap
669. 掌印	坦哈泥哈答哈喇呼	tamɣa-ne kadakalaɣu
670. 差遣	永设	yumxap

中央民族大学图书馆

671. 遵守	以得力撒喇	yidərip saḳlap
672. 礼法	土禄麻呀撒泥	tərü-mə yasaḳ-ne
673. 诚实	嗔起儿都	qin kirtü
674. 慷慨	以力思哈哈思	erez ḳaḳaz
675. 修身	卜东尼呀撒	budun-ne yasap
676. 性命	以夕兀松	isik usung
677. 消停	阿思答	asta
678. 完成	卜的	bütti
679. 奸狡	安俺答	al aldaḳ
680. 混杂	苦淑禄	ḳoxulup
681. 预备	扎都尊	jabdusun
682. 聚会	以恨苦法喇	yeoɣen ḳuwarak
683. 暂且	必克力	bikəri
684. 躲避	烟丹的窄喇的	yaldande jaylade
685. 威猛	搠呀林	qoḳ yalen
686. 欺压	把夕泥	basenep
687. 艰难	尺该	qeoɣay
688. 怠惰	袄酸省答	osөl semdaḳ
689. 言问	雪思泥速鲁都儿	səz-ni suroptur (suraptur)
690. 应答	雪思泥呀泥镊亦的都儿	səz-ni sanep ayteptur
691. 侍奉	塔必兀托	tabeḳ otoḳ
692. 惧怕	苦儿课镊麻泥	ḳorḳup aymanep
693. 相争	塔喇失得	talax-tək
694. 戏耍	歪那	oyna
695. 寻觅	影的	indi
696. 道理	羽尊必喇	yüsün bilə
697. 祝延	土乌	tuw-a
698. 福禄	卜烟课	buyan ḳut
699. 用心	孔湾得苦禄	kөngül təkürüp
700. 买卖	撒的羽禄	satek yuluk
701. 鞠躬	昂几	anget
702. 叩头	把失察力思的	bax qaleste (qelexte)
703. 夸奖	袄的	өkti
704. 毁谤	以林的	irindi

中央民族大学图书馆

705. 轻慢	影斤喇	yengellap
706. 小量	阿力呀的	areyadə
707. 商议	肯克失都	kəngkəxtük
708. 利益	阿夕土速	axek tüsü
709. 投降	把失察黑	bax qaoqep
710. 朝见	察库儿	qaoqur (<qaw kər)
711. 起营	苦力烟秃儿的	küriyən turde
712. 下营	苦力烟秃失的	küriyən tüxti
713. 迎来	兀托谦	utup kəl
714. 送去	兀撒把儿的	uzat barde
715. 快去	讨喇把儿恨	tawrak baroqen
716. 快来	讨喇遣斤	tawrak kəlgin

续　增

تولۇقلما

717. 始	把审答	baxenda
718. 终	搠伯的	qəptik
719. 为	卜禄	bolup
720. 此	引尺	inqip
721. 精	哈失该	kapxeoqay
722. 能	马儿干	mərgən
723. 等	把失力	baxlek
724. 将	土敦	tutum
725. 求	眼把力	yalbarep
726. 与	必力	birip
727. 回	呀泥	yanep
728. 还	土喇古禄	tüləgülük
729. 盖	阿兵古禄	əbingülük
730. 以	把禄	baru
731. 明	板古禄	bəlgülük
732. 德	阿卜力	abure
733. 自	兀思	əz

中央民族大学图书馆

734. 居	兀禄禄	olurup
735. 特	搠力	qorep
739. 备	土禄	tolu
737. 分	兀喇失	ələxip
738. 相	板苦喇	bəlkürə
739. 治	呀撒泥	yasanep
740. 做	板古只	bolɋuqe
741. 仍	塔黑以麻	taɋe yema
742. 使	以失喇的	ixlətip
743. 执	土答	tuta(＜tut＋a)
744. 节	卜库密	buɋume (＜buɋum＋e)
745. 及	兀喇的	ulade
746. 容	哈答儿	kadar
747. 各	玉思	əz
748. 要	俺古只	alɋuqe
749. 全	塔库思	təgüz
750. 步	蟒	mang
751. 事	以失	ix
752. 取	阿力	alep
753. 伏	塔密思	tamez
754. 乞	体喇	tiləp
755. 合	慨速禄	kaysorup
756. 顺	呀儿即	yarze
757. 得	得的	tapte
758. 护	以的	iptip
759. 切	克思	kəs
760. 许	雹丁	ayden
761. 然	哈喇哈儿	kalakar
762. 哉	哉	zəy
763. 顶戴	土卜恨答	tübüɋenda (tabuɋenda)
764. 太平	引尺阿先	inq əsən
765. 安稳	俺林都儿密失	amreldurmex
766. 快乐	蟒儿喇玉儿	mangelayur
767. 务要	兀哈喇麻	otkarak-ma

中央民族大学图书馆

768. 归服	因撒泥	silsənip
769. 拥众	必力都禄	biriktürüp
770. 效力	阿尺力必儿的	aqəq-lek birdi
771. 吩咐	塔怒儿绵	tanurman
772. 哨瞭	哈喇温	qaraoqul
773. 打围	袄喇苦失喇	awlap quxlap
774. 牧放	以黑喇林苦托	yeoqelaren qodup
775. 纠合	以黑力失	yeoqelexep
776. 声息	兀足撒哈	өzük sabqaq
777. 缘由	兀青挺答恨答	üqün teldaoqenda
778. 镇守	撒喇古禄	saqlaoquqe
779. 十分	阿儿都	artuq
780. 功劳	功劳	gunglaw
781. 陆续	兀卜儿速卜儿	obur sobur
782. 迁移	苦尺的	kөqti
783. 照依	以得力	yitərip
784. 尽了	土克的倒思的	tükti taoquzde
785. 加陞	那麻都儿	namaptur
786. 表里	以嗔塔申	iqin taxen
787. 职事	搠喇即	qolase
788. 往来	把力失克力失	barex kəlix
789. 因此	母佞得	muneng-dək
790. 土产	秃伯喇尺黑禄儿	toprak qeoqelar
791. 希罕	倘淑	tangxuq
792. 等项	把失力卜因	baxek boyen
793. 奏得	兀尺得的	өqip tapte
794. 知道	必禄儿	bilür

中央民族大学图书馆

“华夷译语”①

”خەنزۇ تىلى بىلەن باشقا تىللارنىڭ سېلىشتۇرما سوزلۇگى“

(人　事　门)②

(يۇرۇش - تۇرۇش قسمى)

795. 忠	暖答	noda
796. 孝	塔必泥都儿	tabenedur
797. 仁	以库喇思灰	ikülәsküy
798. 义	羽禄几	yürәgi
799. 贵	把克喇孤	bәkәlәkü
800. 信	卜失喇古禄	bәxirәgülük
801. 材	苦失禄儿	küxilür
802. 园	塔起儿密	tәgirmәy
803. 惊	倘喇失	tanglaxep
804. 飞	兀察呼	uqaqu
805. 跑	土敦（兀川）③	tupdul
806. 换	阿力失的(土渊麻)	arexte
807. 筑	仰尺	yanqep
808. 让	苦丹喇	küdәnlәp
809. 赔	土喇（土禄）	tәlәp
810. 藏	呀淑儿尊	yaxursun
811. 脱	兀搠（兀川）	uqul
812. 角	土渊麻	tuyunmaq
813. 争	塔麻察失	tamaqaxep

①此为明抄本中的栏目，自此至尾，清代抄本与刻本均无收录。
②东洋文库本自此始，各门类之名仅见东洋文库本，明抄本不载。
③括弧内为东洋文库本注音，下同。个别有误者均按原文抄录，勘误列后。

中央民族大学图书馆

814. 柴	兀东	odung (otun)
815. 火	傲	oot
816. 雁	哈儿察哈那	karaqaoɣana
817. 偷	兀苦儿喇都儿	ooqurlaptur
818. 空	苦禄	kuruk
819. 进	起力	kirip
820. 退	仰都儿对	yandurtuy
821. 来	谦(伞察因)	kəl
822. 去	把儿（卜答古禄）	bar
823. 战	伞察因（兀思）	sanqayin
824. 捧	卜答古禄（把儿）	büdəkülük
825. 遮	坍答喇	taldalap
826. 穿	撒古只	sapkuqe
827. 匠	兀思	uz
828. 孙	祆栏（祆阑）	ooɣlan
829. 出	尺黑	qeoɣep
830. 入	乞儿（乞思）	kir
831. 命	阿亦力	ayek-lek
832. 丈	苦喇尺	kulaq

(通　用　门)

(ئادەتتىكى سوزلەر قىسمى)

833. 朝	羽恭克力	yükünkəli
834. 贡	搠克力(撒克力)	qəkkəli
835. 留	阿儿尊	ərsün
836. 块	克塞	kəsək
837. 应	阿夕	aset
838. 惟	呀林库思	yalenküz (yalenquz)
839. 缺	额足	əksük
840. 不	土即	tüzi
841. 条	把答黑	badak-e
842. 例	考力	kawle

中央民族大学图书馆

843. 抢	塔喇失	talaxep
844. 杀	兀禄（兀禄禄）	ɵlürüp（ɵlüp）①
845. 如	坎的	ķalde
846. 受	塔起泥	təginip
847. 在	把林答	barenda
848. 罪	呀足	yasuķ
849. 说	雪思喇	sɵzlə
850. 并	呀那麻(同儿喇)	yana m-a
851. 同	必儿喇	birlə
852. 岁	呀失	yax
853. 见	苦儿密失	kɵrmix
854. 所	阿儿密失	ərmix
855. 诵	兀黑都	oķedu
856. 恭	霭呀失	ayaxep
857. 谨	阿儿信古禄	ərksingülük
858. 本	卜东	budun
859. 走	克尺的(哈尺的)	kəqti（ķaqte）②
860. 劳	喘哈（湍哈）	tolķaķ
861. 处	卜禄	bɵlük
862. 重	阿黑儿	aoqer
863. 安	引尺得	inq-tək
864. 平	土思（秃思）	tüz
865. 法	暖察	nomqa
866. 皆	把儿察	barqa
867. 过	克尺的	kəqti
868. 这	满答	munda
869. 专	兀喇欲	okrayu
870. 世	卜坤	buoqum
871. 未	塔该阿儿得	taoqe ərdə
872. 塞	速密失	sokmex
873. 委任	土失的	tüxtip

① 明抄本缺回鹘文。
② 括弧内的系东洋文库本所载。

中央民族大学图书馆

874. 与了	必儿丁	birdim (<bir + di + m)
875. 聪明	兵克体的	bilgə titik
876. 俊秀	阿力夕力	arek selek
877. 选举	因哈	elkap
878. 为作	卜禄呀喇失都禄	bolup yaraxturup
879. 次序	克夕几	kəsiki (<kəsək + i)
880. 从新	仰起喇密失	yangelatmex
881. 德行	阿卜力悦力	abure yüri
882. 兴起	土儿苦苏	turoquzup
883. 志意	搠力黑	jurek-e (jürigi)
884. 果然	真傲	qin uk
885. 恻隐	以林尺干主只①	irinqkənjüqi
886. 规矩	仰	yang
887. 智谋	阿儿哈	arka
888. 生灵	挺喇	tenlak (tengrak)②
889. 政事	以嗔(以申)	ixin (<ix + in)
890. 劳逸	得伯喇失孤	təbrəxkü
891. 合宜	呀喇力	yarak-lek
892. 骑坐	母奴都儿	münüptür
893. 但凡	哈欲麻	kayu-ma
894. 一齐	哈的力	kadelep
895. 本事	阿儿丁	ərdim
896. 传流	土都苏(土都速)	tudusu
897. 早起	阿儿得土儿	ərtə tur
898. 晚散	克扯塔儿哈	kəqə tarka
899. 思想	撒黑泥	saoqenep
900. 悬挂	阿夕	asep
901. 两边	洗的儿起的	sidir kedek
902. 一处	必儿卜禄	bir bəlük
903. 大概	呀禄	yaru
904. 无穷	土苦思麻因	tooquz mayen

① 明抄本误作“以尺林干主只”。
② 括弧内的系东洋文库本所载。

中央民族大学图书馆

905. 均平	倘叔(倘沙)	tangxap
906. 勾了	呀答儿板的	yadar bolde
907. 软善	永沙呀法失	yumxaq yawax
908. 狡猾	道禄	dəw-lük
909. 惟独	呀林库思	yalengüz (yalenguz)
910. 不中	板麻思	bolmas
911. 胡妄	把喇木	balamut
912. 闲话	得雪思	tək səz
913. 悄悄	阿思塔力	as tarek (as talek) ①
914. 莫惰	卜先麻恨	bosanmaoɣel
915. 留着	亦亦恨	yeq yeoɣen
916. 两头	洗的儿把失（洗的儿起的）	sidir bax
917. 手扶	以力必喇苦都儿孤	ilik bilə kətürgü
918. 相抱	苦搠土儿	ququp tur
919. 同伴	起的	qedep
920. 寄放	阿麻	amat
921. 烧香	苦失苦欲儿	küxi küyər
922. 点烛	羽喇点都儿	yula tamdur
923. 花碗	扯扯霞呀	qəqək ayaq
924. 素碗	洗丹霞呀	sedam ayaq
925. 白碗	羽隆霞呀	yorung ayaq
926. 大坛	把都以的失	bədük idix
927. 执壶	搠儿哈力	qorqarek (qorqalek) ②
928. 毯衫	那木儿克	nəmürkə
929. 邻舍	苦失呢阿失呢	qoxne axne③
930. 勇士	把都儿	baqtur
931. 我的	绵佞	mən-ning
932. 你的	先佞	sən-ning
933. 他的	阿泥佞	ane-neng
934. 了高人	哈喇温起失	qaraoqul qixi
935. 报捷者	听以库儿库即	til yikürküsi

①、② 括弧内的系东洋文库本所载。

③ 明抄本缺 axne

中央民族大学图书馆

936. 报马者　额察古只　　at qapoquqe
937. 这里来　必力谦　　biri kəl
938. 那里去　那力把儿　　nare-bar
939. 进贡来　塔儿的谦　　tartəp kəl
940. 赏赐去　琐约儿哈把失（琐约儿哈把儿）soyurkap bar

(方　物　门)①

(تۇرلۇك سوزلەر قسمى)

941. 公　伯喇　bəkləp
942. 私　体的黑　tedek-e
943. 奢　忒林泥　talem-ne
944. 侈　以失喇孤　ixlətkü
945. 粗　羽坤　yoqon
949. 细　引尺克　inqkə
947. 妙　撒那尺　sanakqek
948. 谢　仰密失　yanmex
949. 恩　兀力　utle
950. 职　搠喇　qola
951. 迎　兀托　ətüp
952. 接　兀阑　ulam
953. 添　那麻　namap
954. 况　那孤麻　nəkü-mə
955. 管　哈答哈喇　kadakklap
956. 束　呀儿嗔喇　yarqemlap
957. 严　傲伯克力　əpkəlip
958. 调　挺丹喇　teldanlap
959. 报　仰都儿呼　yanduroqu
960. 足　罕喇儿　kanlar

① 自此至尾仅见于东洋文库本，明抄本缺。

中央民族大学图书馆

961. 良	额孤泥	ətkü-ni
962. 勤	起察	kiqək
963. 生	土库	tuoqup (<tuk + up)
964. 立	土禄	turup (<tur + up)
965. 到	以的	yitip (<yət + ip)
966. 轻	引斤	yingil
967. 就	讨喇	taurak
968. 锦	哈儿苦密	karkume
969. 嵌	哈答密失	kadamex
970. 样	仰只	yangje
971. 国王	兀禄思翁	ulus ong
972. 国师	兀禄思把失	ulus bakxe
973. 太师	太师	tayxe
974. 总兵	总兵	zungbeng
975. 都督	都督	duwdu
976. 指挥	指挥	jekuy
977. 参政	参政	sangjem
978. 佥事	佥事	samxe
979. 正使	苦泥以失喇的	kəni ixlətip
980. 副使	得以失喇的	dət ixlətip
981. 同知	同知	tungde
982. 千户	千户	samku
983. 镇抚	镇抚	jen wou
984. 人等	起失把力失（起失把失力）	kixi baxlek
985. 西域	兀喇呀的	ulayate
986. 诸国	哈麻兀禄思	kamak ulus
987. 金印	俺吞坦哈	altun tamoqa
988. 银印	苦木坦哈	kümix tamoqa
989. 金箔	钦把	kembak
990. 颜料	板呀	bolyak
991. 冠帽	冠帽	gon maw
992. 袈裟	克喇失	garaxa
993. 铁角	塔克	təkə
994. 皮条	塔失麻	taxma

中央民族大学图书馆

995. 硇砂①　　恼沙的儿　　noxader
996. 腰刀　　起力尺　　kɐleq
997. 化育　　忒失力以失喇克尺　təkxilip ixlətkəq
998. 赍捧②　　兀托兀撒的　　tutup uzatep
999. 五色布　　必失翁禄卜思　　bix ɵnlük bəz
1000. 羚羊角　　速呀　　soya
1001. 鱼牙把刀　　把力替失撒把力必扯　balek tix sablek beqak
1002. 金洗面盆　　俺吞玉思佞羽呼尺喇尺　altun yüzning yuoqu qelapqe

附：东洋文库本勘误表

قوشۇمچە: ياپونىيە كۇتۈپ غەزنىسىدىن ئېلىنغان سوز-ئىبارىلەرگە تۇزىتىش

序号	词目	误	正	转写
805.	跑	兀川	土敦	tupdul
806.	换	土渊麻	阿力失的	arexte
809.	陪	土禄	土喇	tüləp
821.	来	伞察因	谦	kəl
823.	战	兀思	伞察因	sanqayin
824.	捧	把儿	卜答古禄	büdəkülük
830.	入	乞思	乞儿	kir
834.	贡	撒克力	搠克力	qɵkkəli
850.	并	同儿喇	呀那麻	yanama
916.	两头	洗的儿起的	洗的儿把失	sidir bax
نومۇر	سوز	خاتاسى	توغرىسى	كوچۇرمىسى

① 硇 náo，硇砂，矿物名，在工农业与医药上有广泛用途。
② 赍 lái，赐、给。

中央民族大学图书馆

索　　引

A

回鹘语词	汉字注音	汉义、词语序号
abenuz	阿必怒思	乌木 183
abeķ	阿必	藩篱 72
abqam-a	阿卜察麻	汤瓶 441
abqe	阿伯尺	妇 250
abukəng	阿卜更	祖 255
abure	阿卜力	德 732
abure yüri	阿卜力悦力	德行 881
abuxķ-a	阿卜失哈	妈妈 325
abuķ-a	阿卜哈	叔 251
adez	阿的思	高 61
adeķ	阿的	熊 203
al	俺	红 554
al aldaķ	安俺答	奸狡679
ala	阿喇	花 559
ala bars	阿喇把儿思	花豹 244
alden	俺丁	下 542
alep	阿力	取 752
almas	俺麻思	金钢钻 486
alte	俺的	六 572
altenq ay	俺定尺哀	六月 116
altmex	俺的密失	六十 582
altun	俺吞	金 473
altun abqam-a	俺吞阿卜察麻	金汤瓶 443
altun-luķ	俺吞禄	织金 459

中央民族大学图书馆

altun-luk sanqba	俺吞禄三尺八	金绣 456
altun tamoqa	俺吞坦哈	金印 988
altun yarmak-lek bars	俺吞呀儿麻力把儿思	金钱豹 243
altun yüz-ning yuoqu qelapqe	俺吞玉思佞羽呼尺喇尺	金洗面盆 1002
altun kabe	俺吞哈必	金阙 396
altunkarxe	俺吞哈儿失	金殿 395
altun kazuk	俺吞哈足	紫微星 42
altun kuur	俺吞库儿	金带 462
aloquqe	俺古只	要 748
amasenger	阿麻省乞儿	真 627
amat	阿麻	寄放 920
amde-ke	俺的黑	如今 102
amreldurmex	俺林都儿密失	安稳 765
ana	阿那	母 258
ane	阿泥	他 282
ane-neng	阿泥佞	他的 933
anget	昂儿	鞠躬 701
aqelde bolde	阿真的板的	晴了 24
aqek-lek birdi	阿尺力必儿的	效力 770
aram ay	阿兰哀	正月 111
arasenda	阿喇信答	中间 545
ardak (adak)	阿答黑	脚 365
ardene	阿儿的泥	宝 475
arduq	阿儿都尺	柏 136
arexte	土渊麻（阿力失的）	换 806
areyade	阿力呀的	小量 706
arek selek	阿力夕力	俊秀 876
arpa	阿儿把	麦 134
arslang xir	阿儿思阑设儿	狮子 220
artuk	阿儿都	十分 779
arze	阿儿即	仙人 296
ar-oumak	阿儿苦麻	小西马 240

中央民族大学图书馆

ar-ɑumaḳ	阿鲁骨马	阿鲁骨马 241
arḳa	阿儿哈	智谋 887
as	阿思	银鼠 227
asep	阿夕	悬挂 900
aset	阿夕	应 837
asta	阿思答	消停 677
astaleḳ	阿思塔力	悄悄 913
at	额	马 159
ata	阿答	父 247
ate (at-e)	阿的	名 650
at qapoɑuqe	额察古只	报马者 936
awlap ḳuxlap	袄喇苦失喇	打围 773
ax	阿失	饭 494
axeḳ tüsü	阿夕土速	利益 708
axleḳ əw	阿失力傲	厨房 398
ay	哀	月 4
ayaxep	霭呀失	恭 856
ayaḳ	霭呀	碗 422
aydem	霭丁	许 760
ayel	霭因	乡 57
ayeḳ-leḳ	阿亦力	命 831
aylu küng	阿鲁公	家小 289
aymaḳ	霭麻	郡县 71
ay tutulde	哀秃吞的	月蚀 22
ayoɪer	霭黑儿	儿马 235
az	阿思	少 632
aoɪ-a	阿哈	兄 253
aoɪar suw	阿哈儿苏	流水 78
aoɪer	阿黑儿	重 862
aoɪez	阿黑思	口 358
aoɪta	阿答	骗马 234
aḳada	阿哈察	郡主 300
aḳelek sang	阿黑力苍	苍 385

中央民族大学图书馆

B

baba	把把	八百 347
badam	把丹	榧 138
badaq-e	把答黑	条 841
baderaq	把的喇	稍瓜 173
baja	把察	姨夫 327
balamut	把喇木	胡妄 911
balek	把力	城 55
balek tix sablek	把力替失撒把力	
beqaq	必扯克	鱼牙靶刀 1001
bandeng	板凳	橹 404
bar	卜答古禄（把儿）	去 822
barenda	把林答	在 847
barex kəlix	把力失克力失	往来 788
barqa	把儿察	皆 866
bars	把儿思	虎 191
baru	把禄	以 730
bar ərki	把儿阿儿几	有 621
basenep	把夕泥	欺压 686
batman	把蛮	秤 425
batman	把蛮	斤 592
batur	把都儿	勇士 930
bax	把失	头 351
baxenda	把审答	始 717
baxlap	把失喇	引领 665
baxlaquqi	把失喇古只	酋长 337
baxlek	把失力	等 723
baxlek boyen	把失力卜因	等项 792
bax qaleste (bax qelexte)	把失察力思的	叩头 702
bax qaqep	把失察黑	投降 709
bay-i	把亦	百夷 344
baytal	摆丹	骒马 237
bazar	把撒儿	市廛 70

中央民族大学图书馆

baoqam	把干	苏木 181
baoqer	把黑儿	钱 595
bak burluk	把卜儿禄	园圃 69
bakker	把黑儿	铜 477
bakxe	把失	师 267
bedadu	必答都	绵子 178
bedak (beqak)	必扯	刀 408
bexek	必失	熟 504
bezoqenlap	必思恨喇	假 628
bikəri	必克力	暂且 683
bilbak	兵把	系腰 469
bildürgülük	兵都儿古禄	勅书 523
bildürsün	兵都儿尊	晓谕 655
bilgə titik	兵克体的	聪明 875
bilgüqi	兵古只	贤人 294
bilür	必禄儿	知道 794
biqin	必嗔	猴 197
bir	必儿	一 567
bir bəlük	必儿卜禄	一处 902
birdim (<bir+di+m)	必儿丁	与了 874
bir igirming ay	必儿以起儿命尺哀	十一月 121
biriktürüp	必力都禄	拥众 769
biri kəl	必力谦	这里来 937
birip	必力	与 726
birlə	必儿喇	同 851
birlo amerak	必儿喇阿米喇板的	和好 663
bolde		
bir on	必儿湾	一十 577
bitig	必的	文 521
bitig	必的	书 514
bitig aoqdarde	必的阿答儿的	译文书 531
bitig-ning yaraxturup	必的佞呀喇失都禄	作文 529
bitigning yürügi	必的佞羽禄几	文义 525

中央民族大学图书馆

bitig oķe	必的兀黑	读书 527
bitig ɵxik	必的兀失	写字 528
bix	必失	五 571
bixinq ay	必甚尺哀	五月 115
bix ɵnlük bɵz	必失翁禄卜思	五色布 999
bizlər	必思喇儿	我每 332
bolmas	板麻思	不中 910
bolot	卜禄	镔铁 487
bolup	卜禄	为 719
bolup yaraxturup	卜禄呀喇失都禄	为作 878
bolur	卜禄儿	水晶 484
bolyaķ	板呀颜料	
boloquqe	板古只	做 740
bosanmaoqel	卜先麻恨	莫惰 914
boxox	卜淑失	愁 603
buden	卜丁	身 349
budun	卜东	本 858
budun-ni yasap	卜东尼呀撒	修身 675
bu kün	卜坤	今日 103
bulaķ	卜喇	泉 54
bulet	卜力	云 8
bulet bolde	卜力板的	阴了 23
buleyan bolde	卜力烟板的	温和 95
bulturki (bulturķe) yel	板都儿儿因	前年 110
burqaķ	卜儿察	豆 133
burun	卜伦	鼻 357
burunķe ərdiki	卜伦黑阿儿得几	古昔 101
burķan	卜儿罕	佛 273
but	卜	腿 364
buyan ķut	卜烟课	福禄 698
bu yel	卜烟	今年 105
buzumla	卜尊喇	梨 147
buoqu	卜呼	鹿 202
buoqum	卜坤	世 870

中央民族大学图书馆

buoqume (<buoqum + e)	卜库密	节 744
bukar	卜哈儿	寺 389
buktaz	卜答思	圣人 295
bukte	卜的	舞 614
bədük	把都	大 637
bədük idix	把都以的失	大罈 926
bədük kabe	把都哈必	大门 393
bəg	伯	官 275
bəkləp	伯喇	公 941
bəkələkü	把克喇孤	贵 799
bəl	判	腰 369
bəlgülük	板古禄	明 731
bərkürə	板苦喇	相 738
bərkə	伯儿克	难 633
bədi	卜的	低 62
bələk	卜禄	章 522
bəlük	卜禄	处 861
bərdə	卜儿得	白马 232
bəri	卜力	狼 211
bəroqan (boroqan)	卜儿罕	狂风 36
bəxirəgülük	卜失喇古禄	信 800
bəz	卜思	布 451
bəz	卜思	青马 229
büdəkülük	把儿（卜答古禄）	捧 824
bürk	卜儿克	帽 446
bürküt bolde	卜儿苦板的	天黑 28
bütti	卜的	完成 678

D

daban	塔班	岭 66
duwdu	都督	都督 975
dət ixlətip	得以失喇的	副使 980

中央民族大学图书馆

dəw-lük	道禄	狡猾 908

E

elkap	因哈	选举 877
enayat	以那呀	仰望 667
erez kakaz	以力思哈哈思	慷慨 674

G

garaxa	克喇失	袈裟 992
gon maw	冠帽	冠帽 991
gunglaw	功劳	功劳 780

I

idər	以得儿	鞍 433
igirmi	以起儿密	二十 578
igəsi	以克即	主人 299
iki	以几	二 568
ikindi ay	以谨的哀	二月 112
iki ka(b)e	以几哈必	二门 394
ikülәsküy	以库喇思灰	仁 797
ilbigü	影必孤	扇 417
ilik	以力	手 363
ilik bilə kətürgi	以力必喇苦都儿孤	手扶 917
il kün	因坤	人民 317
il kün-ni aserap	因坤泥阿夕喇	惜民 658
ilqi	因只	使臣 308
indi	影的	寻觅 695
ini	以泥	矛 254
inqip	引尺	州 720
inqki	影尺克	儒 274
inqkə	引尺克	细 946
inqləndürmix	影尺阑都儿密失	抚安 656

中央民族大学图书馆

inq-tək	引尺得	安 863
inq əsən	引尺阿先	太平 764
inək	以那	乳牛 215
iptip	以的	护 758
iqin taxen	以嗔塔申	表里 786
iqiq	以尺以尺	锅 429
iqkəri	以尺克力	内 543
iqək	以扯孤	肠 376
irindi	以林的	毁谤 704
irinqkənjüqi	以林尺干主只	恻隐 885
isik (esek) bolde	以夕板的	热 90
isik usung	以夕兀松	性命 676
it	亦	狗 198
ix	以失	事 751
ixləri	以失喇力	朋友 286
ixlətip	友以失喇的	使 742
ixlətkü	以失喇孤	侈 944
ixin (<ix + in)	以申 (以嗔)	政事 889
ixing	以申	升 423
ixit	以失	听 617
ix kadakklap	以失哈答哈喇	管事 668
ixək	以设	驴 209

J

jabdusun	扎都尊	预备 681
jen wou	镇抚	镇抚 983
jekuy	指挥	指挥 976
jurek-e (jürigi)	搠力黑	志意 883
jung	冲	钟 431
juk-a	羽哈	薄 646
jəmix	者密失	果 130
jürqək (jurqən)	主儿扯	女直 343

中央民族大学图书馆

K

kiləm (kələm)	起阑	笔 519
kim	钦	谁 281
kiqik	起尺	小 638
kiqək	起察	勤 962
kir	乞思（乞儿）	入 830
kirip	起力	进 819
kix	乞失	貂鼠 226
kixi baxlek	起失把力失（起失把失力）	人等 984
kəbit	克必	铺面 397
kədin	克丁	西 534
kədəz(kəbəz)	克得思	（棉）绵花 177
kəl	谦	来 821
kəlin	歇林	媳妇 324
kəlirki yel	克力儿几因	来年 109
kələməqi	克列莫只	通事 307
kəndir	遣的儿	麻 155
kəngkəxtür (kəngəxtür)	肯克失都	商议 707
kəqti	克尺的	过 867
kəqə	克扯	夜 88
kəqə	克扯	夕 92
kəqərək bolde	克扯列板的	夜晦 98
kəqə tarka	克扯塔儿哈	晚散 898
kəqə karangoqu	克扯哈郎呼	晚暮 97
kərs	克儿思	犀牛 222
kərüdi	克禄的	大鹏 219
kəs	克思	切 759
kəsiki (<kəsək+i)	克夕几	次序 879
kəsək	克塞	块 83ə
kəsətkü	克塞孤	禁约 659
kəyik	克叶	兽 188
kək	渴	青 549
kəksəm	苦酸	胸 368

中央民族大学图书馆

kək ƙalek	渴哈力	青空 37
kəkürttə	吼儿得	韭 162
kəküz-luƙ (～lük)	苦库思禄	胸背 460
kəl	宽	湖 49
kəldi	欸的	亿 589
kəlmək	训麻	池 67
kəngül təkürüp	孔湾得苦禄	用心 699
kəni ixlətip	苦泥以失喇的	正使 979
kəprək	苦禄	桥 391
kəqti	苦尺的	迁移 782
kərkirədi	苦儿起列的	雷 9
kərmix	苦儿密失	见 853
kərüp	苦禄	看 618
kətki	可期	高地 75
kəxünquk	苦拴搠	被 453
kəz-i	苦即	眼 356
küdənləp	苦丹喇	让 808
kül	训	笑 611
kümix	苦木失	银 474
kümix tamoɣa	苦木坦哈	银印 988
kün	坤	日 3
kün batte	坤把的	日落 32
kündin	坤丁	南 535
kündüz	坤都思	昼 87
küni	苦泥	正 644
kün küningə	坤坤宁克	日日 124
kün qeƙte	坤尺的	日出 31
künqit	坤尺	芝蔴 165
kün tutulde	坤秃吞的	日蚀 21
künük suw	苦怒苏	水银 490
kürbük	苦儿卜	皷 432
küri	苦力	斗 424
küriyən turde	苦儿烟秃儿的	起营 711
küriyən tüxti	苦儿烟秃失的	下营 712

中央民族大学图书馆

küsədiri	苦沙的力	伞 418
kütəgüsi	坤得苦即	女婿 328
kütən	苦丹	客人 304
küxi	苦失	香 157
küxik	苦失克	帐幔 463
küxi küyər	苦失苦欲儿	烧香 921
küxilür	苦失禄儿	材 801
küz	曲思	秋 83
küzüngü	苦耸孤	镜 416

L

lakχa	喇沙	面 499
linhu (w)a	廉化	莲花 180
lungk-a	陇哈	瓶 435
luw	庐	龙 193
ləgən	列干	蒲 137

M

manan	马南	雾 17
mang	蟒	步 750
mange	蟒儿	乐 602
mangelayur	蟒儿喇玉儿	快乐 766
manglung	蟒龙	蟒龙 458
maral	马阑	麋鹿 225
marjan	马儿穆	珊瑚 480
maoqet	马哈	实 626
ming	民	千 587
mongoqul	忙湾	鞑靼 339
munda	满答	这 868
muneng-dək	母佞得	因此 789
murgi	母儿几	愚人 314
murq	母儿察	胡椒 175

中央民族大学图书馆

musurman (musulman)	木速儿蛮	回回 340
muz	木思	冰 13
muz sezde	木思夕思的	冰消 79
mək	脉克	墨 518
məklik	脉克力	砚 520
məkəqi	脉力只	姐 261
mən	绵	我 279
məndən	免店	缅店 345
mən-ning	绵佞	我的 931
məqit	脉尺	辰 6
məqit buķar	脉尺卜哈儿	礼拜寺 400
məqiyən (məkiyən)	脉尺烟	雌 213
mərgən	马儿干	能 722
məndür	满都儿	雹 14
mərən	莫连	江 48
münüptür	母奴都儿	骑坐 892

N

namap	那麻	漆 953
namaptur	那麻都儿	加陛 785
mankəkiya	囊克起呀	蛮 266
maqewar	那尺凹儿	石青 88
nar-a	那喇	石榴 169
nare bar	那力把儿	那里去 938
nareq	那力尺	桔 148
nayot	那欲	兆 590
nakaqe	那哈尺	姨 263
nakaqu	那哈诸	舅舅 320
nakaqu kəlin	那哈诸歇林	妗子 326
noda	暖答	忠 795
nom	暖	经 513
nomqa	暖察	法 865
noxader	恼沙的儿	碗沙 995

中央民族大学图书馆

nəkü-mə	那孤麻	况 954
nəmə	那麻	物 437
nəmürkə	那木儿克	毡衫 928
nəqə	那扯	几 594
nəqə on	那扯湾	几十 596
nəqə yüz	那扯玉思	几百 597
nəywəsigi	乃凹洗几	神 271
nəkər	努库几	伴当 305

O

obur sobur	兀卜儿速卜儿	陆续 281
odung (otun)	兀东	柴 814
olur	兀禄儿	坐 607
olurup	兀禄禄	居 734
omaq	兀麻	姓 649
on	湾	十 576
ong	翁	右 538
ongay	翁该	易 634
onunq ay	我难尺哀	十月 120
oot	傲	火 815
oot qaoqelde	傲察恨的	电 10
oqoq	兀搠	袜 448
ordo	兀儿都	宫 381
ornoq	兀儿讷	床 401
osol semdaq	袄酸省答	怠惰 688
otaz (qotaz)	兀答思	毛牛 216
otqe	兀只	医者 316
ot talaq	兀答禄	药材 186
otuz	兀都思	三十 579
otqarag-ma	兀哈喇麻	务要 767
oymang	歪忙	坑 60
oyna	歪那	戏耍 694
ooqlan	袄阑（袄栏）	孙 828

中央民族大学图书馆

oqle (<oqul+e)	袄力	子 248
oqre	袄力	贼 283
oqul	兀温	儿 264
oqurlaptur	兀苦儿喇都儿	偷 817
okˌ	傲	箭 410
okˌedu	兀黑都	诵 855
okˌrayu	兀喇欲	专 869

Q

qa	察	茶 501
qater	察的儿	帐房 464
qaoqur (<qaw kor)	察库儿	朝见 710
qakˌxabut ay	察沙卜哀	十二月 122
qakˌze	察即	册 516
qebekˌ-e	尺必黑	枝 150
qeda	尺答	枪 407
qedaquqe	尺答古只	能人 297
qemat	尺麻	怒 600
qembakˌ	钦把	金箔 989
qene kˌapkˌu	尺泥哈呼	磁器 439
qey-a	尺呀	外甥 330
qeq	尺	廉 419
qeqay	尺该	艰难 687
qeqep	尺黑	出 829
qibiyən	尺必烟	滋味 512
qigil qaoqel	尺斤察恨	艳色 562
qin kirtü	嗔起儿都	诚实 673
qintən	真谈	沉檀 184
qinukˌ (qin ukˌ)	真傲	果然 884
qirdə	尺儿得	赤马 231
qobukˌan	搠卜罕	枣 146
qola	搠喇	职 950
qolase	搠喇即	职事 787

中央民族大学图书馆

qolpan	喘班	明星 39
qorep	搠力	特 735
qorkalek	搠儿哈力	执壶 927
qoxum	搠拴	桑 138
qok yalen	搠呀林	威猛 685
qəbinkir	察兵乞儿	琉璃 485
qəgü	扯孤	珠琚 482
qəkrək	扯列	布衫 467
qəm	鞴	盒 420
qəqək	扯扯	花 127
qəqək ayak	扯扯鴉呀	花碗 923
qərik	扯力	军 276
qərik-ni təbrəp	扯力泥瞻喇	爱军 657
qəskə	察思克	姜 159
qəgi	搠几	筋 430
qək	搠	跪 616
qəkkəli	搠克力（搠克力）	贡 834
qəptik	搠伯的	终 718
qəpxik	搠失	桃红 560

S

sa	撒	锁 413
sadun	撒敦	蒜 161
saman	撒蛮	草（麦草） 132
samur	撒木儿	松子 167
samxe	佘事	佘事 978
samku	千户	千户 982
sanakqe	撒那只	卜者 315
sanakqek	撒那尺	妙 947
sanak uluksuz	撒那古禄雪思	无数 598
sanen (<san + en)	撒宁	数 593
sangjem	参政	参政 977
sanjayen	伞察因	战 823

中央民族大学图书馆

sapkuqe	撒古只	穿 826
saq	撒尺	发 354
sarek	撒力	黄 550
satekqe	撒的尺	商人 302
satek yuluk	撒的羽禄	买卖 700
saoqenduroquqe	撒恨都几古只	股肱 380
saoqenep	撒黑泥	思想 899
saoqu	撒呼	桶 436
saklaoquqe	撒喇古禄	镇守 778
sakurt bitig	伞库儿必的	杂字 530
sakurt bitig oke	伞库儿必的兀黑	读杂字 532
sedam ayak	洗丹雚呀	素碗 924
sekzinq ay	塞信尺哀	八月 118
sekiz qak	塞乞思察	八节 126
seqkan	洗尺罕	鼠 189
seyek (suyuk)	洗亦	稀 505
seoqdap yeoqlap	洗答以喇	哭 612
sidam	洗丹	素 558
sidir	洗的儿	两 591
sidir bax	洗的儿起的（洗的儿把失）	两头 916
sidir kedek	洗的儿起的	两边 901
silsənip	因撒泥	归服 768
sin	信	坟 68
singi	省几	妹 262
sipsing kir	洗省乞儿	朱砂 489
sirkə	洗儿克	醋 500
sirkə	洗儿克	酸 507
sol	酸	左 537
songer-a	耸起喇	后 540
sorma (sürmə)	琐儿麻	酒 493
soya	速呀	羚羊角 1000
soyurkap	琐约儿哈	尝赐 661
soyurkap bar	琐约儿哈把儿	尝赐去 940
soyuk (sowuk) bolde	琐约板的	寒冷 96

中央民族大学图书馆

soyuk (sowuk) tongde	琐约董的	冷冻 99
soǫon	苏坤	葱 160
soǫun-neng yorung	苏坤佞羽隆	葱白 563
soknex	速密失	塞 872
suw	苏	水 46
səkiz	塞乞思	八 574
səkiz on	塞乞思湾	八十 584
səkiz yangak	塞乞思养阿	八面 548
səkrip	塞力	跳 613
sən	先	你 280
səngkəri	伞克力	蓝 555
səning	塞宁	你每 333
sən-ning	先佞	你的 932
səwinq	寒问尺	喜 599
səgət	琐各	树（柳） 129
səngəg-i	耸故里	骨 366
səzlo	雪思喇	说 849
səz-ni sanep ayteptur	雪思泥呀泥霭亦的都儿	应答 690
səz-ni suroptur (suraptur)	雪思泥速鲁都儿	言问 689
sünük	暑怒	椿 145

T

tabene dur	塔必泥都儿	孝 796
tabek otok	塔必兀托	侍奉 691
tabuǫenda	塔卜恨答	前 539
tal	坍	柳 142
talaxep	塔喇失	抢 843
talax-tək	塔喇失得	相争 693
taldalap	坍答喇	遮 825
talem	忒林	多 631
talem-ne	忒林泥	奢 943
talem yultuz	忒林允秃思	众星 40

中央民族大学图书馆

tal-neng kək	坍佞渴	柳青 565
tal-neng sarek	坍佞撒力	柳黄 564
taluy	塔雷	海 50
talkan	坦罕	炒面 509
tam	丹	墙垣 77
tama qaxep	塔麻察失	争 813
tamez	塔密思	伏 753
tamoɣ-a	坦哈	印 415
tamoɣa-ne kadakɬaoɣu	坦哈泥哈答哈喇呼	掌印 669
tana	塔那	大珠 491
tang atte	汤阿的	天晓 27
tangda kün	倘答坤	明日 104
tangda yel	倘答因	明年 106
tange	倘儿	道 270
tanglaxep	倘喇失	惊 803
tangut	倘骨	河西 348
tangxap	倘沙	均平 905
tangxuk	倘淑	希罕 791
tang ərtə	汤阿儿得	天亮 29
tanurmən (<tan + ur + mən)	塔怒儿绵	分付 771
tapte	得的	得 757
tardep kəl	塔儿的谦	进贡来 939
tareɣuqe	塔力古只	农人 301
tarek yir	塔力叶儿	田地 74
tərri ton	塔力吞	皮衣 468
tartep	塔儿的	进贡 666
taurak	讨喇	就 967
tawar	塔凹儿	缎子 455
tawrak baroɣen	讨喇把儿恨	快去 715
tawrak kəlgin	讨喇遣斤	快来 716
tawmu	头目	头目 338
tax	塔失	石 59
taxma	塔失麻	皮条 994
taxkare	塔失哈力	外 544

中央民族大学图书馆

taxkare kixi	塔失哈力起失	夷人 336
tayeng	塔莫	青鼠 228
tayexkan (tawexkan)	倒失罕	兔 192
tayxe	太师	太师 973
taoɣ	塔	山 45
taoɣden	塔丁	北 536
taoɣneng aoɣez	塔佞阿黑思	关口 80
taoɣ tix	塔替失	大牙 379
taoɣe yema	塔黑以麻	仍 741
taoɣe ərdə	塔该阿儿得	未 871
takaw	塔号	鸡 198
tedek-(e)	体的黑	私 942
teldanlap	挺丹喇	调 958
tengrak	挺喇	指甲 378
tengrak (tenlak)	挺喇	生灵 888
til	听	舌 361
til yitkünküsi	听以库儿库即	报捷者 935
tiləp	体喇	乞 754
tiləptür	体喇都儿	乞讨 664
tin	听	气 2
tirək-i	体喇几	柱 392
tix	替失	齿 360
tolu	土禄	备 736
tolkak	湍哈	劳 860
ton	吞	衣 445
tonguz	统库思	猪 200
tongkul bitig	统贯必的	榜文 526
toprak	秃伯喇	土 44
toprak qeoɣelar	秃伯喇尺黑禄儿	土产 790
torku	土儿呼	绢 452
toy birdi	推必儿的	赐宴 662
tooɣuz	土库思	九 575
tooɣuz mayen	土苦思麻因	无穷 904
tooɣuz on	土库思湾	九十 585

中央民族大学图书馆

toǫuzunq ay	土蒜尺哀	九月 119
toķ təməl	秃土蛮	麈 65
tubeqaķ	土必察	大西马 239
tudusu	土都速	传流 896
tumaķ bürk	土马哈卜儿克	罟罟帽 470
tungdi	同知	同知 981
tupdul	兀川	跑 805
tupqeyan	土尺烟	史 515
turayen	土喇因	住 606
turup (‹tur + ur)	土禄	立 964
turǫuzup	土儿苦苏	兴起 882
tuta (‹tut + a)	土答	执 743
tute (tǝti)	土的	鹦鹉 221
tutulde	秃吞的	蚀 20
tutum	土敦	将 724
tutun	土敦	煙 19
tutup uzatep	兀托兀撒的	费捧 998
tuw-a	土乌	祝延 697
tuyen	土因	释 269
tuyunmaķ	土渊麻	角 812
tuz	秃思	盐 498
tuoǫ	秃	旗 411
tuoǫup (‹tuķ + up)	土库	生 963
tuķluķ-a	土禄哈	盔 405
tuķurquķ-e	土苦儿主黑	苗 154
təbinkü	塔兵孤	鞭 434
təbrəp	得伯喇	动 641
təbrəxkü	得伯喇失孤	劳逸 890
təginip	塔起泥	受 846
təgirməy	塔起儿密	园 802
təgüz	塔库思	全 749
tək sǝz	得雪思	闲话 912
təkxilip ixlətkəq	忒失力以失喇克尺	化育 997
təkə	塔克	铁角 993

中央民族大学图书馆

təmür	帖木儿	铁 478
t(ə)ngri	腾克力	天 1
t(ə)ngri ərdünmix	腾克力兀儿敦密失	天覆 653
təpxi	得失	碟 428
təri	塔力	皮 373
təring	塔林	深 639
tərs	塔儿思	斜 643
tər tərlədi	塔儿塔儿喇的	汗 376
təw-ə	得歪	驼 205
təgi	土几	米 495
təlük	土禄	桃 143
tərt	秃儿	四 570
tərt bulung	秃儿卜隆	四隅 546
tərt sare	秃儿撒力	四方 547
tərt ət	秃儿欲	四时 125
tərtünq ay	土儿钝尺哀	四月 114
tərü-mə yasaq-ne	土禄麻呀撒秃	礼法 672
təxək	土设	褥 454
tübət	土伯	西番 341
tübüoqenda (tabuoqenda)	土卜恨答	顶戴 763
tükti taoquzde	土克的倒思的	尽了 784
tük tülük	秃土隆	毛 375
tüləgülük	土喇古禄	还 728
tüləp	土禄	陪 809
tümən	土蛮	万 588
tünglük (tünlük)	统禄	窗 388
türklük (türlük)	土儿禄	件 438
tüximəl	土失蛮	臣 246
tüxtip	土失的	委任 873
tüz	秃思	平 864
tüzi	土即	不 840
tüzün	土尊	君子 331
tüzün kixi	土尊起失	善人 310

中央民族大学图书馆

U

ud	兀	牛 190
ulade	兀喇的	及 745
ulam	兀阑	接 952
ular	兀喇儿	他每 334
ulayate	兀喇呀的	西域 985
ulaḳqe	兀喇只	马夫 306
ulus	兀禄思	国 56
ulus baḳxe	兀禄思把失	国师 972
ulus ong	兀禄思翁	国王 971
uluḳ	兀禄	长 251
uluḳ ata	兀禄阿答	伯 256
umuḳ	兀莫	主儿 303
uqaoqu	兀察呼	飞 804
uqul	兀川	脱 811
uruḳ-e	兀禄黑	种 153
uruḳ tareḳ	兀禄塔力	亲戚 285
us kixi	兀思起失	匠人 318
utle	兀力	恩 949
utleqe	兀力只	恩主 309
utup kəl	兀讬谦	迎来 713
uyoqur	畏兀儿	高昌 342
uz	兀思	匠 827
uzat barde	兀撒把儿的	送去 714
uzun	兀尊	长 647
uḳar	兀哈儿	鹤 201
uḳḳuqe	傲古只	智者 298

X

xabe	沙必	徒 268
xelasun	失喇孙	豹 212
xemurḳa	洗母儿哈	凤凰 217

中央民族大学图书馆

xiküdərin	守得林	露 16
xiküsün	守尊	下程 511
xildəgən	审得安	村 58
xipkin	失斤	紫 557
xir-ə	失列	桌 402
xixir	失失儿	玛瑙 479
xoldurqa	顺都儿哈	马莲 166
xorpa	淑儿伯	汤 502
xor tarq-a	淑儿塔儿哈	碱 508
xungqar	耸哈儿	海青 223
xəmxə ənglük	陕设翁禄	闪色 561
xük bolup	淑卜禄	静 642
xün ay // zün ay	顺哀	闰月 123

Y

ya	呀	弓 409
yaberqaq	叶必儿哈	叶 152
yadar bolde	呀答儿板的	勾了 906
yalbarep	眼把力	求 725
yalbaq	眼把	浅 640
yaldande jaylande	烟丹的窄喇的	躲避 684
yalengüz (yalenguz)	呀林库思	惟独 909
yalenküz (yalenquz)	呀林库思	惟 838
yaloqan	眼罕	虚 625
yaman	呀蛮	歹 620
yaman kixi	呀蠻起失	歹人 312
yamanlap	呀满喇	恶 610
yamaq	呀麻	补 652
yam-qa	眼哈	驿站 399
yana m-a	呀那麻	并 850
yandurtuy (yandur + tuy)	仰都儿对	退 820
yanduroqu	仰都儿呼	报 959
yanep	呀泥	回 727

中央民族大学图书馆

yang	仰	规矩 886
yangaḳ	养阿	面 353
yange	养几	新 93
yangelatmex	仰起喇密失	从新 880
yange yel	养几因	新年 107
yangje	仰只	样 970
yanmex	仰密失	谢 948
yanqep	仰尺	筑 807
yaraḳ-leḳ	呀喇力	合宜 891
yarleḳ	呀儿力	圣旨 524
yarma	牙儿麻	花椒 176
yarqemlap	呀儿嗔喇	束 956
yaru	呀禄	大概 903
yaruḳ yaxuḳ	呀禄呀淑	光明 38
yarze	呀儿即	顺 756
yasanep	呀撒泥	治 739
yasuḳ	呀足	罪 848
yat	呀	卧 608
yax	呀失	岁 852
yaxel	呀深	绿 556
yaxursun	呀淑儿尊	藏 810
yay	埃	夏 82
yaz	呀思	春 81
yazi yir	呀即叶儿	野地 74
yazna∥yəznə	呀思那	姐夫 329
yaoɣ	呀	油 497
yaoɣleḳ	呀力	手巾 465
yaoɣmur	呀木儿	雨 11
yaoɣmur yaoɣde	呀木儿呀的	落雨 34
yaḳal turuḳ	呀罕土禄	通袖膝襕 471
yaḳen	呀恨	近 64
yaḳut tax	呀库塔失	鸦鹘石 492
yaḳxe	呀失	钥 414

中央民族大学图书馆

yakxe	呀失	好 619
yakxe kixi	呀失起失	好人 311
yel	因	年 85
yelan	以阑	蛇 194
yelang bolde	以良板的	凉 89
yeldez	影的思	根 149
yengaq	影克	胡桃 168
yengelap	影斤喇	轻慢 705
yeraq	以喇	远 63
yeqaq	以哈尺	木 128
yeqelaren qodup	以黑喇林苦托	牧放 774
yeqelexep	以黑力失	纠合 775
yeqen quwraq	以恨苦法喇	聚会 682
yeqep	以黑	收 629
yeq yeqen	亦亦黑	留着 915
yidərip saqlap	以得力撒喇	遵守 671
yigit	以几	幼 252
yigit	以几	少 278
yik	亦	生 503
yingil	引斤	轻 966
yingnə	影那	针 426
yingəzi	影克即	嫂 260
yir	叶儿	地 43
yir kündürmix	叶儿坤都儿密失	地载 654
yiti	以的	七 573
yitmix	以的密失	七十 583
yitinq ay	以定尺哀	七月 117
yitip (<yət+ip)	以的	到 965
yitərip	以得力	照依 783
yol	渊	路 53
yor	玉儿	糜子 174
yorung (yoyuq)	羽隆	白 552
yorung ayaq	羽隆雹呀	白碗 925
yoqon	羽坤	粗 945

中央民族大学图书馆

yoķ	约	无 622
yula tamdur	羽喇点都儿	点烛 922
yultus	允秃思	星 5
yulaķ	羽喇	虹 18
yumxap	永设	差遣 670
yumxaķ yawax	永沙呀法失	软善 903
yəl	烟	风 7
yəl təbrətti	烟得伯喇的	刮风 33
yənkə	养克	象 206
yükün	羽恭	拜 615
yükünkəli	羽恭克力	朝 833
yüri	悦力	行 605
yürək	羽列	心 350
yürəgi	羽禄几	义 798
yüsün bilə	羽尊必喇	道理 696
yüz	玉思	脸 352
yüz	玉思	百 586

Z

zungbing	总兵	总兵 974
zəy	哉	哉 762

Ķ

ķaban	哈班	盘 421
ķabe	哈必	门 387
ķadamex	哈答密失	嵌 969
ķadar	哈答儿	容 746
ķadaķlap	哈答哈喇	管 955
ķadelep	哈的力	一齐 894
ķaden ana	哈丁阿那	外母 322
ķaden ata	哈丁阿答	外父 321
ķadeng	哈丁	钟子 440
ķader	哈的儿	骡 210
ķaderķan	哈的儿罕	槐 141

中央民族大学图书馆

ķadez qəqək	哈的思扯扯	桂花 179
ķalaķar	哈喇哈儿	然 761
ķalen	哈林	厚 645
ķaleķ balaķana	哈力把喇哈那	楼 384
ķalde	坎的	如 845
ķalķan	坎罕	牌 412
ķamaķ	哈麻	诸 651
ķamaķ ulus	哈麻兀禄思	诸国 986
ķamex	哈密失	竹 131
ķamexneng tuskaķ-e	哈密失佞土思哈黑	竹笋 163
ķamexneng tukurquķ-e	哈密失佞土苦儿主黑	芦芽 164
ķan	罕	血 377
ķan	罕	君 245
ķangle	杭力	车 403
ķanlar	罕喇儿	足 960
ķapquķ	合搠	合包 466
ķapxeoqay	哈失该	精 721
ķaqaura	哈炒喇	松 135
ķaqte (kəqti)	哈尺的	走 859
ķar	哈儿	雪 12
ķar-a	哈喇	黑 553
ķar-a at	哈喇额	黑马 233
ķarangoqu bolde	哈郎呼板的	天暗 30
ķaraqu	哈喇诸	宰相 293
ķaraoqul	哈喇温	哨瞭 772
ķaraoqul kixi	哈喇温起尺	瞭高人 934
ķarakqe	哈喇只	盗 284
ķara kulaķ	哈喇虎喇	彪 204
ķar-aķulaķ	哈喇虎喇	哈喇虎喇 242
ķarbuz	哈儿不思	西瓜 171
ķare	哈力	老 277
ķare kixi	哈力起失	老人 287
ķaren	哈林	腹 372
ķarqaoqana	哈儿察哈那	鹰 816

中央民族大学图书馆

ḳarxe	哈儿失	殿 382
ḳaroɣaq	哈儿哈尺	榆 140
ḳarḳume	哈儿苦密	锦 968
ḳarḳume sanqba	哈儿苦密三尺八	锦绣 457
ḳat	哈	麒麟 218
ḳatun kixi	哈吞起失	妇人 323
ḳawla	考喇	菜 158
ḳawle	考例	例 842
ḳax	哈失	眉 355
ḳax abqam-a	哈失阿卜察麻	玉汤瓶 444
ḳax tax	哈失塔失	玉石 481
ḳax ḳuur	哈失库儿	玉带 461
ḳayeng	哈莫	桦木 182
ḳaysorup	慨速禄	合 755
ḳayu-ma	哈欲麻	但凡 893
ḳayoɣu	慨呼	忧 601
ḳaz	哈思	鹅 201
ḳaznaḳ	哈思那	库 386
ḳaoɣat (ḳaoɣaz)	哈哈	纸 517
ḳaoɣu	哈呼	灶 390
ḳaoɣun	哈温	甜瓜 172
ḳaḳ-a məkqi	哈哈脉克只	姑 259
ḳaḳan	哈罕	皇帝 291
ḳedep	起的	同伴 919
ḳedeḳ yir	起的叶儿	边地 76
ḳeleq	起力尺	腰刀 996
ḳeraw	起劳	霜 15
ḳerḳ	起喇	四十 580
ḳeskaḳ (ḳeska)	起思哈	短 648
ḳetat kixi	起答起失	汉人 335
ḳew	黑	鞋 449
ḳex	乞失	冬 84
ḳex təri ton	乞失塔力吞	貂鼠皮袄 472
ḳez	乞思	女 265

中央民族大学图书馆

kezel	起新	赤 551
kiqik ooqul	起尺兀温	小儿 288
kodup	苦托	放 630
konak	苦那	谷 156
korkup aymanep	苦儿课霬麻泥	惧怕 692
koxelaqu	苦失喇呼	考试 660
koxne axne	苦失泥阿失泥	邻舍 929
koxulup	苦淑禄	混杂 680
koy	淮	羊 196
kubek	苦必	琥珀 483
kubur	苦卜儿	琵琶 442
kuduk	苦都	井 52
kula	苦喇	黄马 230
kulaq	苦喇尺	丈 832
kulan tane (kulan taye)	苦阑塔泥	野马 236
kulaz (kuraz)	苦喇思	雄 214
kulak	苦喇	耳 359
kul kixi	宽起失	奴婢 290
kum	坤	沙 47
kuping	胡平	壶 427
kuqup tur	苦搠土儿	相抱 918
kurslang	苦儿思阑	荁蔑 185
kurude	苦禄的	旱了 100
kurun (kulun)	苦伦	驹儿 238
kuruk	苦禄	空 818
kuroqak bolde	苦儿哈板的	燥了 25
kuur	库儿	带 450
kux	库失	鸟 187
kuyak	苦牙	甲 406
kuyuk	苦欲	稠 506
kuoqu	苦乎	天鹅 224

中央民族大学图书馆

ə

əbin'gülük	阿兵舌禄	盖 729
əksük	额足	缺 839
əlinqüg-i abukəm	俺林主儿阿卜更	曾祖 319
əllik	俺力	五十 581
əmgə (əmgək)	俺克	苦 604
əndəkə	昂答克	西天 346
əngil	俺斤	肩 367
ər	额儿	夫 249
ərdim	阿儿丁	本事 895
ərin	阿林	唇 362
ərksingülük	阿儿信古禄	谨 857
ərmix	阿儿密失	所 854
ərməs	阿儿麻思	非 624
ərsün	阿儿尊	留 835
ərtə	阿儿得	晨 91
ərtə tur	阿儿得土儿	早起 897
ərük	额禄	杏 144
ərür	额禄儿	是 623
əsin bolde	额信板的	细风 35
əski	阿思儿	旧 94
əski yel	阿思儿因	旧年 108
ət	额	肉 374
ət	额	肉 496
ətük	额都	鞋 447
ətkü-ni	额孤泥	良 961
əw	傲鸟	房 383

ɵ

ɵgüz	兀库思	河 51
ɵkti	袄的	夸奖 703
ɵkər	兀格儿	攒鼻 41

中央民族大学图书馆

ɵl bolde	湾板的	湿了 26
ɵləxip	兀喇失	分 737
ɵlürüp (ɵlüp)	兀禄	杀 844
ɵnglük	翁禄	颜色 566
ɵngdün (ongdun)	翁敦	东 533
ɵpkəlip	傲伯克力	严 957
ɵpkələp	傲伯克喇	恼 609
ɵqip	兀尺	奏 635
ɵqiptapte	兀尺得的	奏得 753
ɵqə	兀察	背 370
ɵqəyit	兀者亦	野人 313
ɵrdək	兀儿得	鸭 208
ɵsit	兀夕	鬼 272
ɵt	欲	时 86
ɵtmək	兀麻	烧饼 510
ɵtüp	兀托	迎 951
ɵz	玉思	各 747
ɵz	兀思	自 733
ɵzə	兀撒	常 636
ɵzük sabķak	兀足撒哈	声息 776

Ü

ünjü	永诸	珠 476
üq	玉尺	三 569
üqi	兀尺	稍 151
üqün teldaoɣenda	兀春挺答恨答	缘由 777
üqünq ay	羽顺尺哀	三月 113
üstün	玉思敦	上 541
üstünki	玉思敦几	朝廷 292
üzüm	兀尊	葡萄 170

中央民族大学图书馆

后　记

这份资料曾于1981年秋在北京举行的中国突厥语研究会第一次学术讨论会上首次作过介绍，承蒙民族出版社社长德林同志和新疆社会科学院语言研究所副所长穆提义同志给予很大的鼓励和支持，民族出版社傅庭训和吾拉木同志，参加校定工作，给于很大帮助。还有中央民族学院哈米提、魏萃一两同志和中国社会科学院民族研究所陈宗振同志也提了宝贵的意见，在此一并表示衷心的谢意。

我们在介绍和转写中肯定会有某些缺点及问题，祈请有关专家学者不吝指教。

胡振华　黄润华

1983年5月20日

中央民族大学图书馆

ئاخىرقى سوز

بۇ ماتېرىيال 1981 ـ يىلى كۈزدە بېيجىڭدا ئوتكۈزۈلگەن جۇڭگو تۈركى تىللىرى تەتقىق قىلىش جەمئىيىتىنىڭ 1 ـ قېتىملىق ئىلمى مۇھاكىمە يىغىندا تۇنجى قېتىم تونۇشتۇرۇلغان، بىز مىللەتلەر نەشرىياتىنىڭ باشلىغى يولداش دې لىن ۋە شىنجاڭ ئىجتىمائى پەنلەر ئاكادېمىيىسى تىل تەتقىقات يۈرتىنىڭ مۇئاۋىن باشلىغى يولداش مۇتىئىنىڭ ناھايىتى زور ئىلھامى ۋە قوللىشىغا مۇيەسسەر بولدۇق. مىللەتلەر نەشرىياتىدىن يولداش فۇ تىڭشۇن، غۇلام تەكشۇرۈپ بېكىتىش خىزمىتىگە قاتنىشىپ كوپ ياردەم بەردى، يەنە مەركىزىي مىللەتلەر ئىنىستىتۇتىدىن خەمىت، ۋېي سۇيىيى يولداشلار ۋە جۇڭگو ئىجتىمائى پەنلەر ئاكادېمىيىسى مىللى تەتقىقات يۈرتىدىن يولداش چېن جۇڭجېنمۇ قىممەتلىك پىكىرلەرنى بەردى. شۇڭا ئۇلارغا چىن كۆڭلىمىزدىن مىننەتدارلىق بىلدۈرىمىز.

بىزنىڭ تونۇشتۇرۇشىمىز ۋە كوچۇرۇشىمىزدە بەزى كەمچىلىك ۋە مەسىلىلەر بولۇشى چوقۇم، مۇتەخەسسىس ۋە ئالىملارنىڭ ئايىماي كورسىتىپ بېرىشىنى سورايمىز.

خۇ جېنخۇا، خۇاڭ رۇنخۇا

1983 ـ يىل 5 ـ ئاينىڭ 20 ـ كۈنى

中央民族大学图书馆

高昌馆杂字

胡振华　黄润华整理

责任编辑：傅庭训

民族出版社出版　新华书店发行

民族印刷厂印刷

开本：850×1168毫米1/32　印张：3 3/8

1984年5月第1版

1984年5月北京第1次印刷

精装本印数：0001—300册　　定价：0.8[illegible]元

平装本印数：0001—4,000册　定价：0.[illegible]3 元

书号：M9049(4)7

中央民族大学图书馆

ئىدىقۇت مەھكىمىسى سوزلۇكى

رەتلىگۈچىلەر: خۇ جېنىخۇا
خۇاڭ رۇنخۇا

مەسئۇل مۇھەررىر: فۇ تىڭشۇن

*

مىللەتلەر نەشرىياتى تەرىپىدىن نەشر قىلىندى
شىنخۇا كىتاپخانىسى تەرىپىدىن تارقىتىلدۇ
مىللەتلەر باسما زاۋۇدىدا بېسىلدى

1984-يىل 5-ئايدا 1-قېتىم نەشر قىلىندى
1984-يىل 5-ئايدا بېيجىڭدا 1-قېتىم بېسىلدى
قاتتىق مۇقاۋىلىغىنىڭ باھاسى: 0.88 يۈەن
ئاددىي مۇقاۋىلىغىنىڭ باھاسى: 0.43 يۈەن

中央民族大学图书馆